

2024 / 1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

2024/1

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRIBA

Redakcijas kolēģija:

Daunis Auers (Latvijas Universitāte),
Aleksandrs Fatičs (Belgradas Universitāte),
Terēza Felona (Krievijas, Eiropas un Āzijas studiju centrs),
Andris Gobiņš (Eiropas Kustība Latvijā),
Mindaugs Jurkins (Vītauta Dižā Universitāte),
Virdžīnija Mamadu (Amsterdamas Universitāte),
Huans Karlos Nieto (CEU San Pablo Universitāte),
Marija Omazica (Osijekas Universitāte),
Žaneta Ozoliņa (Latvijas Universitāte),
Seržs Strobantss (Ekonomikas un miera institūts),
Fabricio Tasinari (Dānijas Starptautisko pētījumu institūts),
Bens Tonra (Dublinas Universitāte)

Zinātniskie redaktori **Iveta Reinholde, Žaneta Ozoliņa, Kristīne Zaidi**
Projekta vadības grupa **Iveta Reinholde, Žaneta Ozoliņa**
Literārie redaktori **Ilze Antēna, Kristīne Zaidi**
Maketētāja **Inese Siliniece**
Māksliniece **Kristīne Plūksna**

Par rakstos atspoguļotajiem faktiem un viedokļiem atbild autori.

Redakcijas kolēģijas adrese:

Latvijas Politologu biedrība
Lomonosova iela 1A, Rīga, LV-1019
Tālrunis: 67140533
e-pasts: info@politologubiedriba.lv
www.politologubiedriba.lv

ISSN 2243-6049

Saturs

Redaktora sleja	4
I. EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS	5
Žaneta Ozoliņa, Inna Šteinbuka. <i>Latvija Eiropas Savienībā – 20 gadi</i>	5
Romain Le Quiniou. <i>For a Strategic Approach to Ukraine’s Reconstruction</i>	56
Bohdanna Duma. <i>Peacemaking Diplomacy in Ukraine – Public Contribution to Peacemaking Process</i>	66
Donada Rata. <i>EU’s Diplomacy Raising New Stabilitocracies in the Western Balkans</i>	76
Antonia-Laura Pup. <i>Strategic Moves in the EU Chessboard: A Game Theory Overview of Serbia and Kosovo’s European Integration</i>	85
Rebeka Zvirbule. <i>Energy Security in Latvia – Lessons and Opportunities</i>	94
Arta Haxhixhemajli. <i>The Microchip Geopolitics: The Tension Between China-Taiwan and the United States Through Global Supply Chains</i>	103
Patricia Nguyen. <i>A Gendered Approach towards International Security and Resilience</i>	112
Megan Gisclon. <i>Cultivating Resilience through Writing: Writing as a Strategy to Curb the Spread of Disinformation</i>	122
II. INTERVIJA	129
Elizabete Klēra Bože. <i>Latvijas eiropēizācijas ceļš. Intervija ar Latvijas Bankas padomes padomnieku Edvardu Kušneru</i>	129

Redaktora sleja

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas valsts vēsturiskajā ritējumā ir bijuši vairāki nozīmīgi atskaites punkti. Pirms divdesmit gadiem Latvija pievienojās tādām nozīmīgām un pasaulē ietekmīgām organizācijām kā Eiropas Savienība un NATO. Tajā brīdī līdz ar pievienošanos starptautiskajām organizācijām bija sasniegti ārpolitikas un iekšpolitikas mērķi, par ko sabiedrība gan priecājās, gan arī skeptiski vērtēja iespējas.

Šis žurnāla numurs ir veltīts šiem zīmīgiem notikumiem, pievēršoties vēsturiskajām krustcelēm, panākumiem un grūtībām, kā arī svarīgākajām valsts un sabiedrības darbības jomām – ekonomikai, politikai, kultūrai, izglītībai un zinātnei.

Izdevumā publicēts pētnieču Žanetas Ozoliņas un Innas Šteinbukas apkopojums par Latvijas dalības Eiropas Savienībā divdesmit gadiem, pievēršot uzmanību sasniegumiem ekonomikā un sarežģījumiem, ko izraisīja finanšu krīze, Covid-19 radītās sekas un vairāk nekā divus gadus ilgstošais Krievijas izraisītais plaša mēroga karš Ukrainā. Pētnieču īpašā uzmanība velta Eiropas Savienības fondu ietekmei uz Latvijas kopējo attīstību. Autori secina, ka Eiropas Savienības ieguldījumi ir būtiski veicinājuši Latvijas eiropeizāciju, tomēr ir vairākas jomas, kurās ieguvumi ir pieticīgi un dalībvalsts statusa potenciāls nav pilnībā izmantots. Pētījumā izmantotie dati liecina, ka reģionālās izlīdzināšanās tempi ir lēni, inovāciju veicināšanas politika varēja būt efektīvāka, izglītības sistēmas modernizācijai nepieciešamas plašāka mēroga reformas un ambiciozāki mērķi un ka pētniecības un attīstības izrāvienam jāgarantē ilgtermiņa finansējums. Neraugoties uz minētajām problēmām, sabiedrība augstu novērtē panāktos sasniegumus, par ko liecina sabiedriskās domas aptaujas.

Šajā žurnāla numurā ir iekļauti “Rīgas konferences 2023” Nākotnes līderu foruma dalībnieku sagatavoti raksti. Mūsdienu un nākotnes drošības izaicinājumu risinājumi prasa visaptverošu pieeju, un jaunākās paaudzes eksperti piedāvā savu skatījumu uz daudziem aktuālajiem riskiem un draudiem. Autori aplūko plašu tēmu spektru, iedziļinoties tādos jautājumos kā

publiskās diplomātijas loma karā Ukrainā un valsts pēckara atjaunošana, kas prasīs stratēģiskā līmeņa koordināciju no atbalstītāju valstīm; Eiropas Savienības loma Ukrainas un Balkānu valstu eiropeizācijā; izaicinājumi demokrātijai un nepieciešamība apņēmīgi cīnīties pret dezinformāciju un tās radītajām sekām; ar noturību (resilience) saistīti jautājumi, ieskaitot stratēģisko resursu atkarības samazināšanu un līdzsvarotu dzimumu pieeju starptautiskajai drošībai; reģionālo konfliktu iespējamība un to potenciālā ietekme uz starptautisko politiku.

Intervijas sadaļā esam iekļāvuši sarunu ar Latvijas Bankas padomes padomnieku Edvardu Kušneru, kas pirms Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā vadīja Eiropas integrācijas biroju. Eiropas integrācijas birojs ikdienā organizēja un koordinēja mūsu valsts virzību uz tās ārpolitiskā mērķa sasniegšanu – kļūšanu par daļu no Eiropas demokrātisko valstu kopienas. Intervijā uzmanība pievērsta integrācijas procesa sarežģītākajiem brīžiem un sasniegumiem.

Latvijas eiropeizācijas ceļš ir neatņemama valsts un sabiedrības vēstures sastāvdaļa. Tās īpašo nozīmi sabiedrība novērtē kara Ukrainā apstākļos, jo būt daļai no Eiropas Savienības un NATO ir efektīvākais veids, kā ilgtspējā garantēt valstiskumu, neatkarību un drošību.

Žurnāla redakcijas kolēģija ir gandarīta, ka Latvijas divdesmit gadus Eiropas Savienībā varam atzīmēt ar diskusijām par noiето ceļu un kopā ar jaunajiem ekspertiem ieskatīties tajos politiskās attīstības virzienos, kuros būs jāmēro gari ceļa posmi.

Iveta Reinholde, Žaneta Ozoliņa, Kristīne Zaidi

I

EIROPAS SAVIENĪBAS POLITIKAS

Latvija Eiropas Savienībā – 20 gadi¹

Žaneta Ozoliņa,

Latvijas Universitāte

Inna Šteinbuka,

Latvijas Universitāte

Ievads

Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā (ES) 2004. gada 1. maijā sabiedrībā tika sagaidīta ar dažādām noskaņām, sākot ar bailēm par suverenitātes, latviešu valodas, nacionālas valūtas un identitātes zaudēšanu, līdz atziņām par jaunu iespēju rašanos, iekļaušanos vienotā tirgū un savas piederības Eiropas ģeopolitiskajai telpai apliecināšanu. Divdesmit gadus vēlāk šos argumentus varam vērtēt dažādi, jo Latvijai, kā arī citām kandidātvalstīm un ES kopumā gandrīz neiespējami bija prognozēt tos daudzus izaicinājumus, ar kuriem tās saskārās vēlākajos gados. Iepriekšējos ES paplašināšanās posmos iegūto pieredzi bija gandrīz neiespējami izmantot, jo pirmo reizi ES vēsturē tā pieauga gandrīz divas reizes – esošajām 15 valstīm pievienojās 12 attīstībā atšķirīgas dalībnieces.

Pēc ES un Latvijas divdesmit gadu kopīgas vēstures varam apgalvot, ka daudzi nezināmie ir kļuvuši zināmi, bet daudz nezināmo nākamajam

¹ Pētījums tapis ar Eiropas Komisijas pārstāvniecības Latvijā atbalstu, piedaloties Latvijas Politologu biedrībai un Pētījumu centram SKDS. Pateicība Dr. Viktorijai Zarembai par piedalīšanos pētījuma izstrādē.

atskaites posmam vēl ir priekšā. Atbildes uz jauniem nezināmajiem tiks meklētas kopīgiem spēkiem, un, kā rāda iepriekšējā pieredze, tad atslēgas vārds ir “kopīgs”, jo tādi izaicinājumi kā finanšu un migrācijas krīzes, Covid-19 krīze, Krievijas izraisītais karš Eiropas valstī Ukrainā, ģeopolitiskās situācijas saspīlējums pasaulē nav risināmi bez visu ES dalībvalstu koordinētas un kopīgas rīcības.

Lai gan divdesmit gadu garais Latvijas integrācijas posms ES ir padarījis savstarpējās attiecības vienkāršākas, lēmumu pieņemšanas procedūras mazāk pretrunīgas un dalībvalstu nacionālo interešu izpratni dziļāku, tomēr jāņem vērā, ka ES dalībvalstīm risināmo jautājumu loks ir kļuvis ievērojami daudzšķautņaināks un sarežģītāks. Pirms 2004. gada paplašināšanās un pirmajos dalības gados dominēja ES likumdošanas un dažādu regulējumu pārņemšana un ieviešana, bet divu gadu desmitu pieredze liecina, ka Latvija var un arī ietekmē Eiropas līmeņa procesus gan ar sabiedrotajiem, gan ar ES institūciju palīdzību. Latvija ir kļuvusi līdzatbildīga par notiekošo valstī, ES un arī pasaulē. Arvien grūtāk kļūst novilkt robežas, kur atrodas ES darbības jomas un kādi ir tie sektori, kuros lemsana atstāta tikai un vienīgi Latvijas ziņā.

Latvijas iekļaušanos ES divdesmit gadu garumā ir “iekrāsojuši” daudzi vēsturiski pavērsieni, kas sākotnēji ieguva krīzes apzīmējumu, bet tieši kopīgas rīcības dēļ ir nostiprinājuši ES pastāvēšanas mērķi, jēgu un funkcionalitāti. Šajā kontekstā ir vērts atcerēties Latvijas visai neparasto ceļu uz Eirozonu. Pēc četriem “eiforijas” gadiem ES, kad Latvijas ekonomika strauji auga un likās, ka drīz piepildīsies sapnis par “vecās” Eiropas labklājības līmeņa sasniegšanu, 2008. gadā iestājās smaga finanšu krīze. Toreiz daudzi pasauleslaveni ekonomisti, tādi kā Pauls Krugmans (*Paul Krugman*), Edvards Hjū (*Edward Hugh*) un Nuriels Rubini (*Nouriel Roubini*), un arī Starptautiskā Valūtas fonda (SVF) eksperti rekomendēja Latvijas valdībai devalvēt latu, kas, iespējams, atvieglotu krīzes pārvarēšanu, bet provocētu inflāciju un uz nenoteiktu laiku attālinātu Latviju no Eirozonas. Toreiz Valda Dombrovska valdība pieņēma smagu lēmumu – nacionālās valūtas devalvācijas vietā krasi samazināt budžeta izdevumus, stingri ievērot fiskālo disciplīnu un vienlaikus īstenot strukturālas reformas. Reformu gaitā tika samazinātas algas skolotājiem, ārstiem un policistiem, un vairākums Latvijas iedzīvotāju piedzīvoja ienākumu krišanu. Šādu politiku jau minētās ekonomikas slaveņības uzskatīja par valdības politisko pašnāvību. Tomēr krīze tika pārvarēta un cenas noturētas, kas ļāva Latvijai pārliecinoši demonstrēt atbilstību

Eirozonas striktajiem kritērijiem. Rezultātā pēc 10 gadiem ES tika sasniegts kārtējais politiskais mērķis – ieviests eiro.

Politisku nestabilitāti ES radīja Apvienotās Karalistes paziņojums par izstāšanos no Savienības. Šķita, ka tas varētu izraisīt dalībvalstu neapmierinātību, taču kopējas rīcības rezultātā ES demonstrēja spēju panākt tai izdevīgus risinājumus. Līdzīgi izvērās Covid-19 pandēmija, kas pavēra jaunas iespējas. Latvijas piemērs rāda, ka ir iespējams izveidot krīzei piemērotu valsts atbalsta sistēmu, vienlaikus saglabājot relatīvi zemu valsts parādu. Pandēmijas krīzes laikā būtiski pieauga attālinātais darbs. Latvijā plašu pāreju uz attālināto darbu veicināja labā līmenī esošā interneta infrastruktūra, kā arī augstais digitalizācijas līmenis. Attālinātais darbs mazināja bezdarbu, veicināja darba efektivitāti un sekmēja produktivitātes pieaugumu uzņēmumu līmenī.

Ģeopolitiskās situācijas pārmaiņas pasaulē, ko iezīmēja reģionālo lielvalstu ambīcijas mainīt pasaules kārtību uz ne-kārtību, kalpoja kā pārbaudījums ES Kopējai Ārējai un drošības politikai. Krievijas militārais iebrukums Ukrainā kā visatklātākais Eiropas un pasaules kārtības pārrakstīšanas vardarbīgs līdzeklis radīja kārtējo vienotības un rīcības spējas pārbaudījumu dalībvalstīm. ES spēja vienoties par kopēju rīcību – sankcijām pret Krieviju, palīdzības sniegšanu un bruņojuma piegādēm Ukrainai, kā arī par kandidātvalsts statusa piešķiršanu un sarunu sākšanu par iestāšanos Savienībā. Eiropai izšķirīgos brīžos ES dalībvalstis ir rīkojušās saskaņoti, neraugoties uz atšķirīgiem viedokļiem, asām diskusijām un ilgstošām sarunām.

Šis ziņojums, kas veltīts Latvijas dalības ES divdesmit gadiem, tapis, balstoties uz iepriekš izstrādātiem pētījumiem. Starp tiem ir Sabiedriskās politikas centra "Providus" 2014. gadā sagatavotais pētījums "Latvija pēc desmit gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija?"² un 2019. gadā tapis pētījums "15 no 100. Latvijas dalības Eiropas Savienībā 15 gadi", ko veidoja Aldis Austers, Daunis Auers, Inna Šteinbuka un Žaneta Ozoliņa,³ kā arī Innas Šteinbukas un Žanetas Ozoliņas analīze saistībā ar Konferenci par Eiropas

² Providus (2014). Latvija pēc desmit gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija? Izgūts (02.02.2024.): <https://providus.lv/petijumi/latvija-pec-10-gadiem-eiropas-savieniba-cita-latvija>.

³ 15 no 100. Latvijas dalības Eiropas Savienībā 15 gadi. Aldis Austers, Daunis Auers, Inna Šteinbuka, Žaneta Ozoliņa. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*, 2019, Nr. 1. Izgūts (02.02.2024.): 2019-1_ES jauna versija Latvija pēc 10 gadiem Eiropas Savienībā – cita Latvija? – ProvidusWEB.indd (mfa.gov.lv).

nākotni 2022. gadā.⁴ Šie pētījumi jau ir atspoguļojuši lielāko daļu nozīmīgāko sasniegumu un tendenču Latvijas un ES attiecībās. Tādēļ lielāka uzmanība ziņojumā ir veltīta tieši pēdējo piecu gadu norisēm, kas gan ir aplūkotas plašākā kontekstā, vērtējot visu divdesmit gadu pieredzes ietekmi uz Latvijas vietu ES. Ziņojuma saturisko ietvaru veido trīs tematiski loki, kas ir īpaši svarīgi Latvijas labklājībai un ilgtspējai, un tā ir: 1) ekonomika, 2) politika un drošība, 3) kultūra, izglītība un zinātne. Noslēguma daļā autore akcentē tās globālās Eiropas un Latvijas attīstības tendences, kas ietekmēs nākamos piecus gadus.

Ekonomika

Latvijas ekonomika pēdējos divdesmit gados ir pieredzējusi vairākus attīstības posmus. Ir piedzīvota gan strauja ekonomiskā attīstība pirmajos gados pēc pievienošanās ES, gan dziļa lejupslīde, sākoties globālai finanšu krīzei 2008. gadā, kā arī izaicinājumi, panākot stabilitu, bet mērenu tautsaimniecības izaugsmi līdz 2019. gadam. Pēc 2019. gada sākās globālu krīžu sērija, kas negatīvi ietekmēja gan ES, gan Latvijas ekonomiku. Covid-19 pandēmijas krīze 2020.–2021. gadā iezīmējās ar bezprecedenta ierobežojošiem pasākumiem un ekonomikas lejupslīdi. Kad globālā ekonomika sāka atgūties no pandēmijas šoka, 2022. gada februārī sākās Krievijas karš Ukrainā, kas izraisīja neatgriezeniskas globālās drošības arhitektūras un ekonomiskās sadarbības ķēžu pārmaiņas. ES un Latvija uzsāka visaptverošu enerģētikas politikas transformāciju, atsakoties no Krievijas enerģijas resursiem – dabasgāzes un naftas, kas izraisīja eksponenciālu cenu kāpumu, it īpaši dabasgāzes tirgū, un ievadīja iepriekšējās desmitgadēs nepieredzētu inflācijas kāpumu. Šajā sadaļā pievērsīsim uzmanību diviem jautājumiem: 1) kādā veidā atšķirīgie posmi divdesmit gadu laikā ir ietekmējuši Latvijas ekonomiku un kāda bija ES loma katrā posmā Latvijas izaugsmes veicināšanā; 2) kāda bija ES loma šo krīžu pārvarēšanā?

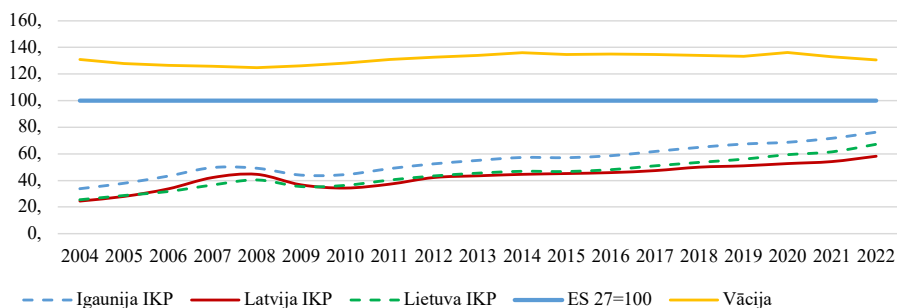
Latvijas ekonomikas attīstības tendences dažādos posmos ir analizētas no izaugsmes, izmaiņām ekonomikas struktūrā, cenu līmeņa, ārējas tirdzniecības un iedzīvotāju ienākumu skatu punktiem.

⁴ Žaneta Ozoliņa, Inna Šteinbuka. Eiropas nākotne – Latvijas skatījums. *Latvijas intereses Eiropas Savienībā*, 2022, Nr. 1. Izgūts (02.02.2024.): 2019-1_ES jauna versija WEB.indd (mfa.gov.lv).

Finanšu krīzes pārvarēšana un desmit gadi ar eiro

Jau četrus gadus pirms Latvijas pievienošanās ES tās IKP pieauguma temps bija diezgan augsts (vidēji 6,9 %), bet pirmos četrus gadus pēc iestāšanās Savienībā IKP auga vēl straujāk (vidēji par 10,2 %).⁵ Ja atskatāmies, kādā starta pozīcijā Latvija atradās salīdzinājumā ar Baltijas kaimiņiem, iestājoties ES, redzam, ka IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā 2004. gadā bija 24 % no ES vidējā līmeņa (ES = 100 %). Labākā pozīcijā bija Igaunija (33,8 % no ES vidējā), bet Lietuva (25,5 % no ES vidējā) bija visai līdzīga Latvijai. Kontrastam var paraudzīties uz šo pašu rādītāju Vācijā – 2004. gadā tas bija 131 % virs ES vidējā. Periodā no 2004. līdz 2008. gadam vērojama uzlabošanās, un Latvijai pēc IKP rādītāja uz vienu iedzīvotāju izdevās apsteigt Lietuvu un tuvināties Igaunijai (1. attēls).

1. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju Baltijas valstīs, ES un Vācijā

Avots: Eurostat [nama_10_pc].

Šo laiku bieži raksturo kā ekonomiskās eiforijas periodu, kad likās, ka drīz piepildīsies sapnis par “vecās” Eiropas labklājības līmeņa sasniegšanu. Diemžēl Latvijas straujā izaugsme nebija “veselīga”. Latvijā izveidojās spekulatīvs un vāji kontrolējams nekustamā īpašuma cenu burbulis – mājokļu cenu indekss no 2005. gada sāka strauji pieaugt un 2007. gadā sasniedza 37,2 procentus. Pēc Latvijas Bankas datiem, 2006. gada beigās rezidentiem izsniegto kredītu atlikumu apjoms jau veidoja 86,9 % no IKP.⁶ Ekonomikai

⁵ Pielikums “Infografika”, 1. attēls, avots: Eurostat [nama_10_gdp].

⁶ Latvijas Banka (2007). Finanšu stabilitātes pārskats 2006-2. Izgūts (12.03.3024.): Finanšu stabilitāte-2-2006 (bank.lv).

pārkarstot, strauji pieauga arī darba samaksa: 2006. gadā vidēji par 23 %, bet 2007. jau par 31,5 %, ⁷ kas nebija saistīta ar produktivitātes pieaugumu. Vienlaikus jau pirmajos gados pēc iestāšanās ES tika īstenota ekspansīva fiskālā politika un sāka pastiprināties makroekonomisko rādītāju, pirmkārt jau budžeta un tekošā konta, nesabalansētība.

Gadu pirms iestāšanās ES, 2003. gadā, inflācija Latvijā (2,9 %) būtiski nepārsniedza inflāciju ES (2,3 %). Tomēr pēc iestāšanās lēto hipotekāro kredītu pieejamība un investīciju, to skaitā Eiropas fondu, ieplūde kombinācijā ar ekspansīvu fiskālo politiku noveda pie ekonomikas pārkaršanas. Patēriņa cenu indekss ļoti strauji pieauga, arvien vairāk apsteidzot attiecīgo rādītāju ES. Inflācija 2007. gadā pieauga par 10,1 %, bet tās maksimums 15,4 % fiksēts 2008. gadā. ⁸ Tomēr uz straujās izaugsmes fona ES un SVF “trauksmes zvani” par ekonomikas arvien pieaugošo nesabalansētu un krīzes riskiem netika sadzirdēti.

Eiforija beidzās līdz ar globālās finanšu krīzes iestāšanos. Latvijā apstājās finanšu plūsmas, plīsa nekustamā īpašuma burbulis un ekonomika piedzīvoja “smagu piezemēšanos”. “Parex” bankas problēmas un sekojošā nacionalizācija 2008. gada nogalē prasīja milzīgus budžeta līdzekļus, un Latvija bija spiesta vērsties pēc ES, SVF un citu starptautisko donoru aizdevuma. Šis periods bija zīmīgs arī tādēļ, ka krīzes laikā izveidojās cēloņi, kas ietekmēja turpmākās atšķirības Baltijas valstu ekonomiskās attīstības trajektorijās.

Iestājoties finanšu krīzei, Latvijā sākās strauja ekonomikas atdzišana, jau 2010. gadā Latvijā novērota deflācija (-1,1 %). ⁹ Latvijas IKP noslīdēja līdz zemākajam rādītājam Baltijā un ES. Krīzes zemākais punkts bija sasniegts 2009. gadā, kad Latvijā IKP samazinājās par 14,3 procentiem. ¹⁰ Recesija Latvijā bija daudz dziļāka nekā ES kopumā, lai gan arī Savienībā IKP samazinājās par 4,3 procentiem. ¹¹ Krīze nopietni iedragāja Latvijas panākumus, un no šī brīža iezīmējās arvien lielāka atpalicība no kaimiņvalstīm.

2009.–2011. gads Latvijā bija grūtas atkopšanās laiks. Bezdarba līmenis trijos pēckrīzes gados bija vidēji ap 17 %, ¹² vidējā bruto darba samaksa laikā no 2009. līdz 2010. gadam samazinājās par 3,7 %, tās pieaugums (4,4 %)

⁷ Pielikums “Infografika”, 5. attēls, avots: CSP [DSV010], Eurostat [NAMA_10_FTE].

⁸ Pielikums “Infografika”, 3. attēls, avots: CSP [PCI0204].

⁹ Turpat.

¹⁰ Pielikums “Infografika”, 1. attēls, avots: Eurostat [nama_10_gdp].

¹¹ Turpat.

¹² Pielikums “Infografika”, 4. attēls, avots: CSP [NVA0101].

atsākas vien 2011. gadā.¹³ Neraugoties uz augsto bezdarba līmeni un darba samaksas stagnāciju, tieši 2010. un 2011. gadu varētu nosaukt par tautsaimniecības kursa pavērsiena gadiem, jo IKP struktūrā iezīmējās eksporta un investīciju devuma palielināšanās.

Tomēr Latvijas politiķiem izdevās izmantot smago krīzi kā iespēju. Nozīmīgākais pavērsiens notika 2014. gadā, kad pēc 10 gadiem ES bija sasniegts kārtējais politiskais mērķis – ieviests eiro.¹⁴ Finanšu krīzes laikā daudzi slaveni pasaules līmeņa ekonomisti, tādi kā Pauls Krugmans, Edvards Hju un Nuriels Rubini, un arī Starptautiskā Valūtas fonda eksperti rekomendēja Latvijas valdībai devalvēt latu, kas, iespējams, atvieglotu krīzes pārvarēšanu, bet provocētu inflāciju un uz nenoteiktu laiku attālinātu Latvijas pievienošanos Eirozonai. Toreiz Valda Dombrovska valdība pieņēma smagu lēmumu – nacionālās valūtas devalvācijas vietā krasi samazināt budžeta izdevumus. Šo lēmumu, kā rezultātā tika samazinātas algas skolotājiem, ārstiem, policistiem un kopumā lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju piedzīvoja ienākumu kritumu, jau minētie ekonomiskās domas līderi uzskatīja par valdības politisko pašnāvību. Tomēr krīze tika pārvarēta un cenas noturētas, kas ļāva Latvijai pārliecinoši demonstrēt atbilstību Eirozonas striktajiem kritērijiem. Toreizējais valdības vadītājs Valdis Dombrovskis, kas bija trīs reizes pārvēlēts par Ministru prezidentu, iegāja vēsturē ka politiķis, kas uzdrīkstējās īstenot “neīstenojamas” reformas, vienlaikus baudot sabiedrības atbalstu un kļūstot par “Latvijas eiro” krusttēvu. Latvijas uzņemšana Eirozonā bija viens no būtiskākajiem faktoriem eksporta attīstībai un investīciju piesaistei, kā arī starptautiska atzinība, ka Latvija sekmīgi atgūstas pēc piedzīvotās lejupslīdes.

Pievienojoties Eirozonai, Latvijas valsts un tās iedzīvotāji ir ieguvuši daudz priekšrocību. Te uzskaitītas tikai galvenās:

- Jau 10 gadus esam Eirozonas valstu “kluba” pilntiesīgi locekļi un kopā ar tādiem Eiropas ekonomikas “milžiem” kā Vācija un Francija atbildam par mūsu valūtas drošību.
- Piedaloties Eirozonas monetārās un ekonomiskās politikas veidošanā, mēs varam paļauties ne tikai uz savu, bet arī uz visu Eirozonas dalībvalstu ekonomisko potenciālu un kompetenci, kas nodrošina pasaules uzticību eiro valūtai.

¹³ Pielikums “Infografika”, 5. attēls, avots: CSP [DSV010], Eurostat [NAMA_10_FTE].

¹⁴ Inna Šteinbuka. Desmit gadi ar eiro. Izgūts (20.03.2024.): <https://www.lsm.lv/raksts/arpus-etera/arpus-etera/01.01.2024-inna-steinbuka-desmit-gadi-ar-eiro.a536796/>.

- Dalība Eirozonā ir īpaši svarīga mazām un atvērtām ekonomikām, tostarp Latvijai. Militārās drošības garants ir NATO, bet ekonomiskās drošības un valūtas stabilitātes garants – Eiropas Centrālā banka (ECB).
- Salīdzinājumā ar globālās finanšu krīzes laiku, kad ekonomiskā situācija Latvijā bija visai trausla, esam ieguvuši lielāku drošību ieguldīt vai aizņemties starptautiskajos finanšu tirgos satricinājumu periodos. Šo apgalvojumu apstiprina ar Eirozonas vienoto politiku saskaņota Latvijas valdības rīcība pandēmijas un enerģētikas (Krievijas kara sekas) krīžu laikā.
- Latvijas iedzīvotājiem pēc eiro ieviešanas ir daudz ērtāk ceļot uz ārzemēm, jo ir vieglāk salīdzināt cenas un izdevīgāk iepirkties, nemainot valūtu.
- Latvijas valstij ir izdevīgāk aizņemties, jo dalība Eirozonā nozīmē augstāku kredītreitingu un zemākus procentus aizņēmumiem.
- Komercbanku klientiem ir pieejami ātrāki un lētāki pārskaitījumi. Salīdzinājumam – Polijā, kas nav pievienojusies Eirozonai, bankas klientiem par starpvalstu pārskaitījumiem ir jāmaksā apmēram trīs reizēs vairāk.
- Pievienojoties Eirozonai un līdz pat 2020. gadam cenu līmenis Latvijā kļuva stabils un inflācijas indekss pieauga vidēji gadā par 1,2 %, kopumā saglabājoties ES un Eirozonas līmenī.

Saskaņā ar pētījumu centra SKDS 2024. gadā veiktās aptaujas rezultātiem Latvijas iedzīvotāji eiro ieviešanu vērtē kā piekto nozīmīgāko ieguvumu no dalības ES. Vienlaikus 13 % aptaujāto respondentu atteikšanos no nacionālās valūtas – lata uzskata par trešo lielāko zaudējumu pēc iestāšanās ES (salīdzinājumam – 2014. gadā šis rādītājs bija augstāks, sasniedzot 19 %).¹⁵

No 2024. gada aptaujas izriet, ka 34,5 % respondentu uzskata, ka pievienošanās Eirozonai Latvijai ir devusi vairāk ieguvumu nekā zaudējumu. Pretēju viedokli pauda 22 % respondentu. Interesanti, ka pirms pandēmijas krīzes, 2019. gadā, respondentu atbilde uz šo jautājumu bija ļoti līdzīga. Tas liecina, ka augstā inflācija 2023. gadā neietekmēja kopumā pozitīvo eiro lomas novērtējumu.¹⁶

¹⁵ SKDS (2014), (2024). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

¹⁶ Turpat.

Pēc finanšu krīzes, periodā no 2013. līdz 2019. gadam, izaugsme bija mērena. Latvijas IKP pieauga vidēji par 2,6 % gadā.¹⁷ Kopš 2016. gada kaimiņvalstu IKP rādītāji apsteidza Latviju, turklāt šīs atšķirības turpina pieaugt joprojām.¹⁸ Galvenais iemesls atpalcībai ir investīciju trūkums. Latvijā četrus gadus pirms iestāšanās ES investīciju līmenis bija vidēji 25,2 % no IKP, pēc iestāšanās ES vidēji četros gados tas sasniedza 32,5 % no IKP.¹⁹ Tomēr finanšu krīzes laikā gandrīz vienīgais investīciju avots bija ES struktūrfondu līdzekļi. Bez šādas “dzīvības līnijas” situācija būtu daudz bēdīgāka. Īpaša nozīme toreiz bija ieguldījumiem no speciālā ES investīciju fonda *InvestEU*, kas tika izveidots, lai pārvarētu globālās finanšu krīzes sekas, mobilizējot investīcijas ES dalībvalstīs un mazinot investīciju plaisu, kas izveidojās krīzes laikā. Latvijā, pārvarot finanšu krīzi, laika posmā no 2011. līdz 2022. gadam investīcijas nostabilizējās vidēji 22,4 % līmenī.²⁰ Paradoksāli, bet tas liecina, ka pēdējo 12 gadu laikā investīcijas Latvijas ekonomikā bijušas zemākā līmenī nekā pirms iestāšanās ES.

Ekonomikas izrāvienam un konkurētspējai īpaši būtiskas ir investīcijas pētniecībā un attīstībā (P&A), un šeit ir interesanti salīdzināt Latviju ar Lietuvu un Igauniju. Laika posmā no 2013. līdz 2022. gadam Latvija P&A investēja vidēji 15 % no ES vidējā (ES = 100), Lietuva investēja 25 %, bet Igaunija – gandrīz pusi (46 %) no ES vidējā līmeņa. Latvijā 2022. gadā uzņēmumu finansējuma P&A īpatsvars no kopējā finansējuma bija 33,5 %, Lietuvā – nedaudz vairāk (36,1 %), bet Igaunijā – 50,9 % jeb gandrīz vienādā proporcijā ar publisko finansējumu.²¹ Tas ietekmēja ekonomikas specializāciju un nozaru pievienotās vērtības īpatsvara pārmaiņas.

Pretēji plaši izplatītajam mītam par rūpniecības iznīcināšanu pēc iestāšanās ES visās Baltijas valstīs rūpniecībai ir nozīmīga loma ekonomikā. Latvijai iestājoties ES, tās rūpniecības īpatsvars pievienotajā vērtībā bija 35 %, finanšu krīzes rezultātā 2014. gadā tas samazinājās līdz 27 %, bet 2022. gadā atkal pieauga līdz 30 procentiem. Igaunijā rūpniecības īpatsvars 2022. gadā ir

¹⁷ Pielikums “Infografika”, 1. attēls, avots: Eurostat [nama_10_gdp].

¹⁸ Pielikums “Infografika”, 2. attēls, avots: Eurostat [nama_10_pc].

¹⁹ Latvijas produktivitātes ziņojums 2023. Izgūts (24.03.2024.): <https://www.lvpeak.lu.lv/lv/latvijas-produktivitates-padome/latvijas-produktivitates-zinojums>.

²⁰ Turpat.

²¹ Turpat.

augstāks (35 %), bet Lietuva ievērojami apsteidz kaimiņus: 2022. gadā rūpniecības īpatsvars sasniedza 44 procentus.²²

Nozaru struktūra, kas izveidojās 20 gadu laikā, liecina par specializācijas stabilizēšanos un arvien pieaugošo informācijas un komunikāciju tehnoloģiju pakalpojumu nozīmi visās Baltijas valstu ekonomikās, kurās līdera lomu ieņēmusi Igaunija, bet Latvijā šī nozare sākusi aktīvi attīstīties vien pēdējos trijos gados.

Raksturojot nākotnes riskus, ir vērts pieminēt, ka Latvijas izaugsmes šķēršļi ir demogrāfiskā situācija, iedzīvotāju ekonomisko iespēju nelīdzsvarotība un reģionu attīstības līmeņu nesabalansētība.

Vēl pirms iestāšanās ES 2003. gadā 54 % Latvijas IKP tika saražoti Rīgas un Pierīgas (11 %) reģionā, bet visvairāk atpalika Latgales reģions (7,7 % no IKP). Iestājoties ES, Latvijas reģionu iesaiste ekonomikas izaugsmē turpināja attīstīties nevienmērīgi. Latvija ir attīstījusies monocentriski, lielāko ekonomisko aktivitāti koncentrējot galvaspilsētā – Rīgā. Pēc finanšu krīzes pārvarēšanas 2013. gadā reģionu devums IKP mainījās minimāli. Rīgas reģions saglabāja līdera pozīcijas ar 53,6 % devumu valsts IKP. Arī pašlaik situācija nav būtiski mainījusies: Latgales devums IKP vēl nedaudz samazinājies, bet līdera pozīcijas nemainīgi ir Rīgas un Pierīgas reģionam.²³ Reģionālās atšķirības pastāv arī darba samaksā. Piemēram, darba samaksa Latgales reģionā 2023. gadā bija apmēram 28% zemāka nekā Pierīgas reģionā un 37% zemāka nekā Rīgā.²⁴

Reģionālo nevienlīdzību ienākumu sadalē demonstrē Džini koeficients (jo zemāks koeficients, jo mazāka atšķirība valstī starp turīgāko un mazāk turīgo iedzīvotāju ienākumiem). Latvijā 2005. gadā Džini koeficients bija 36,2 %, 2010. gadā tas samazinājās līdz 35,9 % un turpmāk palicis gandrīz nemainīgs, svārstoties par vienu procentpunktu uz augšu vai leju. Latvija pēc Džini koeficienta atpaliek no ES valstīm gandrīz par 5 procentpunktiem, bet vistuvāk ES līmenim ir izdevies nonākt Igaunijai – atšķirība ir mazāka par 2 procentpunktiem.²⁵

²² Pielikums “Infografika”, 16.–18. attēls, avots: Eurostat [nama_10_a].

²³ Pielikums “Infografika”, 15. attēls, avots: CSP [IKR0201].

²⁴ CSP dati: datu matrica [DSV041], autoru aprēķini

²⁵ Pielikums “Infografika”, 6. attēls, avots: Eurostat [ilc_di12].

Covid-19 krīze un ES loma tās seku mazināšanā

Pandēmijas krīze, kas dziļi satricināja pasaules un ES ekonomisko un sociālo iekārtu, ir saasinājusi sociālo un ekonomisko nevienlīdzību. Pandēmija ne vien parādīja ES vājās vietas, bet arī izcēla tai piemītošās stiprās puses, kas palīdzēja dalībvalstīm relatīvi ātri pārvarēt krīzes sekas.

Covid-19 krīze Latviju skāra 2020. gada pavasarī, kad tika uzsākta pirmā “mājsēde” jeb pandēmijas izplatības ierobežošanas pasākumi. Latvija Covid-19 krīzē iegāja ar palēninātu ekonomikas izaugsmi. Jau pirms krīzes, 2019. gada otrajā pusgadā, bija vērojams liels kritums kravu pārvaldījumos, galvenokārt tādēļ, ka saasinājās attiecības ar Krieviju. Vienlaikus finanšu sektora “kapitālais remonts”, kas viennozīmīgi uzlaboja Latvijas starptautiskos reitingus, palēnināja izaugsmi, jo daudz stigrāka komercbanku uzraudzība apgrūtināja uzņēmējiem gan bankas kontu atvēršanu, gan kredītu saņemšanu. Ja šo divu faktoru nebūtu, Latvija būtu iegājusi krīzē ar labākām starta pozīcijām. Tomēr valsts atbalsta pasākumi tika ieviesti savlaicīgi, lai nepieļautu nekontrolētu ekonomikas lejupslīdi un bezdarba pieaugumu un lai vairāk vai mazāk kompensētu cietušajiem iedzīvotājiem un uzņēmējiem ienākumu zaudējumus dikstāves apstākļos.

Lai gan Latvijas ekonomika 2020. gadā piedzīvoja lejupslīdi (-3,5 %), tomēr jau 2021. gadā izdevās strauji atgriezties pie 6,7 % IKP izaugsmes un atgūt iepriekšējā gada zaudējumus.²⁶ Relatīvi ātra krīzes pārvarēšana nebūtu iespējama, ja Latvija būtu ārpus ES. Latvija sagaidīja Covid-19 krīzi Eirozonas sastāvā ar spēcīgiem ekonomikas pamatiem – sabalansētu izaugsmi, zemu budžeta deficītu un zemu tekošā konta deficītu. Finansējuma pieejamība Latvijai kā Eirozonas dalībvalstij bija izteikti labvēlīgāka nekā finanšu krīzes laikā. Budžeta deficītu bija iespējams finansēt ar ļoti zemām procentu likmēm. Rezultātā, neraugoties uz būtisku ekonomiskās aktivitātes kritumu, spiediens uz Latvijas ekonomiku pandēmijas krīzes laikā bija nesalīdzināmi mazāks nekā 2008. gadā.²⁷

Tāpat kā citās dalībvalstīs, ES veicināja krīzes pārvarēšanu Latvijā. ES atbilde uz krīzi tika organizēta četros pasākumu blokos: 1) atbalsts ES

²⁶ Pielikums “Infografika”, 1. attēls, avots: Eurostat [nama_10_gdp].

²⁷ Inna Šteinbuka (zin. red.). (2021). *Latvijas tautsaimniecība pandēmijas ēnā un pēckrīzes izrāviena iespējas = Latvian Economy in the Shadow of Pandemic and Opportunities of the Post-Crisis Recovery*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 360 lpp.

dalībvalstu veselības aprūpes sistēmām; 2) atbalsts pētījumiem un drošu vakcīnu izstrādei; 3) pārrobežu personu un kravu kustības koordinācija; 4) atbalsts krīzes ekonomisko seku pārvarēšanai.

Dalība ES nodrošināja Latvijas iedzīvotājiem savlaicīgas un bezmaksas vakcinācijas iespējas, bet ES Atveseļošanas un noturības mehānisms (ANM) sekmēja investīciju ieviešanu Latvijas ekonomikā. Pastāvot nosacījumam, ka ANM līdzekļi tiktu pilnā mērā apgūti, no 2022. līdz 2027. gadam ES ieguldījumi Latvijas ekonomikā, tajā skaitā eksportspējas uzlabošanā, produktivitātes celšanā, cilvēkkapitālā un infrastruktūrā, varētu pārsniegt 6 miljardus eiro.²⁸ ANM finansējuma sadali lielā mērā regulē ES, un ir procentuāli noteikts, cik nepieciešams ieguldīt digitālās ekonomikas transformācijā un cik – zaļajā ekonomikā. Šādu nosacījumu ietvaros ES ieguldījumu papildu mērķis ir mazināt reģionu nevienlīdzību, kā arī investēt veselības aprūpes nozarē, kuras vājās puses īpaši izkristalizējās pandēmijas krīzes laikā.

“Gāzes karš”, inflācija un izaugsmes izaicinājumi

Pēc Krievijas kara sākšanās Ukrainā un straujā dabasgāzes cenu kāpuma Latvijas ekonomika atkal piedzīvoja nepieredzētas grūtības, saskaroties ar kārtējiem izaicinājumiem. Ģeopolitiskā spriedze radīja šādas sekas: 1) ES partnervalstu pieprasījuma samazinājums pēc Latvijas eksporta, jo “gāzes karš” izraisīja šo valstu ekonomikas palēnināšanos vai pat lejupslīdi; 2) ar sankcijām saistīti tirdzniecības un biznesa ierobežojumi; 3) enerģētikas tirgus nestabilitāte. Atsakoties no Krievijas gāzes, daudzas ES valstis, kas “sēdēja uz Krievijas gāzes adatas” (ne tikai Latvija, bet arī, piemēram, Vācija), piedzīvoja šoku, kas izpaudās ārkārtīgi augstās energoresursu iepirkumu cenās. Latvijā būtiski pasliktinājās ārējās tirdzniecības bilance, deficītam sasniedzot 13,3 % no IKP.²⁹ Taču vissāpīgākais bija straujšais patēriņa cenu kāpums. Inflācijas līmenis 2022. gadā sasniedza 20 gadu augstāko maksimumu (17,3 %),³⁰ kas notika uz visai lēnas ekonomikas izaugsmes fona.

²⁸ Informatīvais ziņojums “Par Eiropas Savienības fondu un Atveseļošanas fonda plāna ieviešanas statusu 2023. gada decembrī – 2024. gada janvārī”, MK dokumenti 20.02.2024. Izgūts (24.03.2024.); ESfondi_FMdivm_MK-31.01.2024 (1).pdf.

²⁹ CSP dati: datu matricas [ATD100] un [IKP030], autoru aprēķini.

³⁰ Pielikums “Infografika”, 3. attēls, avots: CSP [PCI0204].

Pateicoties valsts atbalstam, kas 2022. gadā pārsniedza 1 miljardu eiro, izdevās mīkstināt energoresursu tarifu kāpumu.³¹

Arī Krievijas kara un enerģētiskās krīzes seku apkarošanā ES institūcijām bija nozīmīga loma. Lai samazinātu atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, veicot pāreju uz ekoloģiski tīru ekonomiku un apvienojot spēkus noturīgākas energosistēmas un enerģētikas savienības izveidē, Eiropas Komisija izstrādāja *REPowerEU* plānu,³² kas ietver vairākus instrumentus, to skaitā investīcijas.

Eirozonas inflācijas apkarošanā galvenā loma ir Eiropas Centrālajai bankai. Ierobežojošās monetāras politikas rezultātā 2023. gadā inflāciju Latvijā izdevās samazināt līdz 8,9 procentiem.³³ Tomēr cenas ir nostabilizējušās jaunā līmenī un iedzīvotāju pirktspēja vēl nav pilnā mērā atgūta. Ierobežojošās ECB politikas blakusefekts ir augstās procentu likmes kredītņēmējiem, kas turpina ierobežot patēriņu. Tādējādi, neraugoties uz ES sniegto atbalstu, karš Ukrainā ir būtiski iedragājis Latvijas iedzīvotāju labklājību un uzņēmumu attīstību.

Kopš Krievijas iebrukuma Ukrainā Latvijas tirdzniecības plūsmas – nedaudz eksports, bet galvenokārt imports – ir straujāk pārorientējušās uz ES valstīm. Tomēr ES pieprasījums pēc Latvijas precēm un pakalpojumiem ir ierobežots, un tā rezultātā Latvijas eksports 2023. gadā kopumā samazinājās par 11 procentiem.³⁴ Eksporta īpatsvars uz Krieviju 2023. gadā bija 6 %, bet imports no Krievijas – 3 % no importa kopapjoma. Šie rādītāji, protams, ir zemāki nekā pirms kara, kad uz Krieviju tika eksportēti 7–9 % kopējā eksporta, bet imports no Krievijas veidoja 6–9 %, tomēr tirdzniecības sakari ar Krieviju joprojām pastāv.³⁵

Objektīvi spriežot, ES loma analizēto krīžu seku pārvarēšanā bija ļoti liela. Tomēr 8 % 2024. gadā aptaujāto respondentu par krīzēm, bezdarbu,

³¹ Uzraudzības ziņojums par vidēja termiņa budžeta ietvaru 2024.–2026. gadiem un budžetu 2024. gadam, 18. lpp. Izgūts (24.03.2024.): Microsoft Word - FDP_1_08_374_20231030_Fiskalas_disciplinas_uzraudzibas_zinojums_PIELIKUMS.docx.

³² European Commission (2022), Key documents: REPowerEU. Izgūts (24.03.2024.): Key documents: REPowerEU - European Commission (europa.eu).

³³ Pielikums "Infografika", 3. attēls, avots: CSP [PCI0204].

³⁴ CSP pārskats "2023. gadā par 11,9 % samazinājies Latvijas preču eksporta un importa apzīmējums". Izgūts (19.02.2024.): <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/tirdznieciba-pakalpojumi/areja-tirdznieciba/preses-relizes/21237-latvijas-areja?themeCode=AT>.

³⁵ CSP dati: datu matrica [ATD020], autoru aprēķini.

dzīves līmeņa pazemināšanos un inflāciju vaino ES. Šī rādītāja dinamika korelē ar ekonomikas ciklisko attīstību. Saskaņoties ar finanšu krīzes sekām, 2014. gadā daudz vairāk respondentu (11 %) savās bēdās vainoja ES. 2019. gadā rādītājs samazinājās līdz 5 %, bet pēc pandēmijas krīzes un inflācijas uzliesmojuma 2023. gadā neapmierināto skaits atkal pieauga.

Krīžu sekas, kā arī Latvijas atpazīšana no ES iedzīvotāju ienākumu ziņā ietekmēja Latvijas cilvēku dzīves kvalitāti. Tomēr zīmīgi, ka lielākā daļa Latvijas iedzīvotāju atzinīgi novērtēja ES lomu viņu dzīves kvalitātes uzlabošanā. No 2024. gadā veiktās aptaujas izriet, ka 40 % respondentu uzskata, ka iestāšanās ES uzlaboja viņu dzīves kvalitāti, un tikai 15 % domā, ka ES devums viņu dzīves kvalitātē ir bijis negatīvs. Interesanti, ka kopš 2019. gada, proti, kopš mierīgā perioda pirms Covid-19 un enerģētiskās krīzes, apmierināto īpatsvars pat uzlabojās par vienu procentpunktu. Dzīves kvalitātes uztvere Latvijā radikāli mainījās kopš 2014. gada, kad tikai 21 % respondentu bija apmierināti ar ES pienesumu viņu dzīves kvalitātē, tomēr pēc smagās finanšu krīzes šāds iznākums nepārsteidz.

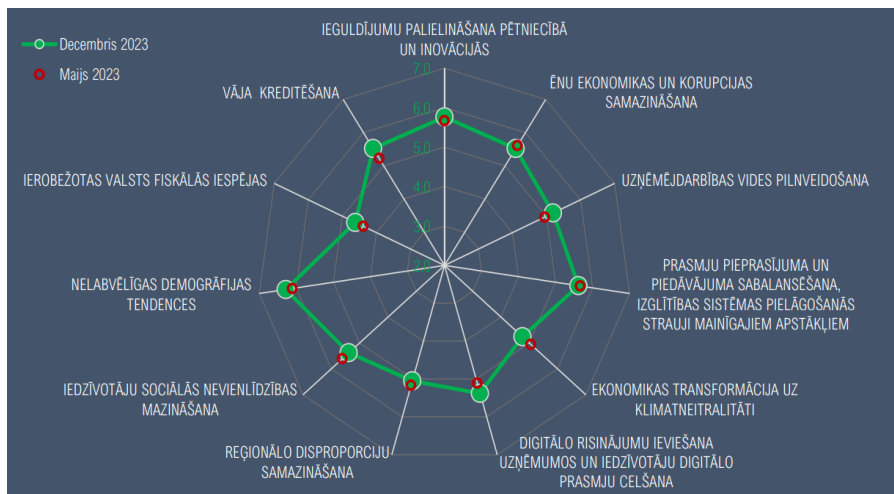
Viens no dzīves kvalitātes parametriem ir preču un pakalpojumu kvalitāte. Uz jautājumu, vai integrācija Eiropas Savienībā ir devusi preču un pakalpojumu kvalitātei vairāk ieguvumu nekā zaudējumu, 2024. gadā pozitīvi atbildēja 41 % respondentu, bet negatīvi – 15 procenti. Salīdzinājumam – 2014. gadā tikai 21 % respondentu bija apmierināti ar ES devumu, bet neapmierināto īpatsvars sasniedza 22 procentus.

Rezumējot var secināt, ka, neraugoties uz pastāvīgas turbulences apstākļiem, Latvijas tautsaimniecības struktūra ir noturīga un attīstās līdztekus kaimiņvalstīm. Uz karadarbības Ukrainā un tai sekojošo energoresursu krīzes fona 2022. gadā Latvijas ekonomikā turpinājās izaugsme. Šajā periodā, par spīti bargajiem izaicinājumiem, Latvijas IKP izaugsmes temps bija līdzīgs un pat minimāli augstāks nekā ES kopumā. Arī 2023. gadā, kad IKP samazinājās par 0,3 %, Latvijas rezultāts tomēr ir līdzīgs vai pat labāks nekā daudzās ES valstīs. Latvija ir saglabājusi augstu starptautisko novērtējumu, ko sniedz kredītreitingu aģentūras. Sagaidāms, ka 2024. gadā ekonomikā atgriezīsies izaugsme, ko veicinās ES finansēto investīciju kāpums un eksporta straujāks pieaugums ārējā pieprasījuma uzlabošanās dēļ, kā arī pakāpenisks privātā patēriņa kāpums.

Iedzīvotāju vērtējums par ekonomiskiem ieguvumiem no dalības ES kopumā ir atzinīgs un 10 gadu laikā (2014.–2024. g.) pieaug pozitīvā virzienā.

Tomēr, lai saglabātu pārliecību par Latvijas un Eiropas nākotni, ir nepieciešams skaidri apzināt nākotnes riskus un izaicinājumus. Ņemot vērā ģeopolitisko nenoteiktību, vitāli ir nepieciešams nostiprināt enerģētikas drošību. Vēl viens no galvenajiem izaicinājumiem ir inovācijas, kas veicinātu produktivitāti, konkurētspēju, izaugsmi un labklājību.

2. attēls. Galvenie vidēja termiņa izaicinājumi izaugsmei – demogrāfijas tendences, ieguldījumi pētniecībā, attīstībā un cilvēkkapitālā

Avots: LV PEAK Ekonomikas barometrs, Nr. 2 (4), 2023. gada decembris.³⁶

Inovācijas savukārt prasa investīcijas, ieskaitot ieguldījumus pētniecībā un attīstībā, kā arī cilvēku zināšanu un prasmju pilnveidošanā (2. attēls). Paralēli jāveicina kredītiestāžu finansējums uzņēmumiem. Uzņēmējdarbības finansējuma nepietiekamība ir viens no galvenajiem cēloņiem, kāpēc veidojas pēdējās desmitgades Latvijas izaugsmes atpalicība no Lietuvas un Igaunijas. Visbeidzot, Latvijas būtiskākais izaicinājums ir maksimāli efektīvi izmantot valsts budžeta resursus un mērķtiecīgi ieguldīt visus pieejamos ES fondus, to skaitā ANM līdzekļus, ekonomikas konkurētspējas stiprināšanai.

³⁶ Latvijas Universitātes Biznesa vadības un ekonomikas fakultātes produktivitātes zinātniskais institūts, Latvijas Universitātes domnīca PEAK (2023). LV PEAK Ekonomikas barometrs, Nr. 2 (4). Izgūts (12.03.2024.): LV_PEAK_BAROMETRS_LV_2023_II.pdf (lu.lv).

ES budžeta līdzekļu loma Latvijas attīstībā

Vērtējot ieguvumus no dalības ES, Eiropas budžeta struktūrfondiem parasti ir atvēlēta galvenā loma. Ar ES fondu palīdzību tiek sniegts atbalsts Latvijas uzņēmējiem, rekonstruēti ceļi, attīstīti infrastruktūras projekti, to skaitā skolas, koncertzāles, stadioni, slimnīcas un bibliotēkas. Kopš iestāšanās ES Latvija ir saņēmusi 17,6 miljardus eiro no ES budžeta.

Struktūrfondu investīcijas finanšu, pandēmijas un enerģētiskās krīžu laikā var salīdzināt ar “dzīvības līniju”, jo Eiropas finansējums veidoja lielāko un atsevišķos brīžos gandrīz vienīgo daļu no kopējā publisko investīciju apjoma. Ārlietu ministrijas apskatā par ieguvumiem no ES budžetā 2014.–2020. gadā norādīts, ka par katru iemaksāto eiro Latvija atgūst vidēji četrus eiro.³⁷ ES fondu pieejamība radījusi iespēju celt kvalifikāciju vairākiem tūkstošiem bezdarbnieku un palīdzēt tūkstošiem nenodarbinātu jauniešu darba meklējumos. ES fondi ir būtisks zinātnes un pētniecības finansējuma avots. Latvijas lauksaimniekiem iestāšanās ES ir sniegusi iespēju izmantot vienotā tirgus priekšrocības, saņemt ES finansiālo atbalstu tiešmaksājumu veidā un ārkārtas maksājumus krīzes situācijās.

Jaunākais ES fondu sociāli ekonomiskās ietekmes novērtējums, kas tika veikts Finanšu ministrijas uzdevumā Latvijas Universitātes domnīcas LV PEAK direktora vietnieka Dr. Oļega Krasnopjorova vadībā,³⁸ pārliecinoši pierādīja, ka no ES fondiem finansētie projekti būtiski veicināja Latvijas iekšzemes kopprodukta pieaugumu un ienākumu konvergenci ar ES valstu vidējo līmeni.

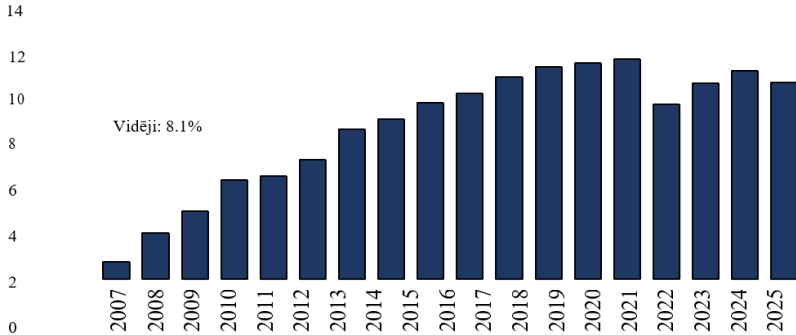
Pēc iestāšanās ES tās fondu ietekme uz IKP sākumā bija salīdzinoši neliela, jo atdeve no ieguldījumiem, īpaši fiziskajā kapitālā, kļuva redzama ar būtisku laika nobīdi. Pakāpeniski pēc 2008. gada, kad Latvijā sākās finanšu krīze, ES ieguldījumu pozitīva ietekme uz IKP pieauga arvien straujāk no 8 % 2014. gadā līdz 12 % 2020. gadā. Ja nebūtu ieguldīti ES budžeta līdzekļi,

³⁷ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija (29.11.2018.). Ieguvumi no Latvijas dalības Eiropas Savienībā. Izgūts (28.03.2024.): <https://www.mfa.gov.lv/arpolitika/eiropas-savieniba-arpolitika/sabiedrības-informēšana-es-jautājumos/ieguvumi-no-latvijas-dalības-eiropas-savieniba>.

³⁸ Eiropas Savienības ieguldījumu ietekmes uz Latvijas tautsaimniecību kvantitatīva novērtēšanas modeļa izveide. LU, 2023. Izgūts (28.03.2024.): <https://www.lvpeak.lu.lv/lv/zinatniskie-projekti/eiropas-savienības-ieguldījumu-ietekmes-uz-latvijas-tautsaimniecību-kuantitatīva-novērtēšanas-modeļa-izveide>.

IKP pieaugtu ievērojami lēnāk. Aprēķini rāda, ka gadā vidēji Latvijas IKP ar ES fondiem ir par 8,1 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem (3. attēls).

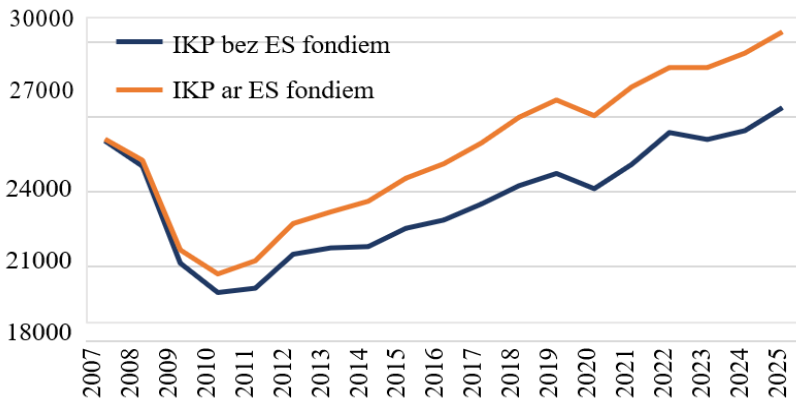
3. attēls. ES fondu ietekme uz Latvijas IKP līmeni (īpatsvars; bāzes gada cenās)

Avots: O. Krasnopjorova un līdzautoru aprēķins, balstoties uz CGE modeli; FM, CFLA, SM un LAD dati.

ES fondu lielā ietekme ir skaidri redzama pandēmijas krīzes laikā. Piemēram, 2021. gadā Latvijas IKP bija gandrīz par 13 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem (4. attēls).

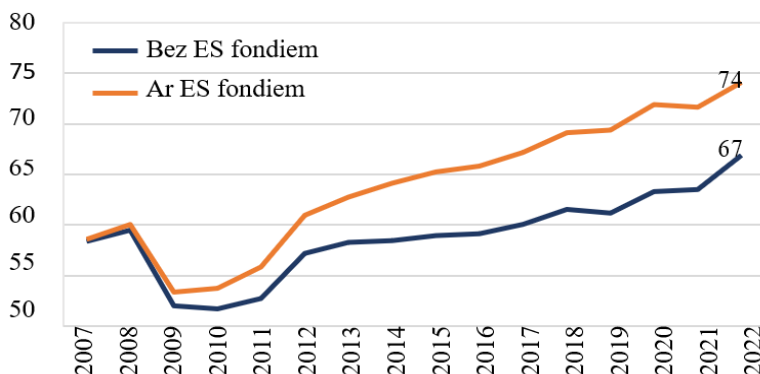
4. attēls. Latvijas IKP bez un ar ES fondiem (milj. eiro; 2015. gada cenās)

Avots: O. Krasnopjorova un līdzautoru aprēķins, balstoties uz CGE modeli; FM, CFLA, SM un LAD dati.

ES fondi pozitīvi ietekmēja iedzīvotāju ienākumu konvergenci. Piemēram, 2022. gadā IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā pēc pirktspējas paritātes bija 74 % no ES valstu vidējā līmeņa, taču scenārijā bez ES fondiem tas būtu tikai 67 % no ES vidējā līmeņa (5. attēls).

5. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju Latvijā (īpatsvars no ES-27 vidējā līmeņa; eiro PPS)

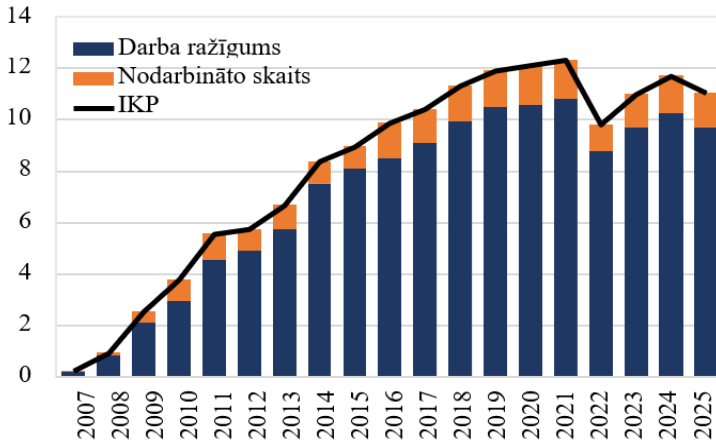

Avots: autoru aprēķins, balstoties uz CGE modeli; FM, CFLA, SM un LAD dati.

Gandrīz 90 % no ES fondu ietekmes uz Latvijas IKP izpaužas kā produktivitātes (IKP uz nodarbināto) palielinājums. Rezultātā produktivitātes līmenis Latvijā ar ES fondiem ir par 7 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem. Arī ES fondu ietekme uz cilvēkkapitālu Latvijā ir pozitīva. Pirmkārt, nodarbināto skaits ar ES fondiem ir par 1 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem. Otrkārt, ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits Latvijā ar ES fondiem ir par 0,8 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem. Treškārt, bezdarbnieku skaits ar ES fondiem ir par 1,4 % mazāks nekā bez ES fondiem (6. attēls).

ES fondi palielināja patēriņu, veicināja valsts un pašvaldību investīcijas, mobilizēja privātā kapitāla ieplūdumu, kā arī pozitīvi ietekmēja eksportu un importu. Publiskās investīcijas palielinājās vairāk nekā privātās investīcijas, jo ES fondu finansēto projektu nacionālais publiskais līdzfinansējums ir lielāka daļa no publiskām investīcijām nekā privātais līdzfinansējums ir no privātām investīcijām. Arī publiskais patēriņš palielinājās vairāk nekā privātais patēriņš.

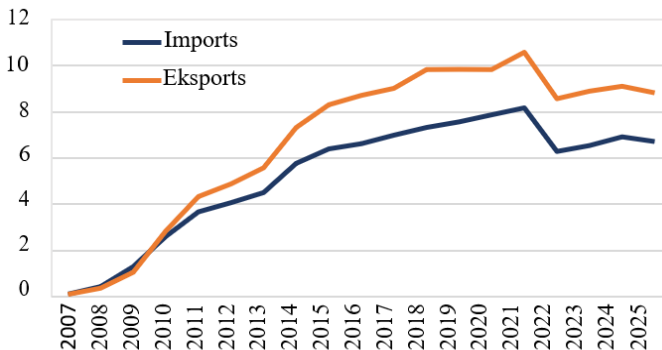
6. attēls. ES fondu ietekmes uz Latvijas IKP līmeni (bāzes gada cenās) dekompozīcija uz darba ražīgumu un nodarbināto skaitu (procentpunktos)

Avots: O. Krasnopjorova un līdzautoru aprēķins, balstoties uz CGE modeli; FM, CFLA, SM un LAD dati.

ES fondi palielināja eksportu nedaudz vairāk nekā importu. Latvijas eksporta vidējais līmenis ar ES fondiem ir par 6,8 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem. Savukārt importa apjoms palielinājās par 5,3 % (7. attēls). Rezultātā ES fondu ieplūde nedaudz uzlaboja Latvijas tirdzniecības bilanci.

7. attēls. ES fondu ietekme uz Latvijas eksporta un importa līmeni (īpatsvars; bāzes gada cenās)

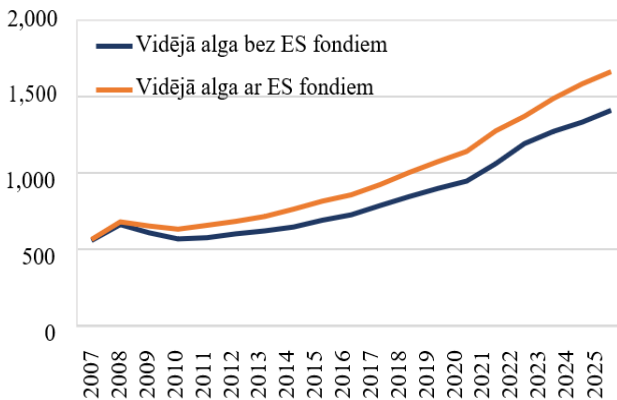

Avots: autoru aprēķins, balstoties uz CGE modeli; FM, CFLA, SM un LAD dati.

ES fondi veicināja pievienoto vērtību visās tautsaimniecības nozarēs, bet visvairāk lauksaimniecībā un būvniecībā. Sakarā ar to, ka ES fondu apjoms (7,5 miljardi eiro), kas kopš 2007. gada ir jau ieguldīts un paredzēts ieguldīt 2024.–2025. gadā lauksaimniecībā, veido gandrīz trešdaļu no visiem šajā periodā saņemtajiem ES fondiem, lauksaimniecības nozares pievienotā vērtība Latvijā ar ES fondiem ir par trešdaļu lielāka nekā scenārijā bez ES fondiem. Būvniecības nozares pievienotā vērtība ES fondu ietekmē palielinājās par 16 procentiem.

Vidējā alga Latvijā ar ES fondiem ir gandrīz par 15 % lielāka nekā scenārijā bez ES fondiem. Piemēram, 2021. gadā vidējā mēneša bruto darba samaksa par pilnas slodzes darbu Latvijā bija 1277 eiro, bet scenārijā bez ES fondiem – 1065 eiro (8. attēls).

8. attēls. ES fondu ietekme uz vidējo algu Latvijā
(eiro; faktiskajās cenās; 2007.–2025. gads)

Avots: O. Krasnopjorova un līdzautoru aprēķins, balstoties uz CGE modeli; FM, CFLA, SM un LAD dati.

Taču ES fondu ielplūde Latvijā ir radījusi atkarību no Eiropas finansējuma, kas pastiprinājās krīžu laikos. Ir novērota arī tendence, īpaši pēckrīžu posmos, ar ES fondiem aizstāt nacionālā finansējuma trūkumu.³⁹ Ņemot vērā, ka turpmāk ES budžeta līdzekļi varētu tikt novirzīti vairāku jauno prioritāšu īstenošanā, kas izriet no ģeopolitiskiem izaicinājumiem un nepieciešamības veicināt ES militāro industriju, klimata neitralitātes mērķu

³⁹ Krūmiņš, G. (2017). Latvijas tautsaimniecības vēsture. Rīga: Jumava, 666. lpp.

sasniegšanu, ES industrijas atkarības mazināšanu no trešajām valstīm un citu neatliekamu uzdevumu izpildi, jāvērtē, ka pašreiz pieejamais finansējuma daudzums var sarukt un būt jāvērtē ar pašu spēkiem.

Politika un drošība

Latvijas dalības ES panākto divu desmitu gadu laikā politikas jomā iespējams vērtēt, izvēloties vairākas pazīmes. Pirmkārt, Latvijas pievienošanās Savienībai bija saistīta ar izvēli darboties tādu valstu grupā, kurā **demokrātija** ir gan pamatvērtība, gan pārvaldes forma. Otrkārt, iestāšanās ES bija un ir saistīta ar **demokrātijas pastāvīgu uzraudzīšanu un aizsardzību** no iekšējiem un ārējiem riskiem un izaicinājumiem. Treškārt, dalībvalstu **politiskā stabilitāte** un sabiedrības uzticēšanās politiskajiem institūtiem norāda uz valstu un kopējo ES ricībaspēju Eiropā un pasaulē. Ceturtkārt, Latvija ir kļuvusi par ES lēmumu pieņemšanas procesa dalībnieci, tādēļ svarīgi apzināt, cik iekļaujošs ir šis process un kā notiek Latvijas interešu pārstāvēšana. Piektkārt, iestāšanās ES nozīmēja arī esošo un jaunu **politiku** formulēšanu un to iekļaušanu Latvijas politiskajā darba kārtībā.

Sabiedrības attieksme pret demokrātiju

Latvijas sabiedrība kopumā pozitīvi vērtē ES integrācijas procesā sasniegto demokrātijas līmeni. 2024. gada janvārī 35 % respondentu apgalvoja, ka ieguvumu ir vairāk nekā zaudējumu, un 39 % vērtēja, ka ir bijuši gan ieguvumi, gan zaudējumi. Sabiedrības pozitīva attieksme ir pieaugusi salīdzinājumā ar respondentu atbildēm 2019. gadā – attiecīgi 30 un 45 %, bet 2014. gadā – 21 un 35 %⁴⁰ (1. tabula). Lai arī demokrātijas pozitīva vērtējuma pieaugums nav ievērojams, tas norāda uz tendenci, kas liecina, ka sabiedrība novērtē integrācijas ES pozitīvo ietekmi uz demokrātijas attīstību. Taču, ja salīdzina šos datus, kur uzsvars likts uz demokrātijas progresu saistībā ar Latvijas iekļaušanos ES, ar Eiropas datiem, kur tiek vaicāts par demokrātijas kvalitāti Eiropā un Latvijā, tad rezultāti ir atšķirīgi. Latvijas iedzīvotāji 2023. gadā, līdzīgi kā citu dalībvalstu pilsoņi, kritiski vērtēja demokrātijas kvalitāti ES. Turklāt šis vērtējums ir krities iepretī citiem gadiem. Šādas attieksmes pamatā ir vairāki būtiski satricinājumi, kas ir iespaidojuši Savienības

⁴⁰ SKDS (2019), (2024). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

iedzīvotāju viedokli par politikas veidotāju rīcībspēju. To starpā ir Covid-19 pandēmijas laikā pieņemtie lēmumi, kas radīja bezdarba pieaugumu, ekonomiskās situācijas pasliktināšanos, fragmentētus un neskaidrus lēmumus par atbalsta mehānismiem, neskaidrība par atkopšanās gaitas ātrumu un ietekmi uz dzīves kvalitāti. Kritisku attieksmi pret demokrātijas kvalitāti ES saasināja Krievijas izraisītais karš Ukrainā, kas tā sākuma posmā izgaismoja atšķirīgas dalībvalstu pozīcijas. Populisma un dažādu formu un nokrāsu ekstrēmisma uzplaukums Eiropā pēdējo desmit gadu laikā ir bijis rādītājs politiskās elites nepietiekamajām spējām sekot līdzi pārmaiņām sabiedrībā un tās politiskajam pieprasījumam. Saziņa ar sabiedrību, kas ir neiztrūkstošs demokrātiskas politiskas sistēmas elements, nav bijusi pietiekama. Arī labi iecerētā Konference par Eiropas nākotni 2021.–2022. gadā, sākotnēji iesaistot visdažādākās grupas, organizācijas un individuus, noslēdzās ar formalizētu ziņojumu, nevis lēmumiem un rīcīpolitikām.

1. tabula. Demokrātijas kvalitāte

	Iestājoties, 2004. g.	Provdus pārskats, 2013. g.	Starpposms, 2018. g.	Pašlaik, 2023. g.
Apmierināti ar demokrātijas kvalitāti Latvijā	35 %	41 %	54 %	42 %
Apmierināti ar demokrātijas kvalitāti Eiropā	40 %	59 %	67 %	47 %

Avots: Eurobarometrs 2004, 2013, 2018, 2023.

Saskaņā ar Eurobarometra Zibensaptauju 522, kas veltīta dažādiem demokrātijas aspektiem, uzmanība pievērsta arī ES pilsoņu skatījumam uz galvenajiem apdraudējumiem.⁴¹ No desmit atbilžu variantiem respondenti varēja izvēlēties divus. Kopumā Latvijas un ES iedzīvotāju viedokļi ir līdzīgi. Vislielākais apdraudējums demokrātijai Latvijas pilsoņu skaitījumā ir vienkāršo iedzīvotāju neiesaistīšanās politikā un vēlēšanās, kā arī tas, ka viņiem nav intereses par politiku un vēlēšanām – 38 % (ES vidējais 26 %). Otrajā vietā ierindojas slēpta ārvalstu iejaukšanās savas valsts politikā un ekonomikā, tostarp finansējot vietējos dalībniekus – 33 % (21 %), kam seko

⁴¹ Eiropas Komisija. Eurobarometra Zibensaptauja 522, 2023. Izgūts (16.02.2024.): Democracy_fl_522_factsheet_LV_lv.pdf.

nepatiesas un/vai maldinošas informācijas tiešsaistē un citur izplatīšana – 31 % (38 %). Aptuveni 20–25 % ES iedzīvotāju uzskata dezinformāciju par nopietnu apdraudējumu demokrātijai. Latvijas gadījumā varam secināt, ka galvenie apdraudējumi ir iedzīvotāju zemā līdzdalība politikā un dezinformācijas izplatība.

Eiropas atbilde dezinformācijai

Kāda ir ES rīcība demokrātijas aizsargāšanai? ES ir pakāpeniski attīstījusi spējas atpazīt un reaģēt uz dezinformācijas izplatību un tās radītajām sekām. Dezinformācijas jautājuma iekļaušana ES politiskajā darba kārtībā sākās līdz ar 2014. gadu, kad Krievijas hibrīdapdraudējuma izpausmes kļuva acīmredzamas un apņēmība to izvērst formulēta Krievijas dokumentos un oficiālajās politiskajās runās. Ceļš no dažu cilvēku mazās Eiropas Ārējās darbības dienesta paspārnē esošās Austrumu Stratēģiskās komunikācijas īpašā uzdevumu vienības (dibināta 2015. gadā) līdz Eiropas Hibrīdā apdraudējuma apkarošanas ekselences centram un sadarbībai ar NATO Stratēģiskās komunikācijas ekselences centru, kā arī līdz Rīcības plānam pret dezinformāciju⁴² – tie ir tikai daži konkrēti piemēri, kas apliecina ES konsekventu apņēmību stiprināt sabiedrības noturību pret dezinformācijas izraisītajiem draudiem. Zīmīgi, ka visās minētajās institūcijās strādā arī Latvijas eksperti, kas sniedz ieguldījumu izpratnes un noturīguma veidošanā Eiropā par dezinformāciju un citiem apdraudējuma veidiem no Austrumu kaimiņvalstīm.

Aizsāktās iniciatīvas ES līmenī ir augstu vērtējamas ne tikai kā spēja objektīvi novērtēt pastāvošos draudus, bet tām ir īpaša nozīme, ņemot vērā pastāvošo viedokļu daudzveidību dalībvalstu starpā. 2018. gada 5. decembrī Eiropas Komisijas publicētajā Rīcības plānā pret dezinformāciju ir norādīts, ka iejaukšanās demokrātiskajos procesos apdraud tās ilgtspēju un sabiedrības iesaisti diskusijās. Tādēļ jāveido koordinēta pieeja dezinformācijas apkarošanai Eiropas līmenī.⁴³

Sabiedrības uzticēšanās

Latvijas gadījumā uzmanība jāpievērš tādam demokrātijas apdraudējumam kā zēmam uzticēšanās līmenim politiskajiem institūtiem un politikājiem,

⁴² European Commission. Action Plans Against Disinformation. 5 December 2018. Izgūts (11.02.2024.): b654235c-f5f1-452d-8a8c-367e603af841_en (europa.eu).

⁴³ Turpat.

kas ir viens no faktoriem, kas kavē iedzīvotāju iesaistīšanos politikā un zemo līdzdalību vēlēšanās. Saskaņā ar Eiropabarometra datiem uzticēšanās valdībai kopš iestāšanās ES ir augusi tikai par 2 procentpunktiem, nedaudz tā ir augusi parlamentam (2. tabula).

2. tabula. Uzticēšanās politiskiem institūtiem

	Iestājoties, 2004. g.	Providus pārskats, 2013. g.	Starpposms, 2018. g.	Pašlaik, 2023. g.
Uzticas valdībai	28 %	20 %	31 %	30 %
Uzticas Latvijas parlamentam	20 %	15 %	21 %	27 %
Uzticas Eiropas Savienībai	39 %	36 %	49 %	54 %

Avots: Eiropabarometrs 2004, 2013, 2018, 2023.

SKDS veiktā aptauja 2024. gada janvārī parāda būtisku pieaugumu pozitīvā vērtējumā Eiropas Parlamenta (EP) un Eiropas Komisijas (EK) aktivitātēm, kas skaidrojams ar Latvijas valsts piederīgo darbības rezultātiem un aktīvo iesaisti dialogā ar sabiedrību. Valdības darbs nacionālajā līmenī kopš 2014. gada sabiedrības acīs ir pieaudzis tikai nedaudz, bet ir novērtēta tās darbība ES Latvijas pilsoņu vajadzību aizstāvībā (3. tabula).

3. tabula. Sabiedrības pozitīvā attieksme

Pozitīvi vērtē...	2014. g.	2019. g.	2024. g.
Eiropas Parlamenta aktivitātes	25,1 %	36,5 %	40,9 %
Eiropas Komisijas aktivitātes	22,7 %	32,6 %	38,2 %
to, cik efektīvi Eiropas Parlamenta deputāti no Latvijas aizstāv jūsu kā pilsoņa vajadzības Eiropas Savienības līmenī	17,5 %	20,1 %	25,6 %
to, cik lielā mērā Latvijas valdība aizstāv jūsu kā pilsoņa vajadzības Eiropas Savienības līmenī	14 %	18,2 %	24,5 %
to, cik lielā mērā Eiropas Savienība ņem vērā Latvijas pilsoņu intereses un Latvijas prioritātes	14,7 %	16,1 %	23,8 %

Avots: SKDS, 2014, 2019, 2024.44

⁴⁴ SKDS (2019), (2024). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

Latvijas iesaiste Eiropas līmeņa lēmumu pieņemšanā

Līdz ar Latvijas kļūšanu par ES dalībvalsti strauji ir pieaudzis to valsts piederīgo skaits, kas darbojas ES institūcijās un iesaistās lēmumu pieņemšanas procesā. Viena no ietekmīgākajām institūcijām ir **Eiropas Komisija**, kas nepārstāv dalībvalstu, bet kopējās ES intereses. 2023. gadā tajā strādāja 278 Latvijas valsts piederīgie ierēdņi (šajā skaitā ietilpst arī cita veida līguma turētāji – pagaidu, padomnieku, vietējie darbinieki), kas veido 0,9 % no kopējā darbinieku skaita.⁴⁵ Salīdzinājumam – Igaunijas valsts piederīgo skaits ir 268 (0,8 %) un Lietuvas 465 (1,4 %).⁴⁶

4. tabula. Latvijas eirokomisāri

Vārds, uzvārds	Amata ieņemšanas periods	Portfelis
Sandra Kalniete	2004	Lauksaimniecība, lauku attīstība un zivsaimniecība
Andris Piebalgs	2004–2009 (I)	Enerģētika
Andris Piebalgs	2009–2014 (II)	Attīstība
Valdis Dombrovskis	2014–2019	EK priekšsēdētāja vietnieks, eiro un sociālais dialogs, kopš 2016. gada atbildīgs par finanšu stabilitāti, finanšu pakalpojumiem un Kapitāla tirgus savienību
Valdis Dombrovskis	2019–2024	EK izpildviceprezidents, ekonomika, kas strādā cilvēku labā, kopš 2020. gada atbildīgs arī par tirdzniecību

Latvijas pārstāvju līdzšinējā darbošanās eirokomisāra amatā ir bijusi saistīta ar nozīmīgām politikas jomām (4. tabula). Vai tā būtu lauksaimniecība, lauku attīstība, zivsaimniecība vai enerģētika, tās ir politikas, kurās tiek lemts par ievērojamiem ES finanšu līdzekļu piešķirumiem, atšķirīgu dalībvalstu viedokļu saskaņošanu un kopīgu lēmumu formulējumiem ES pilsoņu labā, kas attiecīgi ir vistiešākā veidā atkarīgi no eirokomisāru un viņu

⁴⁵ European Commission. Human Resources. Key Figures, 2023. Izgūts (19.02.2024.): HR-Key-Figures-2023-fr_en.pdf (europa.eu).

⁴⁶ Turpat.

komandu darba. Pēdējo desmit gadu laikā Valdis Dombrovskis ir bijis viens no ietekmīgākajiem eirokomisāriem ne tikai izpildviceprezidenta amata dēļ, bet galvenokārt saistībā ar apjomīgo politiku portfeli. Tajā ietilpst gan ekonomika un tirdzniecība ar trešajām valstīm (Ķīna, ASV un citas globālās ekonomikas spēlētājas), gan atbalsta koordinēšana Ukrainai, kā arī atbildība par Atjaunošanas un noturības mehānisma un Eiropas semestra jautājumiem.

Eiropas Komisijā augstu amatu ieņem Ilze Juhansone, bijusī Latvijas vēstniece ES, pašlaik EK Ģenerālsēkretariāta vadītāja. Viņas kompetencē ir Komisijas ikdienas darba organizēšana, starpinstitutionālā sadarbība un koordinēšana, kā arī operatīva un efektīva lēmumu pieņemšanas procesa nodrošināšana. Viens no populārākajiem izdevumiem *Politico* 2020. gadā iekļāva Ilzi Juhansoni Briseles ietekmīgāko sieviešu sarakstā (*Women who shape Brussels in 2020*). Viņa šajā sarakstā ieņēma trešo vietu uzreiz pēc Urzulas fon der Leienas un Margrētes Vestāģeres.⁴⁷

Latvijas valsts piederīgie diplomāti ir veiksmīgi iekļāvušies Eiropas Ārējās darbības dienesta darbībā, aizstāvot ES intereses dažādās valstīs. Zīmīgi, ka diplomāti, kas kļuvuši par ES vēstniekiem, pildījuši vai pilda pienākumus valstīs, kas ir svarīgas gan Eiropas, gan Latvijas ārpolitiskajām prioritātēm. Piemēram, Maira Mora, kas bija pirmā ES vēstniece Baltkrievijā, pārņēma šīs funkcijas pēc viņas kā Latvijas vēstnieces pilnvaru beigām. Pašlaik ES vēstnieks Moldovā, kas sāk iestāšanās sarunas, ir Latvijas ārlietu dienesta diplomāts Jānis Mažeiks.

Eiropas Parlaments ir viena no Latvijā redzamākajām institūcijām, jo tā ir pilsoņu ievēlēta tiešās vēlēšanās. Nelielais deputātu skaits no Latvijas – astoņi – ļauj regulāri sekot līdzi viņu darbam. Arī pašu deputātu izvēlētais prioritāro jautājumu loks un komunikācija ar sabiedrību vairo viņu atpazīstamību. Latvijas vēlēšanu atbalsts EP deputātiem ir noturīgs no personāliju viedokļa. Pēdējās Eiropas vēlēšanās pārvēlēti 50 % no Latvijas deputātiem, kas norāda uz atbalstu paveiktajam.⁴⁸ Tā, piemēram, Inese Vaidere, Roberts Zile un Sandra Kalniete darbojas EP kopš 2004. gada.

Latvijas deputātu lomu nosaka viņu darbošanās lielākajās politiskajās grupās, ziņojumu un ēnu ziņojumu sagatavošana (6. tabula) un pienākumi

⁴⁷ Women who shape Brussels in 2020. Politico. Izgūts (16.12.2023.): Ilze Juhansone – The women who shape Brussels in 2020 – POLITICO.

⁴⁸ Slovēnijā pārvēlēti 85,7 %, Zviedrijā – 81,0 % deputātu.

savās politiskajās grupās. Tā Dace Melbārde, Sandra Kalniete un Inese Vaidere darbojas lielākajā EP politiskajā grupā, kuras ietekme uz lēmumu pieņemšanu un Eiropas politikas virzību ir ievērojama, – Eiropas Tautas partijas grupai ir 176 deputātu vietas no 705, kas veido 25 % balsu. Latvija EP izceļas arī ar dzimumu līdzvērtīgu sadalījumu – puse deputātu ir sievietes, ieņemot trešo vietu kopā ar Luksemburgu aiz Somijas un Zviedrijas.⁴⁹ Roberts Zīle ir viens no 14 viceprezidentiem, kas padara viņu par vienu no ietekmīgākajiem EP deputātiem.

Līdzdalība EP vēlēšanās sākotnēji ir līdzīga kā citās ES dalībvalstīs (izņemot tās, kurās vēlēšanas ir obligātas), vēlākajos gados līdzdalības līmenis krīt un ir zems, uz ko aptaujā norādījuši Latvijas respondenti⁵⁰ (5. tabula).

5. tabula. Līdzdalība Eiropas Parlamenta vēlēšanās

	2004. g.	2009. g.	2014. g.	2019. g.
Latvija	41,3 %	53,7 %	30,2	33,5
Vidēji ES	45,6 %	43,0 %	42,6	50,6

Avots: Eiropas Parlamenta mājaslapa, www.europarl.eu, un Centrālās vēlēšanu komisijas mājaslapa, www.cvk.lv.

6. tabula. Eiropas Parlamenta deputātu aktivitātes

	Ziņojumi (referents)	Ziņojumi (ēnu referents)	Atzinumi (sagatavotājs)	Atzinumi (ēnu sagatavotājs)
Andris Ameriks	3	3	2	4
Ivars Ijabs	2	12	2	15
Sandra Kalniete	4	3		2
Dace Melbārde	2	11	2	17
Nīls Ušakovs	6	10	4	19
Inese Vaidere	1	3	1	3
Roberts Zīle	3	36	2	22
Tatjana Ždanoka		9	1	8

Avots: Eiropas Parlamenta mājaslapa, www.europarl.eu.

⁴⁹ European Parliament. European Parliament: Facts and Figures, 2023. Izgūts (18.12.2023.): European Parliament: Facts and Figures (europa.eu).

⁵⁰ Turpat.

Latvijas politikas paplašināšana

Latvijas kļūšana par ES dalībvalsti ir veicinājusi tādas jaunas ārpolitikas prioritātes kā attīstības sadarbība parādīšanos un īstenošanu. ES dalībvalstīm tā ir viena no tradīcijām bagātākajām politikām, bet Latvijai – jauna joma, kurā jāveido savs ceļš un attiecību pieredze ar valstīm, kam nepieciešams atbalsts ilgtspējīgu pārmaiņu īstenošanā. Latvija mērķtiecīgi un aktīvi iesaistījusies attīstības sadarbības politikā, samērojot nacionālās intereses, resursus un uzkrāto ekspertīzes potenciālu ar ES līmeņa darba kārtību, tādējādi palielinot savu ietekmi kā palīdzības sniedzējai. Tā Latvija par prioritārām valstīm nosauca ES Austrumu partnerības valstis – Moldovu, Ukrainu, Gruziju un Baltkrieviju, no kurām pirmās divas jau kļuvušas par ES kandidātvalstīm. Tieši ilgstošā iesaiste šo valstu reformu procesa atbalstīšanā ir padarījusi Latviju par vienu no ES integrācijas ekspertēm, kuras zināšanas un pieredze nepieciešama iestāšanās sarunu gaitā un to sekmīgai pabeigšanai. Savukārt Centrālās Āzijas valstu – Kirgizstānas, Tadžikistānas un Uzbekistānas – iekļaušana prioritāšu sarakstā⁵¹ ir izrādījusies nozīmīga ne tikai dažādu projektu ieviešanas ziņā, bet arī plašākā ģeopolitiskajā kontekstā, kad Krievija īsteno savas impēriskās ambīcijas un vēlas padziļināt un paplašināt attiecības ar Ķīnas Tautas Republiku. Abām šīm valstīm ir liela ietekme Centrālās Āzijas reģionā, un tiek sagaidīts, ka tās atbalstīs Krievijas politiku un iekļausies koalīcijā, kas vērsta pret Rietumu vērtībām. ES un arī Latvijas interesēs ir saglabāt pragmatiskas attiecības ar šī reģiona valstīm, lai mazinātu ģeopolitisko pārmaiņu ambīcijas.

ES un Latvijas intereses attīstības sadarbības politikas jomā ir koordinētas arī tematisko prioritāšu ziņā. Tā 2023. gadā ārlietu ministra ikgadējā ziņojumā par iecerēto un paveikto darbību ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos atzīmēts, ka “56 % no īstenojamiem projektiem ir veltīti miera un taisnīguma veicināšanai, ka arī efektīvu, atbildīgu un iekļaujošu institūciju stiprināšanai, 17 % dzimumu līdztiesības veicināšanai, 16 % ekonomiskajai izaugsmei, 5 % kvalitatīvai izglītībai, 4 % klimata rīcībai. Digitalizāciju kā Latvijas horizontālo prioritāti ietver piektā daļa no atbalstītajiem projektiem”.⁵² Būtiski, ka Latvija

⁵¹ Latvijas Republikas Ministru kabinets. Par Attīstības sadarbības politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam. Izgūts (08.02.2024.): Par Attīstības sadarbības politikas pamatnostādņēm 2021.–2027. gadam (likumi.lv).

⁵² Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par iecerēto un paveikto darbību ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2023. gadā, 21. lpp. Izgūts (03.01.2024.): download (mfa.gov.lv).

savai attīstības sadarbības kartei pievienojusi Dienvidāfriku, Kamerūnu, Namībiju, Zambiju un Zimbabvi. Latvijai ir izdevies kļūt par Eiropas līmeņa attīstības sadarbības dalībnieci, izvirzot prioritātes, kas atbilst ES darba kārtībai un Latvijas interesēm, kā arī nosaucot tos tematiskos virzienus, kuros ir uzkrāta starptautiski atzīta ekspertīze. Nevis ambīcijās sakņota, bet Eiropas un Latvijas kopīgās interesēs balstīta politika ir attaisnojusies. Par pieaugošu apņemšanos iesaistīties attīstības sadarbības politikā liecina pakāpenisks budžeta pieaugums, kas gan joprojām ir neliels iepretī ne tikai nozīmīgākajām spēlētājām, bet arī kaimiņu valstīm. Tā 2021. gadā šai politikas jomai bija atvēlēti 240 013 eiro, 2022. gadā – 924 410 eiro,⁵³ bet 2023. gadā – 1 663 813 eiro.⁵⁴

Drošības izaicinājumi

Latvijas dalības ES divdesmit gadu vērtējums politikas un drošības jomā 2024. gadā ir skaidrs – Krievijas brutālais karš Ukrainā un tai sekojošās ģeopolitiskās pārmaiņas pasaulē izkļiedē pat vismazākās šaubas par piederības demokrātiskās vērtībās balstītā valstu apvienībā jēgu un nozīmi Latvijas ilgtspējas nodrošināšanā. Pirmajos iestāšanās gados ES sabiedrībā vēl pastāvēja bažas par jauno dalībvalstu interešu ievērošanas un to pārstāvēšanas iespējām, bet tagad notiekošo sarežģīto politisko procesu gaismā svarīgāka ir spēja savstarpēji atsaukties uz dalībvalstu vajadzībām, apzināt pastāvošos apdraudējumus un kopīgiem spēkiem tos mazināt un atvairīt. Dalībvalstu un arī Latvijas politiskā stabilitāte, demokrātijas pasargāšana un interešu saskaņošana ir Eiropas un Latvijas drošības nosacījumi. Tas arī izskaidro ES pievēršanos drošības un aizsardzības jautājumiem, kas gadu desmitiem politikas veidotāju acīs bija sekundāri un pat traucējoši.

ES īsteno drošības politiku Kopējās Ārējās un drošības politikas un Kopējās Drošības un aizsardzības politikas ietvaros. Šo politiku iedarbināšanai bija nepieciešamas divas desmitgades, un joprojām pastāv daudz ierobežojumu, kas kavē to straujāku attīstību, un tas ir dalībvalstu atšķirīgais skatījums uz drošības risinājumiem, finansiālie ierobežojumi un reģionālo interešu dažādība. Tomēr, neraugoties uz sarežģījumiem, pēdējo piecu gadu

⁵³ Par Attīstības sadarbības politikas plānu 2021.–2023. gadam. Izgūts (10.12.2023.): Par Attīstības sadarbības politikas plānu 2021.–2023. gadam (likumi.lv).

⁵⁴ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par iecērto un paveikto darbību ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2023. gadā, 20. lpp. Izgūts (03.01.2024.): download (mf.gov.lv).

laikā ir notikušas būtiskas pārmaiņas, ko veicināja ES apņemšanās darboties autonomi (stratēģiskā autonomija) starptautiskajā politikā, mazinot savu aizsardzības spēju atkarību no ASV, par ko “parūpējās” toreizējais ASV prezidents Donalds Tramps.

Pēc 2022. gada 24. februāra drošības uztvere Eiropā un Latvijā ir tuvinājusies, labāk izprotot agresīvās kaimiņvalsts nodomus un apdraudējumu potenciālu, nepieciešamību stiprināt aizsardzības spējas, palielinot aizsardzības budžetu, modernizējot militāro industriju un veicinot kopīgus Eiropas līmeņa projektus aizsardzības sektorā. ES kopējais skatījums uz tuvākajos gados sagaidāmo apdraudējumu un atbilstošu pasākumu kopumu to novēršanai apkopts tādā dokumentā kā Eiropas Savienības Stratēģiskais kompass.⁵⁵

Ļoti nozīmīga ES iniciatīva drošības jomā, kas svarīga Latvijai, ir militārā mobilitāte. Tās mērķis ir veicināt efektīvu un operatīvu bruņoto spēku un tehnikas pārvietošanu, vienlaikus padarot Savienību vienotāku un rīcībspējīgāku. Lai arī formāli militārā mobilitāte kļuvusi par ES projektu no 2017. gada, Latvija tajā piedalās kopš 2018. gada. Tieši pēdējos gados notikusi strauja attīstība, kas atspoguļota jau divos ES Militārās mobilitātes Rīcības plānos.⁵⁶ No Latvijas skatpunkta īpaši svarīga ir infrastruktūras sakārtošana militāro kravu pārvadājumiem, kā arī administratīvo procedūru atvieglojumi. Latvijas ārlietu ministra ziņojumā uzsvērts, ka “panākta vienošanās par pārrobežu militāro preču un tehnikas pārvietošanas procedūrām pa gaisu un sauszemes ceļiem. Izstrādes stadijā ir vienošanās par jūras ceļiem. 2024. gadā turpināsies darbs pie vienošanos ieviešanas”.⁵⁷ Militārās mobilitātes projektu ieviešana ir veicinājusi arī starpsektorālo sadarbību un pašvaldību iesaistīšanu, kas ir nepieciešams nosacījums veiksmīgas valsts aizsardzības nodrošināšanai. Tādu projektu kā *Rail Baltic* un Salacgrīvas tilts atsevišķi darbi tiks daļēji finansēti no īpaši izveidota Militārās mobilitātes fonda.

⁵⁵ Eiropas Savienības Padome. Stratēģiskais kompass spēcīgākai ES drošībai un aizsardzībai nākamajā desmitgadē, 2022. gada 21. marts. Izgūts (17.02.2024.): Stratēģiskais kompass spēcīgākai ES drošībai un aizsardzībai nākamajā desmitgadē - Consilium (europa.eu).

⁵⁶ European Commission. Action Plan on Military Mobility 2.0 (2022–2026): An Action Plan for faster cross-border movements and tighter cooperation. Izgūts (17.02.2024.): Action Plan on Military Mobility 2.0 (europa.eu).

⁵⁷ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par iecerēto un paveikto darbību ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2023. gadā, 12. lpp. Izgūts (03.01.2024.): download (mfa.gov.lv).

ES un Latvijas interesēs ir attīstīt un stiprināt aizsardzības spējas, paliecinot gan nacionālo aizsardzības budžetu, gan ES fondu apjomu, kas paredzēti šim nolūkam. Dalībvalstu sadarbība aizsardzības industrijas attīstībā, kopīgu projektu izstrādē un kopīgos iepirkumos kļūst par Eiropas ilgtspējas jautājumu. Šim nolūkam izveidotais ES Aizsardzības fonds var kļūt par kopīgu Eiropas līmeņa aizsardzības spēju virzītāju un arī līdzekli operatīvi risināmiem jautājumiem. Kā piemērs ES spējai vienoties par iepriekš ignorētiem jautājumiem aizsardzības jomā ir regulas “Munīcijas ražošanas atbalsta akts”⁵⁸ pieņemšana, kas vērsta uz palīdzību Ukrainai, kā arī uz savu aizsardzības spēju stiprināšanu. Šīs regulas pieņemšana ietekmē arī Latviju, jo tā garantē 45 % finansējuma ieguldīšanu iecerētajā munīcijas rūpnīcas⁵⁹ izveidē.

Karš Ukrainā ir pārbaudījums ES drošības un aizsardzības politikas efektivitātei. Politiskajā līmenī ES ir paudusi atbalstu un iesaisti Ukrainas atbalstīšanā līdz tās uzvarai. Lai arī var piekrist kritiķiem, kas norāda uz ES lēno un nereti kavēto reakciju, tomēr tieši konsekventa un vienota rīcība ir novedusi pie tādiem būtiskiem lēmumiem kā sankciju piemērošanu Krievijai, regulāra finansiālā atbalsta sniegšana Ukrainai, ieroču piegāde, speciāla instrumenta – Eiropas Miera nodrošināšanas fonda izveide 10,5 miljardu eiro apjomā, kas ir ārpus ES budžeta ietvara esošs fonds,⁶⁰ sankciju režīma uzraudzīšana, līdzdalība starptautisku organizāciju atbalsta instrumentu koordinēšanā. Līdz 2024. gada janvārim ES bija sniegusi atbalstu Ukrainai 88 miljardu eiro apjomā,⁶¹ un Latvija ir viena no aktīvākajām šajā jomā, sniedzot palīdzību 0,85 % no IKP.⁶²

ES īstenotās drošības un aizsardzības politikas būtiska sastāvdaļa ir atbalsta sniegšana drošības sektora reformēšanai un stabilitātes nodrošināšanai partnervalstīs. Latvija pēdējo divdesmit gadu laikā ir vairojusi savu

⁵⁸ Eiropas Parlaments. Munīcijas ražošanas atbalsta akts, 2023. gada 13. jūlijs. Izgūts (17.02.2024.): eur-lex.europa.eu/legal-content/LV/TXT/PDF/?uri=CELEX:52023PC0237.

⁵⁹ 155 milimetru munīcijas moduļāro sprāgstvielu bloku rūpnīca. Partneri Somijas un Norvēģijas uzņēmums “Nammo” un Francijas un Itālijas uzņēmums “Nexter”.

⁶⁰ Eiropas Ārējās darbības dienests. Eiropas Miera nodrošināšanas fonds. Izgūts (17.02.2014.): Eiropas Miera nodrošināšanas fonds ES ārpusbudžeta fonds miera un starptautiskās drošības nostiprināšanai (europa.eu)

⁶¹ European Commission. EU solidarity with Ukraine. Izgūts (17.02.2024.): EU assistance to Ukraine - European Commission (europa.eu).

⁶² Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par iecerēto un paveikto darbību ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2023. gadā, 4. lpp. Izgūts (03.02.2024.): Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums | Ārlietu ministrija (mfa.gov.lv)

civilo ekspertu spējas, lai zināšanas un prasmes kopā ar ES dalībvalstu ekspertiem nodotu citu valstu profesionāliem. Saskaņā ar Ārlietu ministrijas datiem četri civilie eksperti piedalās ES Padomdevēja misijā Ukrainā (EUAM Ukraine), divpadsmit eksperti darbojas ES novērošanas misijā Gruzijā (EUMM Georgia), divi eksperti piedalās ES misijā Armēnijā (EUM AR), Latvija atbalsta ES Partnerattiecību misiju (EUPM MD) Moldovā.⁶³

ES turpina sniegt ieguldījumu Latvijas drošības stiprināšanā un ES ārējās robežas sargāšanā. Divdesmit gadus pēc iestāšanās Savienībā ar dažādu fondu palīdzību atbalsts tiek sniegts patvēruma, migrācijas un integrācijas politikas īstenošanai (32 004 016 eiro), iekšējai drošībai (32 730 151,36 eiro), robežu pārvaldībai un vīzu politikai (94 083 305 eiro). Daudzi pasākumi, kas sniedz ieguldījumu civilās aizsardzības un krīžu vadības jomās, saņem atbalstu no Atveseļošanas un noturības mehānisma un Eiropas Reģionālās attīstības fonda (ERAF).⁶⁴

Pēdējos piecos gados ES aktualizējies Šengenas robežas jautājums, ko ietekmēja nelegālo migrantu plūsmas un atsevišķu valstu lēmumi slēgt robežas. Situāciju saasināja arī Covid-19 pandēmijas laikā ieviestie vienpusējie robežu šķērsošanas ierobežojumi. Latvijā austrumu robežas drošība īpaši aktuāla kļuva 2021. gadā, kad Baltkrievija uzsāka mērķtiecīgu un saskaņotu migrantu izmantošanu destabilizācijas radīšanai uz robežas. Neizbūvētā infrastruktūra un kavēšanās ar moderno novērošanas tehnoloģiju uzstādīšanu kļuva par nopietnu izaicinājumu, sākoties Krievijas iebrukumam Ukrainā. Izprotot situācijas sarežģīto raksturu, ES piedalās ar līdzfinansējumu Latvijas robežas un attiecīgi arī Latvijas valsts drošības nostiprināšanā ar sešu sakaru torņu, pievedceļu un patruļtaku izbūvi sauszemes robežas posmā gar Daugavu 16,7 km garumā. Līdzfinansējums būs pieejams arī tehnoloģiskās infrastruktūras (elektronisko sakaru tīklu, elektroapgādes inženiertīklu, klātbūtnes uztveršanas sistēmu, novērošanas iekārtu, datu pārraides un apstrādes infrastruktūra un sensoru uzstādīšana) izbūvei uz ārējās sauszemes robežas.⁶⁵

⁶³ Latvijas Republikas Ārlietu ministrija. Ārlietu ministra ikgadējais ziņojums par iecerēto un paveikto darbību ārpolitikā un Eiropas Savienības jautājumos 2023. gadā, 21., 22. lpp. Izgūts (03.01.2024.): [download \(mfa.gov.lv\)](https://mfa.gov.lv).

⁶⁴ Latvijas Republikas Iekšlietu ministrija. Izgūts (12.03.2024.): Eiropas Savienības fondi | Iekšlietu ministrija (iem.gov.lv).

⁶⁵ Turpat.

Kultūra, izglītība un zinātne

Novērtēt ES atbalstu Latvijas kultūrai, izglītībai un zinātniskajai izpētei ir sarežģīti vairāku iemeslu dēļ. Tās ir jomas, kurās atbildība atrodas dalībvalstu ziņā, bet Savienība piedalās daļēji. Lisabonas līguma 2. pantā⁶⁶ noteikts, ka ES kompetences iedalās ekskluzīvajās, dalītajās un atbalsta. Zinātniskajā izpētē ES ir ierādīta dalīta kompetence, kas nozīmē, ka “ES un tās dalībvalstis var pieņemt juridiski saistošus tiesību aktus. Ja ES neīsteno vai ir izlēmusi neīstenot savu kompetenci, dalībvalstis īsteno savu kompetenci”.⁶⁷ Taču šāds juridiskos terminos ietērpts formulējums nespēj atspoguļot daudzveidīgo šī principa izpausmes veidu. Vienmēr ir iespējams atsaukties uz piešķirtā finansējuma apjomu dažādu projektu īstenošanai. Tomēr dalītā kompetence var kļūt par izdzīvošanas līdzekli, kā tas notika finanšu krīzes apstākļos, kad Latvijā ievērojami samazinājās finansējums zinātnei. Latvijas zinātnieku izdzīvošanu un projektu ilgtspēju nodrošināja daļa ES finansētajās programmās. Lai arī kultūra un izglītība ir dalībvalstu kompetencē un ES ir ierādīta atbalsta sniegšanas loma, lielākā daļa Latvijas izglītības infrastruktūras ir atjaunota ar ES fondu palīdzību, veikti ieguldījumi izglītības programmu satura modernizēšanā visos apmācību līmeņos, sniegts atbalsts profesionālās kvalifikācijas attīstībai. Latvijas gadījumā 20 gadu gaitā no Savienības ir atbalstīti daudzi ievērojami kultūras projekti.

Latvijā ir īstenotas vairākas nozīmīgas ES programmas **kultūras** jomā. Viena no apjomīgākajām investīciju un ģeogrāfiskā pārklājuma ziņā bija ES fondu programma “Saglabāt, aizsargāt un attīstīt nozīmīgu kultūras un dabas mantojumu, kā arī attīstīt ar to saistītos pakalpojumus”, ko izstrādāja Kultūras ministrija, koncentrējot tās izpildei Eiropas Reģionālās attīstības fonda, valsts budžeta un pašvaldību līdzfinansējumu. Toreizējais kultūras ministrs Nauris Puntulis atzīmēja, ka, “investējot 68 miljonus eiro,⁶⁸ mums bijusi iespēja no jauna atrast, atjaunot un nākamajām paaudzēm saglabāt 40 pašvaldībās atrodamas vēsturiskās vērtības – gan muižas un pilis,

⁶⁶ Līgums par Eiropas Savienības darbību (2007). Izgūts (06.02.2024.): EUR-Lex - 12016ME/TXT - EN - EUR-Lex (europa.eu).

⁶⁷ Kompetences sadalījums Eiropas Savienībā. Izgūts (06.02.2024.): Kompetences sadalījums Eiropas Savienībā | EUR-Lex (europa.eu).

⁶⁸ No 67 965 274,81 eiro 34 913 795,12 eiro ir Eiropas Reģionālās attīstības fonda līdzekļi, bet 33 051 479,69 eiro ir valsts un pašvaldību ieguldījumi.

baznīcas, katedrāles un muzejus, gan dabas takas, dārzus, estrādes, torņus, tiltus, promenādes, pludmales un citus objektus”⁶⁹

Kultūras un radošo nozaru atbalstīšanai izveidota ES programma “Radošā Eiropa”. Kopējais tās apjoms ir vairāk nekā 2,4 miljardi eiro laika posmā no 2021. līdz 2027. gadam. Tās mērķis ir “aizsargāt, attīstīt un veicināt Eiropas kultūras un valodu daudzveidību un mantojumu un palielināt kultūras un radošo nozaru, jo īpaši audiovizuālās nozares, konkurētspēju un ekonomisko potenciālu”⁷⁰ Ar programmas palīdzību tiek atbalstīta pārrobežu sadarbība, jaunākās paaudzes radošo nozaru pārstāvju konkurētspēja un inovatīvas idejas tādos trīs virzienos kā kultūra, audiovizuālā un filmu nozare, kā arī realizēti starpnozaru sadarbības projekti visās kultūras un radošajās nozarēs, iekļaujot medijus.⁷¹ Laika posmā no 2014. līdz 2020. gadam šīs programmas ietvaros īstenoti 66 projekti tādās nozarēs kā literatūra, mūzika, vizuālā māksla, skatuves māksla, starpdisciplinārie un modes projekti.⁷²

Atbalsts kultūras nozarei ir paredzēts arī ar citu programmu palīdzību. Tā laika posmā no 2021. līdz 2027. gadam no ES fondiem plānots ieguldīt unikāla Eiropas mēroga kultūras mantojuma atjaunošanā, jaunu kultūras pakalpojumu radīšanā un reģionālās kultūras infrastruktūras attīstībā, kas sekmēs kultūras pakalpojumu piekļūstamību.⁷³

ES finansējuma atbalsts nacionālās kultūras attīstībai ir grūti izmērāms savstarpēji papildinošu aktivitāšu, programmu un budžeta līniju dēļ. Taču kultūras jomas uzsvars uz sadarbību, pārrobežu projektiem, inovatīviem produktiem un konkurētspēju ir sekmējis Latvijas radošo industriju pārstāvju pārliecinošu iekļaušanos Eiropas kultūras telpā, kas savukārt vairo radošo kapitālu un nostiprina kultūras potenciāla nacionālās un eiropeiskās dimensijas. Par šī potenciāla izmantošanu un demonstrēšanu bija iespējams

⁶⁹ Atrastā Latvija. Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2022. Izgūts (7.12.2023.): [Atrasta_Latvija_izdevums.pdf](#) ([atrastalatvija.lv](#)), 9. lpp.

⁷⁰ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. ES programma “Radošā Eiropa” (2021–2027). Izgūts (14.02.2024.): ES programma “Radošā Eiropa” (2021–2027) | Kultūras ministrija ([km.gov.lv](#)) ES programma “Radošā Eiropa” (2021–2027) | Kultūras ministrija ([km.gov.lv](#)).

⁷¹ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. ES programma “Radošā Eiropa” (2021–2027). Izgūts (14.02.2024.): ES programma “Radošā Eiropa” (2021–2027) | Kultūras ministrija ([km.gov.lv](#)).

⁷² Latvijas Republikas Kultūras ministrija. ES programma “Radošā Eiropa” (2021–2027). Izgūts (14.02.2024.): Atbalstītie projekti | Kultūras ministrija ([km.gov.lv](#)).

⁷³ Latvijas Republikas Kultūras ministrija. Izgūts (14.02.2024.): ERAF un ESF+ | Kultūras ministrija ([km.gov.lv](#)).

pārliecināties 2014. gadā, kad Rīga ieguva Eiropas kultūras galvaspilsētas titulu (2027. gadā to tālāk nesīs Liepāja).

Lai arī **izglītība** ir dalībvalsts kompetence un ES ir ierādīta atbalsta sniegšanas loma, lielākā daļa Latvijas izglītības infrastruktūras ir atjaunota ar ES fondu palīdzību. Profesionālās izglītības modernizācija būtu ievērojami lēnāka bez ES finansējuma piesaistes, bet augstskolu infrastruktūra neatbilstu mūsdienu prasībām. Lai gūtu detalizētāku pārskatu par ES ieguldījumu Latvijas izglītības jomas pilnveidei, ir svarīgi attiecīgos atbalsta mehānismus skatīt caur valsts izvēlēto rīcībpolitiku. No 2004. līdz 2020. gadam izglītībā un pētniecībā ieguldīti 1 751 236 170 eiro no Eiropas Sociālā fonda (ESF) un ERAF, bet laika posmā no 2021. līdz 2027. gadam plānotie ieguldījumi izglītībā un pētniecībā arī ir ievērojami – kopumā tie ir 838 miljoni eiro, no kuriem lielākais apjoms – 289,1 miljons eiro – paredzēts pētniecībai, attīstībai un inovācijām; otru lielāko izdevumu pozīciju veido 139,06 miljoni eiro jaunā vispārējās izglītības satura ieviešanai pirmsskolas, pamata un vidējā izglītības pakāpē, 110,56 miljoni eiro paredzēti kvalitatīvas, pētniecībā balstītas augstākās izglītības attīstībai. Desmitiem miljonu eiro atvēlēti izglītības kvalitātes monitoringam un dalībai starptautiskos pētījumos, iekļaujošai un pieejamai izglītībai, mūsdienīgai profesionālajai izglītībai, pieaugušo izglītības attīstībai, pedagogu sagatavošanai, profesionālai pilnveidei un citām aktivitātēm.⁷⁴ Samērojot minētos atbalsta mehānismus divdesmit gadu garumā, rodas jautājums, kādu iemeslu dēļ Latvijas izglītības sistēma joprojām atrodas pastāvīgu reformu procesā. Eiropas Komisijas ziņojumā par Latviju 2022. gadā secināts, ka ir mēģinājumi risināt izglītības sistēmas nepietiekamo kvalitāti un efektivitāti. Tomēr vēl jāsasniedz tādi nospraustie mērķi kā pārvaldības, akreditācijas un finansējumu principu uzlabošanas mehānismi augstākajā izglītībā.⁷⁵ ES dalībvalstu prakse pierāda, ka finanšu instrumentu pieejamība nav garantēta reformu ātrumam, efektivitātei un kvalitātei. Panākumu pamatā ir dalībvalsts izvēlēta attiecīgās jomas rīcībpolitika, kas apvieno skaidrus mērķus, nacionālos un ES finanšu līdzekļus mērķu sasniegšanai un visu dalībnieku saskaņotu rīcību. Latvijas gadījumā vājais posms ir tieši pēdējais.

⁷⁴ Latvijas Republikas Finanšu ministrijas apkopotā informācija.

⁷⁵ European Commission. 2022 Country Report – Latvia. Brussels, 23.5.2022., 7. lpp. Izgūts (29.12.2023.): 2022-european-semester-country-report-latvia_en.pdf (europa.eu).

Viena no populārākajām programmām, kas atbalsta izglītību, praksi, jaunatni un sportu, ir ERASMUS+. Tā ir balstīta uz dažādu formu (izglītojamo, mācībspēku un izglītības administrācijas) mobilitāti un sadarbību, kas veicina savstarpējas pieredzes apgūšanu, sadarbības paplašināšanu un padziļināšanu, kā arī socializāciju un Eiropas identitātes apzināšanos. Latvija ir bijusi aktīva šīs programmas dalībniece. 2022. gadā mobilitātes jomā atbalstīti 298 projekti par kopējo summu 24 401 844,77 eiro. Visvairāk projektu apstiprināts skolu (105) un augstskolu līmenī (57), nozīmīgs atbalsts ir bijis jauniešiem (64).⁷⁶ Piesaistīto līdzekļu jomā lielākie ieguvēji ir augstākās izglītības iestādes (12 580 740 eiro). Sadarbību veicinošo projektu apjoms 2022. gadā ir bijis mazāks, t. i., 53, un ir piesaistīti 11 498 082 eiro.⁷⁷

ERASMUS+ programmu būtiski ietekmēja Covid-19 pandēmijas iero-bežojumi, kā rezultātā saruka gan projektu, gan pašas mobilitātes dalībnieku skaits. Zīmīgi, ka 2022. gadā ir atjaunojies pirmspandēmijas aktivitātes līme-nis un tas ir pat pieaudzis (7., 8. tabula).

7. tabula. Latvijā iebrukušo ERASMUS+ dalībnieku skaits

	2017. g.	2019. g.	2022. g.
Personāls	2129	2992	2022
Izglītojamie	6643	5986	9845

Avots: European Commission. ERASMUS+. EU programme for education, training, youth and sport. Izgūts (13.02.2024.): Erasmus+ Latvia in 2022 | Erasmus+ (europa.eu).

8. tabula. No Latvijas izbraukušo ERASMUS+ dalībnieku skaits

	2017. g.	2019. g.	2022. g.
Personāls	2277	3873	4941
Izglītojamie	6849	8085	9970

Avots: European Commission. ERASMUS+. EU programme for education, training, youth and sport. Izgūts (13.02.2024.): Erasmus+ Latvia in 2022 | Erasmus+ (europa.eu).

ES atbalsta programmas ir pieejamas arī augstākās izglītības un **pētniecības** jomā. Visplašāk izmantotā ir ES pētniecības un inovācijas programma “Apvārsnis 2020”. Laika posmā no 2014. gada līdz 2022. gada 30. jūnijam

⁷⁶ European Commission. ERASMUS+. EU programme for education, training, youth and sport. Izgūts (13.02.2024.): Erasmus+ Latvia in 2022 | Erasmus+ (europa.eu).

⁷⁷ Turpat.

EK finansiāli atbalstījusi 436 projektus ar 543 dalībām kopā par 116,82 miljoniem eiro (bija iesniegti 2790 atbilstoši projekti).⁷⁸ Svarīgi atzīmēt, ka no šīs programmas iegūst ne tikai augstākās izglītības iestādes un zinātniskie institūti, bet arī uzņēmumi un valsts un pašvaldību institūcijas. No minētajiem 116,82 miljoniem eiro 40,2 % ieguva augstākās izglītības institūcijas, 28,2 % – uzņēmumi, 14 % – pētniecības institūcijas, 11,3 % – valsts un pašvaldību institūcijas un 6,3 % – citi.⁷⁹ No uzņēmumiem lielākie ieguvēji bijuši Tilde, Latvia MGI TECH, Eodoma, Eurolcds, Digas, Lightspace Technologies, LETA, Baltic Open Solutions Center, Renesco un daudzi citi. Lai gan pieteikto projektu un iesaistīto institūciju skaits, kā arī iegūtā finansējuma apjoms pieaug, Latvijas augstskolas un iestādes salīdzinoši reti darbojas kā galvenā koordinējošā un vadošā institūcija, kas norāda uz nepieciešamību stiprināt liela mēroga starptautisku projektu pārvaldības spējas.

Viena no ES programmām, kas ir rādītājs zinātnieku un institūciju izcilībai un augstai konkurētspējai, ir Eiropas Pētniecības padome (*European Research Council*; ERC), kas finansē individuālus pētniekus, kuri piedāvā inovatīvus pasaules līmeņa projektus un paplašina nozares robežas. Zinātnieki paši izvēlas iestādes, kurās veiks spraigā konkurencē atbalstītos projektus. Šīs Padomes pārziņā ir 16 miljardi eiro (2021.–2027. g.). Latvijā un Lietuvā līdz šim ir īstenots tikai viens ERC grants, bet Igaunijā – septiņi. Programmas “Apvārsnis 2020” darbības laikā Latvijā nav īstenots neviens no 6608 ERC finansētajiem projektiem.⁸⁰

Minētie ievērojamie ES finanšu resursi, kas pieejami izpētei un kuru iegūšana balstīta uz konkurences principiem, nav vēl pilnībā izmantoti. Uz galvenajām problēmām un to cēloņiem norāda Eiropas Komisijas ziņojums par Latviju, kurā sacīts, ka valstij ir ambiciozi plāni pētniecības un inovāciju pārvaldības uzlabošanai, taču, lai panāktu dinamisku izrāvienu, svarīgi meklēt alternatīvu finansējumu un veicināt privātā sektora iesaisti pētniecībā un attīstībā.⁸¹

⁷⁸ Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrija, 2022. Latvija Eiropas Savienības pētniecības un inovāciju pamatprogrammā “APVĀRSNIS 2020”. Pārskats par periodu: 01.01.2014.–30.06.2022. Izgūts (21.12.2023.): [download \(lzp.gov.lv\)](https://www.lzp.gov.lv).

⁷⁹ Turpat.

⁸⁰ European Research Council, 2023. [FACTSHEET-Overview-2022.pdf \(europa.eu\)](https://www.eurc.eu/).

⁸¹ European Commission. 2022 Country Report – Latvia. Brussels, 23.05.2022., 37. lpp. Izgūts (29.12.2023.): [2022-european-semester-country-report-latvia_en.pdf \(europa.eu\)](https://ec.europa.eu/economy_finance/2022-european-semester-country-report-latvia_en.pdf).

Secinājumi

Latvijas divdesmit gadus ES var vērtēt kā ekonomiskas, politiskas un sociālas izaugsmes un stabilitātes posmu, neraugoties uz piedzīvotajiem satricinājumiem. ES ir sniegusi daudzveidīgus līdzekļus – finansiālus, tehniskus, politiskus un eiropeskās piederības, kas ir nostiprinājuši valstiskās neatkarības neatgriezeniskumu.

Pieaugusi sabiedrības informētība par ES īstenotajām politikām, kā arī tās augstais atbalsts un pārliecība par vienotas Eiropas nozīmi Latvijas nākotnes attīstībā. Sabiedriskās domas aptaujas vēsturiskā griezumā apliecina arvien pieaugošu sabiedrības atbalstu ES. 2024. gada martā 62,6 % Latvijas pilsoņu uzskata, ka ES nākusi Latvijai par labu.⁸² Būtisks ir ES novērtējums personiskās dzīves kvalitātes pieaugumā, kas 2014. gadā bija 21 %, bet 2024. gada janvārī šis rādītājs ir pieaudzis līdz 40 procentiem.⁸³ Latvijas iedzīvotāji kā lielākos ieguvumus norādījuši brīvas pārvietošanās iespējas (40 %), ES finansiālo atbalstu (22 %) un drošību (14 %).⁸⁴

Ekonomikas jomā svarīgākais pavērsiens ir noticis 2014. gadā, kad pēc 10 gadiem ES tika sasniegts kārtējais politiskais mērķis – ieviests eiro. Saskaņā ar SKDS 2024. gadā veiktās aptaujas rezultātiem Latvijas iedzīvotāji eiro ieviešanu novērtēja kā piekto nozīmīgāko ieguvumu no dalības ES. Iekļaušanās Eirozonā ir svarīga Latvijai kā mazai un atvērtai ekonomikai. Militārās drošības garants ir NATO, bet ekonomiskās drošības un valūtas stabilitātes garants – Eiropas Centrālā banka.

Relatīvi ātra Covid-19 krīzes pārvarēšana nebūtu iespējama, ja Latvija būtu ārpus ES. Latvija sagaidīja Covid-19 krīzi Eirozonas sastāvā ar spēcīgiem ekonomikas pamatiem – fiskālo līdzsvaru un sabalansētu izaugsmi. Budžeta deficītu bija iespējams finansēt ar ļoti zemām procentu likmēm, jo finansējuma pieejamība Latvijai kā Eirozonas dalībvalstij bija labvēlīga. Dalība ES nodrošināja Latvijas iedzīvotājiem savlaicīgas un bezmaksas vakcinācijas iespējas, bet ES Atveseļošanas un noturības mehānisms sekmēja investīciju ieplūdi Latvijas ekonomikā.

⁸² Delfi. 26.03.2024. Dalība ES Latvijai nākusi par labu, uzskata iedzīvotāji (delfi.lv).

⁸³ SKDS (2024). Latvijas iedzīvotāju attieksme pret Eiropas Savienību. Latvijas iedzīvotāju aptauja.

⁸⁴ Turpat.

Arī Krievijas kara un enerģētiskās krīzes seku apkarošanā ES institūcijām bija nozīmīga loma, lai samazinātu atkarību no Krievijas fosilā kurināmā, veiktu pāreju uz ekoloģiski tīru ekonomiku un apvienotu spēkus noturīgākas energosistēmas un enerģētikas savienības izveidē.

Visos krīžu laikos gandrīz vienīgais investīciju avots bija ES struktūrfondu līdzekļi. Bez šādas “dzīvības līnijas” situācija būtu daudz bēdīgāka. Īpaša nozīme bija ieguldījumiem no speciālā ES investīciju fonda *InvestEU*, kas tika izveidots, lai pārvarētu globālās finanšu krīzes sekas, Atveseļošanas un noturības mehānismam un *REPowerEU* plānam.

Pēc iestāšanās Savienībā ES fondu ietekme uz IKP bija salīdzinoši neliela, jo atdeve no ieguldījumiem, īpaši fiziskajā kapitālā, kļuva redzama ar būtisku laika nobīdi. Pakāpeniski pēc 2008. gada, kad Latvijā sākās finanšu krīze, ES ieguldījumu pozitīvā ietekme uz IKP pieauga arvien straujāk no 8 % 2014. gadā līdz 12 % 2020. gadā. Ja nebūtu ieguldīti ES budžeta līdzekļi, IKP pieaugtu ievērojami lēnāk. Aprēķini rāda, ka gadā vidēji Latvijas IKP ar ES fondiem ir par 8,1 % lielāks nekā scenārijā bez ES fondiem. Kopumā kopš iestāšanās ES Latvija ir saņēmusi no ES budžeta 17,6 miljardus eiro.⁸⁵ Pēc iestāšanās ES divdesmit gadu laikā, neraugoties uz vairākām krīzēm, Latvijas tautsaimniecības dinamika ir pārlicinoši noturīga. Pretēji plaši izplatītajam mītam par rūpniecības iznīcināšanu pēc iestāšanās ES Latvijas rūpniecība veido trešdaļu no pievienotās vērtības. Uz karadarbības Ukrainā un tai sekojošās energoresursu krīzes fona Latvijas ekonomika 2022. gadā demonstrēja izaugsmi. Arī 2023. gadā, kad Latvijas IKP samazinājās par 0,3 %, šis rezultāts tomēr ir līdzīgs vai pat labāks nekā daudzās ES valstīs.

Latvijas dalība ES sniedz valstij daudzveidīgus ekonomiskos, finanšu un politiskos resursus situācijās, kad nacionālajā līmenī tie ir ierobežoti vai īstenojamā politika pārāk apjomīga vienas valsts iespējām. Lai arī Latvija ir viena no lielākajām palīdzības sniedzējām Ukrainai (procentuāli no IKP), tomēr ar to nebūtu pietiekami, lai uzvarētu karā ar Krieviju. Taču, sadarbojoties ar citām dalībvalstīm un sinhronizējot atbalstu ar EK, iespējams panākt redzamākus rezultātus ceļā uz uzvaru.

Lai arī ES apņemšanās konsekventi stiprināt savas aizsardzības spējas un drošību kopumā ir bijusi novēlota un lēna, tomēr tā ilgtermiņā kalpos

⁸⁵ Latvijas Republikas Finanšu ministrijas dati.

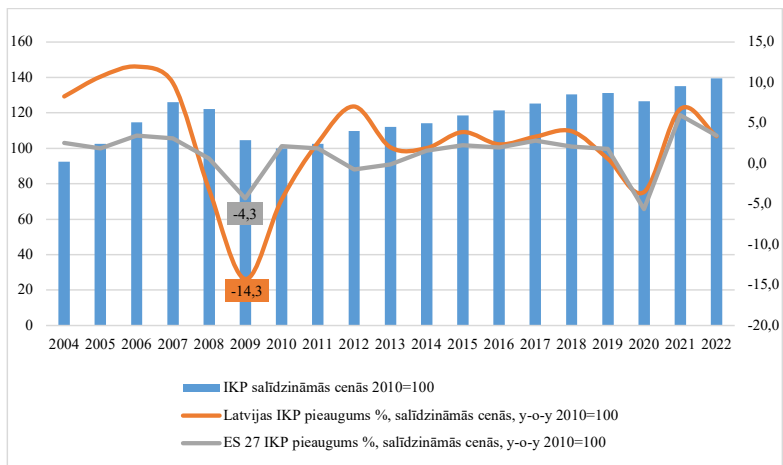
dalībvalstu aizsardzības potenciāla stiprināšanai, kā arī iespējamā agresora atturēšanai. Būtiska no nākotnes perspektīvas ir ES pētniecības programmu paplašināšana, kas nodarbošies ar drošības mērķiem svarīgu tehnoloģiju izstrādi. EK 2024. gada darba plānā ir iekļāvusi Eiropas Aizsardzības industrijas stratēģijas pieņemšanu, kas ir vēl viens konkrēts solis spēcīgākas un drošākas Eiropas virzienā. Dažādu pastāvošo finanšu un politisko instrumentu sinhronizēšana un dalībvalstu sadarbības veicināšana aizsardzības jomā ir pietrūkusi Eiropas Kopējā drošības un aizsardzības politikā.

ES finansējuma piešķirumi un pieejamība kultūras, izglītības un pētniecības jomā ir ievērojami. Tomēr tie ne vienmēr ir atspoguļojušies veikto reformu efektivitātē un starptautiski konkurētspējīgos rezultātos. Jo īpaši tas attiecas uz izglītības un pētniecības nozari. Diemžēl dažādos statistiskos rādītājos šajās nozarēs Latvija atrodas dalībvalstu snieguma saraksta beigās līdz ar citām pieticīga snieguma valstīm. Taču risinājums nav meklējams papildu finansējuma piešķirumā no ES fondiem, bet gan nacionālā līmeņa rīcībpolitiku īstenošanā, nozaru sadarbības koordinācijā un kompleksā pieejā. Nepieciešami nacionāla līmeņa atbalsta mehānismi izglītības un pētniecības starptautiskās konkurētspējas veicināšanai.

Iedzīvotāju vērtējums par ieguvumiem no dalības ES kopumā ir atziņīgs un divdesmit gadu laikā pieaug pozitīvā virzienā. Tomēr, lai saglabātu pārliecību par Latvijas un Eiropas nākotni, ir nepieciešams skaidri apzināt nākotnes riskus un izaicinājumus. Ņemot vērā ģeopolitisko nenoteiktību, tuvākajā laikā vitāli ir nepieciešama enerģētikas drošības, aizsardzības spēju un sabiedrības noturības stiprināšana. Vēl viens no galvenajiem izaicinājumiem ir investīciju piesaiste un inovāciju veicināšana, kas straujākiem tempiem virzītu produktivitāti, konkurētspēju, izaugsmi un labklājību.

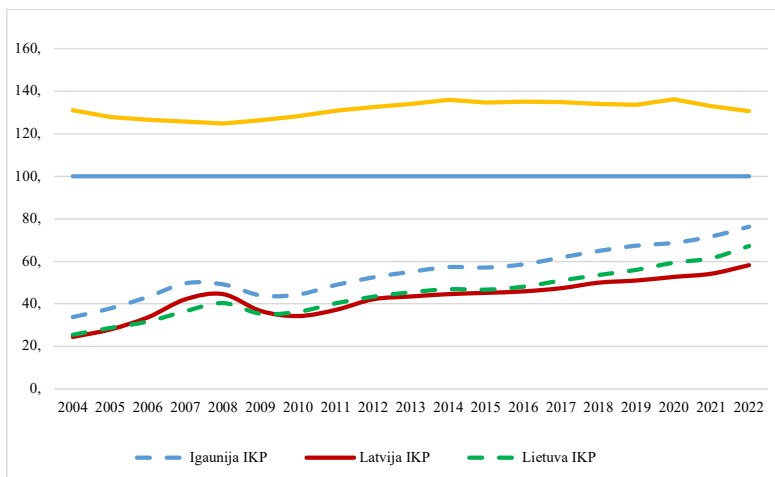
Pielikums

1. attēls. IKP apjoms un dinamika y-0-y, %

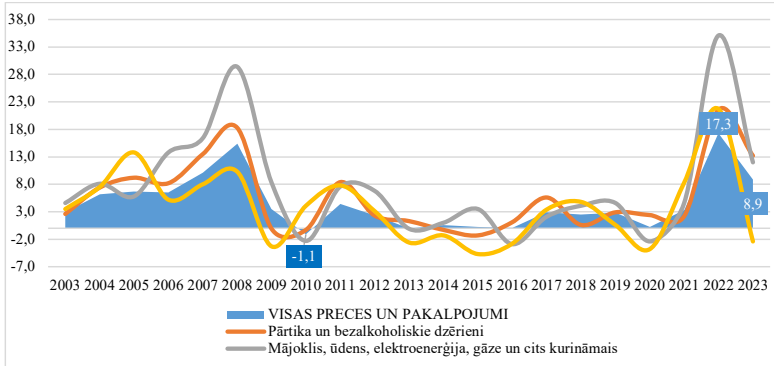
Avots: Eurostat [nama_10_gdp].

2. attēls. IKP uz vienu iedzīvotāju Baltijas valstīs

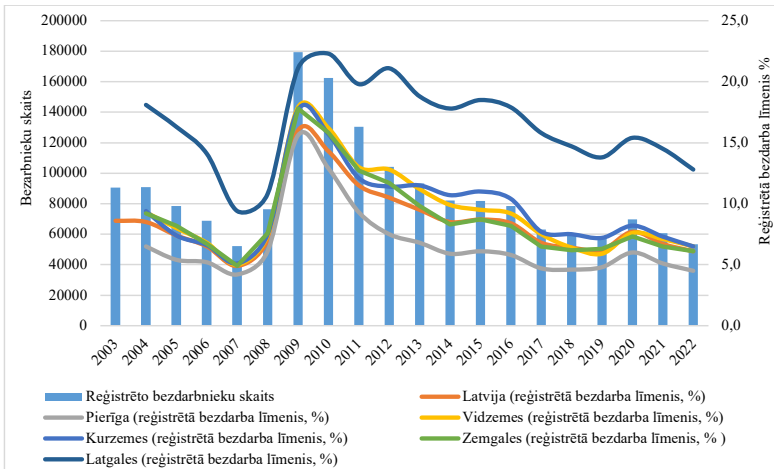
Avots: Eurostat [nama_10_pc].

3. attēls. Inflācija un būtiskākās to ietekmējošās preču grupas

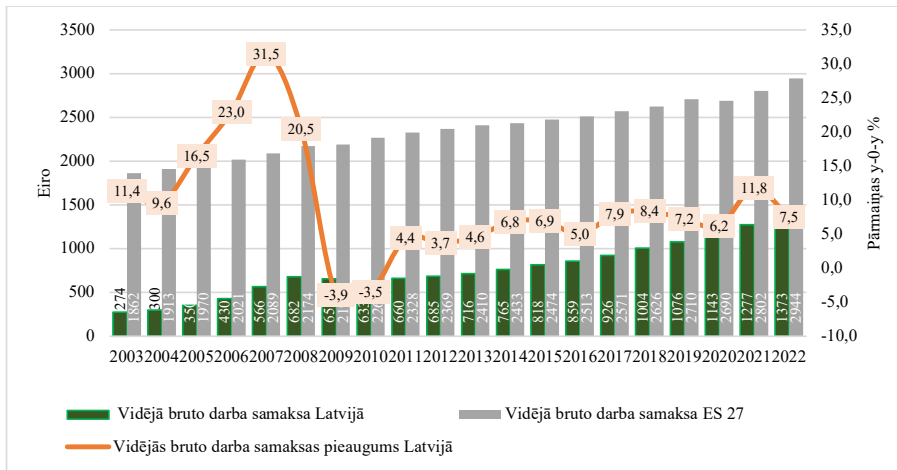
Avots: CSP [PCI0204].

4. attēls. Bezdarbnieku skaits (tūkst.) un reģistrētā bezdarba līmenis pa reģioniem, %

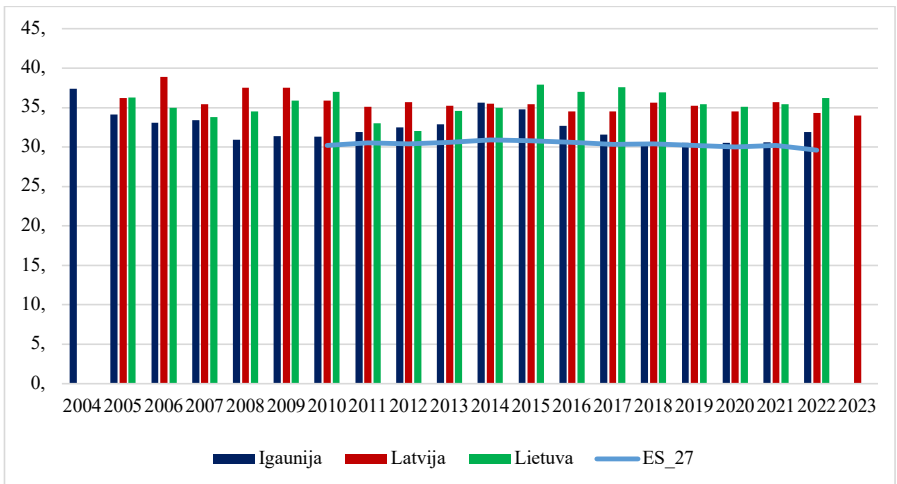
Avots: CSP [NVA0101].

5. attēls. Bruto darba samaksa (eiro) un pārmaiņas, %

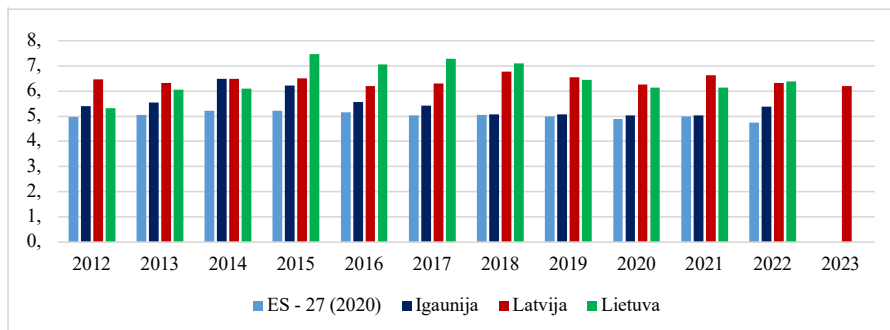
Avots: CSP [DSV010], Eurostat [NAMA_10_FTE].

6. attēls. Džini koeficients Baltijas valstīs un ES

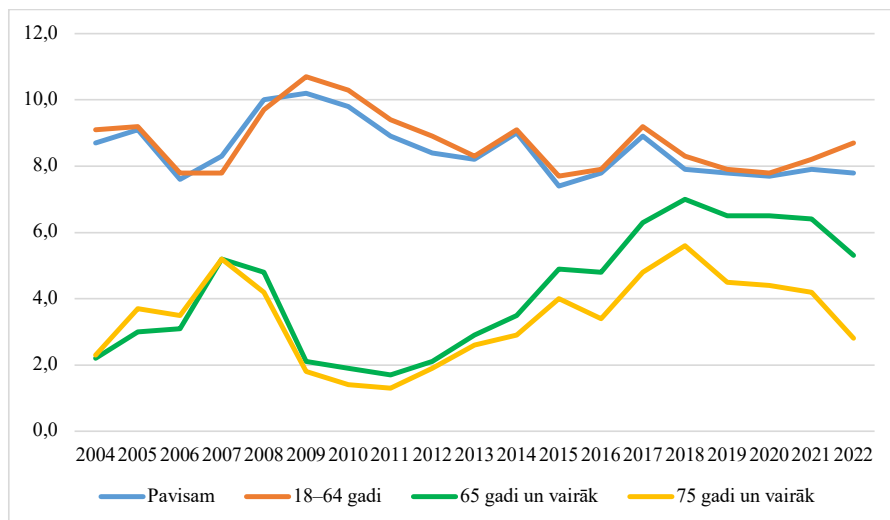
Avots: Eurostat [ilc_di12].

7. attēls. Ienākumu sadalījuma nevienlīdzības līmenis Baltijas valstīs un ES

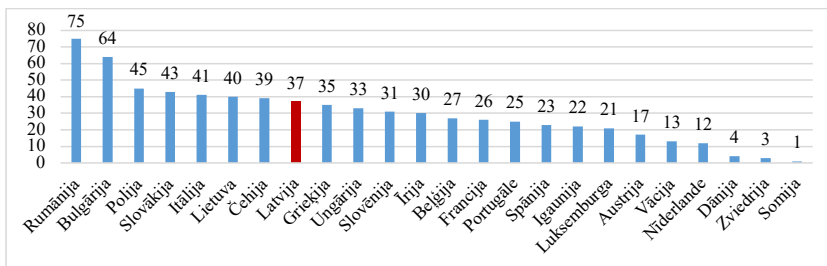
Avots: Eurostat [tespm151].

8. attēls. Iedzīvotāju īpatsvars zem minimālo ienākumu līmeņa, %

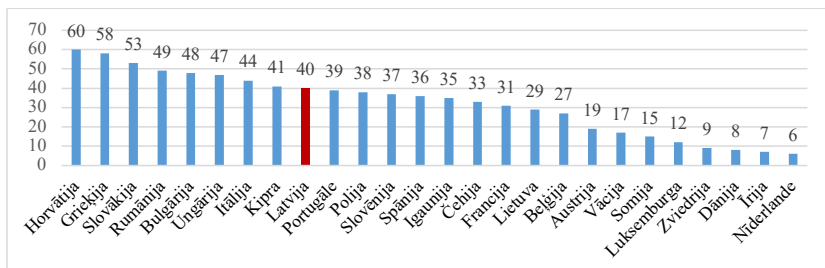
Avots: CSP [NNM030].

9. attēls. Valsts vieta globālās konkurētspējas pārskatā 2003. gadā (ES)

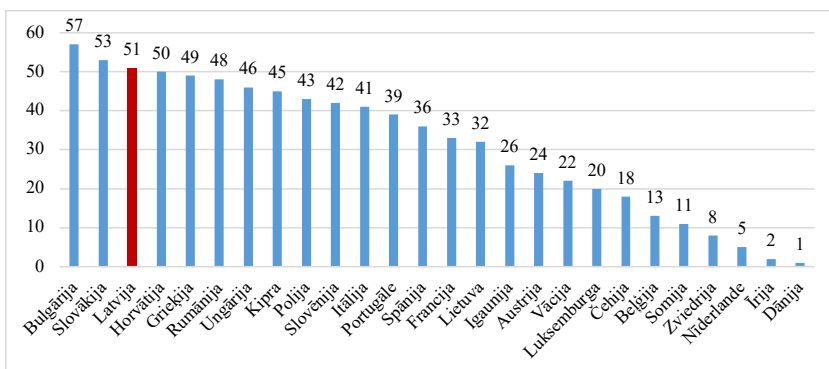
Avots: Global Competitiveness report [almendron.com/blog/wp-content/images/2016/11/GLOBAL-COMPETITIVENESS-REPORT-2003-2004.pdf].

10. attēls. Valsts vieta globālās konkurētspējas pārskatā 2019. gadā (ES)

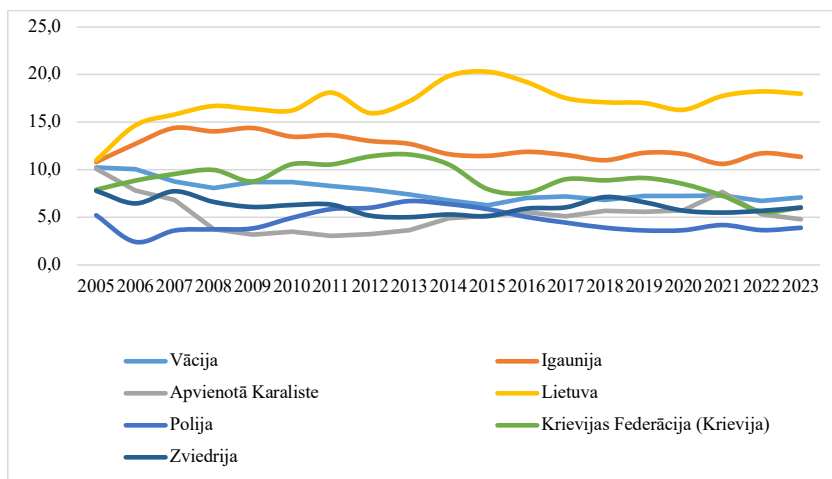
Avots: Global Competitiveness report [World Competitiveness Ranking 2023 – IMD business school for management and leadership courses].

11. attēls. Valsts vieta globālās konkurētspējas pārskatā 2023. gadā (ES)

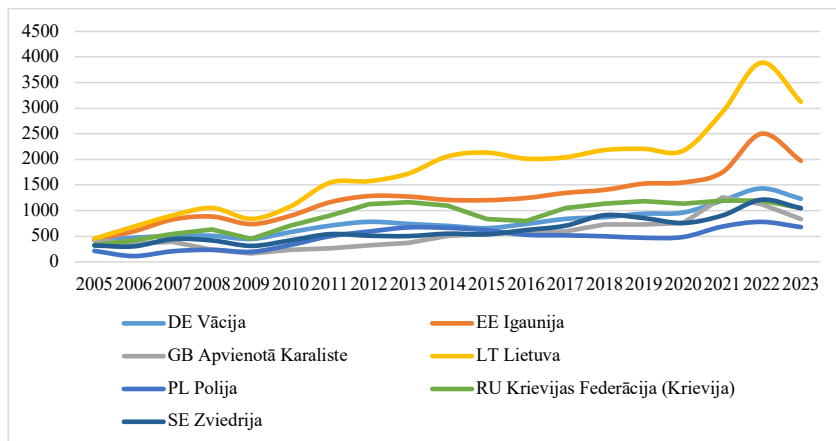
Avots: Global Competitiveness report [World Competitiveness Ranking 2023 – IMD business school for management and leadership courses].

12. attēls. Eksporta īpatsvars pa galvenajām tirdzniecības partnervalstīm, %

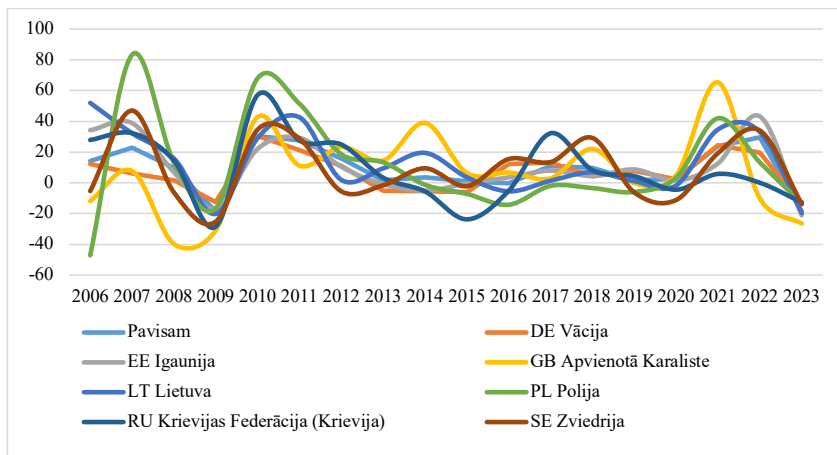
Avots: CSP [ATD020].

13. attēls. Eksports pa galvenajām tirdzniecības partnervalstīm, milj. eiro

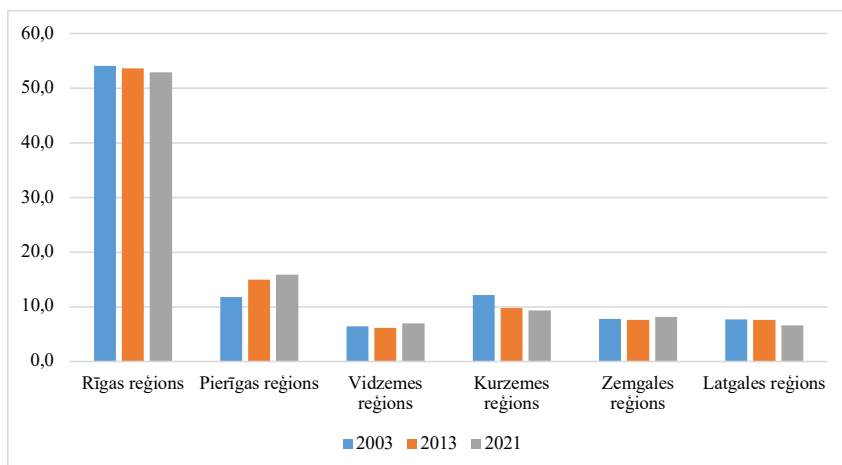
Avots: CSP [ATD020].

14. attēls. Eksporta apjoma pārmaiņas pa galvenajām tirdzniecības partnervalstīm y-0-y, %

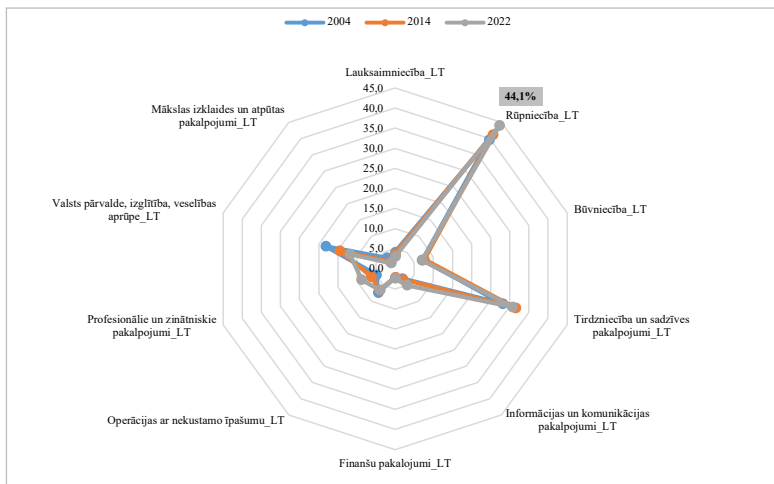
Avots: CSP [ATD020].

15. attēls. Latvijas reģionos sarazotais IKP, %

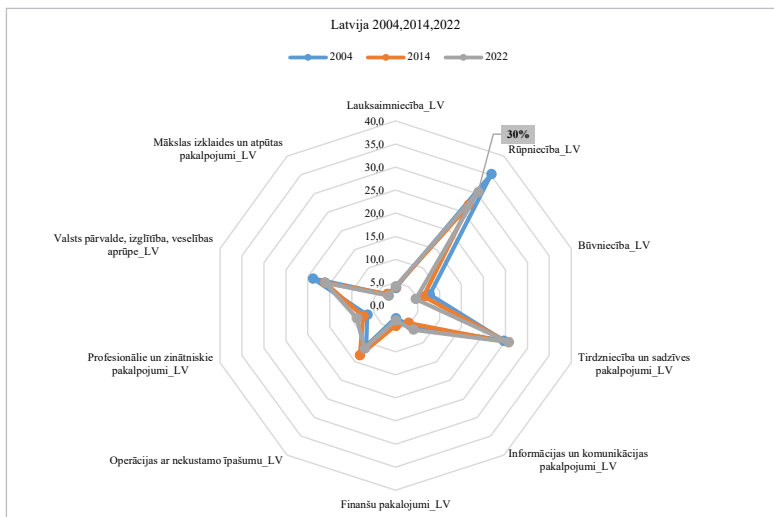
Avots: CSP [IKR0201].

16. attēls. Nozaru īpatsvars Latvijas IKP pievienotajā vērtībā 2004., 2014. un 2022. gadā

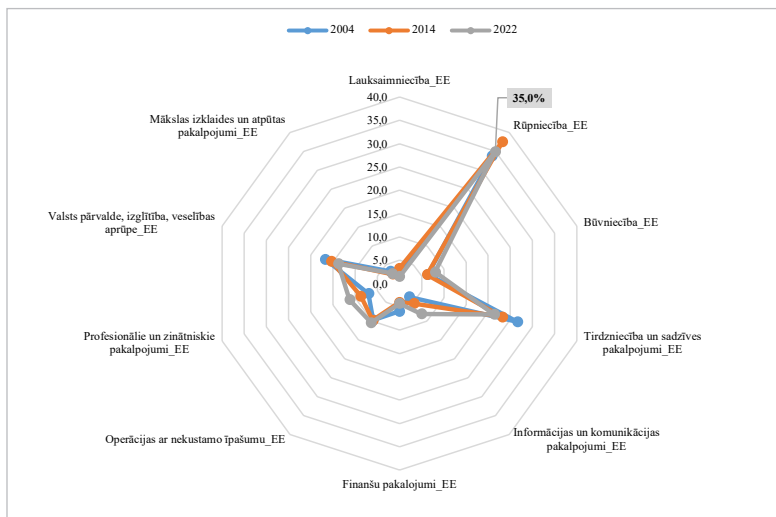
Avots: Eurostat [nama_10_a].

17. attēls. Nozaru īpatsvars Lietuvas IKP pievienotajā vērtībā 2004., 2014. un 2022. gadā

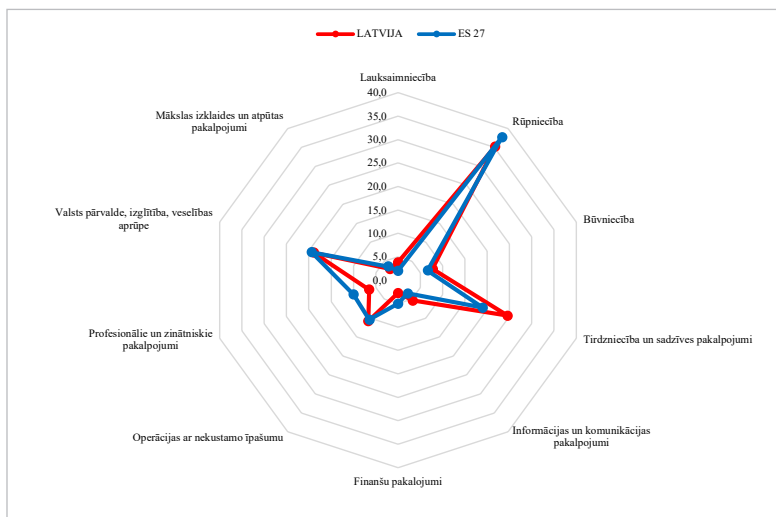
Avots: Eurostat [nama_10_a].

18. attēls. Nozaru īpatsvars Igaunijas IKP pievienotajā vērtībā 2004., 2014. un 2022. gadā

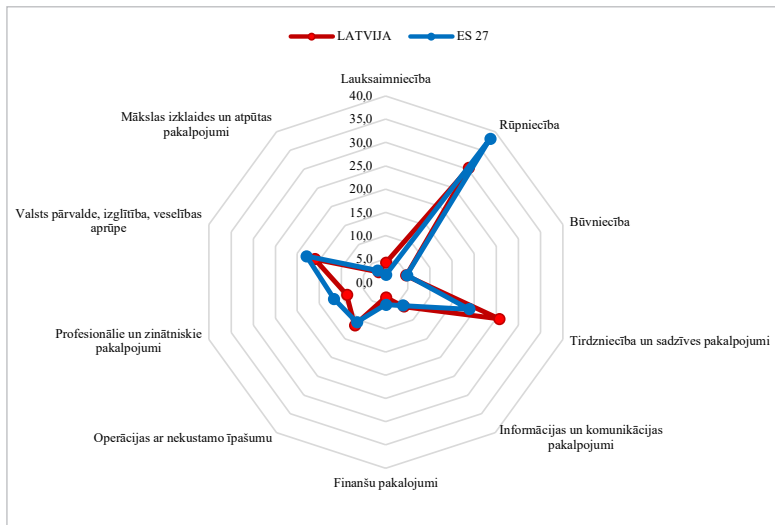
Avots: Eurostat [nama_10_a].

19. attēls. Nozaru īpatsvars ES un Latvijas IKP pievienotajā vērtībā 2004. gadā

Avots: Eurostat [nama_10_a].

20. attēls. Nozaru īpatsvars ES un Latvijas IKP pievienotajā vērtībā 2022. gadā

Avots: Eurostat [nama_10_a].

For a Strategic Approach to Ukraine's Reconstruction

Romain Le Quiniou,

Programme Officer, International Republican Institute

Abstract

This article examines the strategic importance of Ukraine's reconstruction amidst ongoing conflict and geopolitical shifts. It highlights the need for early strategic dialogues and a coordinated approach involving Central and Eastern European (CEE) countries and Transatlantic Allies. The reconstruction is seen as a critical geopolitical tool, encompassing not just economic recovery but also democratic, environmental, and digital advancements. The piece advocates for a unified, strategic approach. It underscores Ukraine's reconstruction as an opportunity to strengthen Europe's security, prosperity, and democratic values, emphasizing the role of CEE countries and the Transatlantic Alliance in shaping a stable future.

Keywords: Ukraine reconstruction, Central and Eastern Europe, Transatlantic Alliance, economic recovery, democracy and governance strengthening, Euro-Atlantic integration.

Introduction

Discussing the reconstruction of Ukraine when its citizens are still fighting and dying for their freedom might initially seem detached from reality. Yet, the strategic significance, vast scope, and substantial costs¹ associated with Ukraine's reconstruction make early strategic dialogues necessary. Moreover, addressing reconstruction amid ongoing conflict could

¹ "Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment: Executive Summary", World Bank, Washington, D.C. (2022): <http://documents.worldbank.org/curated/en/099445009072214673/P17884307f533c0cc092db0b3281c452abb>

yield benefits for Ukraine. It enables prompt action, particularly in urgently rebuilding critical infrastructure destroyed by Russia. Furthermore, this discourse signals a long-term, steadfast commitment to Ukraine from its allies, a gesture of solidarity that is both welcome and essential given the protracted nature of the conflict.

Efforts to plan Ukraine's reconstruction are already in motion. The Ukrainian government formulated its reconstruction strategic document as early as summer 2022.² International donor conferences took place in Lugano and London, complemented by smaller ones in various places such as Paris, Berlin, Rome, Warsaw and Bucharest. Various EU and international institutions including the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) or the World Bank have conducted comprehensive analyses, estimating the total reconstruction costs to range from approximately 350 billion to 1 trillion dollars.³ Additionally, several governments have appointed special envoys for Ukraine's reconstruction, who are actively assessing on-the-ground needs to facilitate their countries' subsequent steps.

Despite these ongoing efforts, strategic discussions on a coordinated approach to Ukraine's reconstruction remain notably absent. Countries and institutions seem to be developing strategies independently – often with overlapping features – while discussions predominantly center on funding sources rather than on concrete division of labor according to a coordinated and long-term strategy. Ukraine's reconstruction will only be successful if strategic objectives are discussed before financial resources as a preliminary stage. In particular, coordinated strategies should emerge from two groups: Central and Eastern European (CEE) countries and Transatlantic Allies. These countries should make sure that Ukraine's reconstruction turns into a successful geopolitical tool for the mutual benefits of Ukraine and its allies.⁴

² Ukraine's National Recovery Plan, National Recovery Council, Kyiv (2022): URC2022 – Recovery plan (urc-international.com)

³ Diana Haase and András Schwarcz, "Background information for the BUDG exchange of views with the parliamentary committee on budgets of the Ukrainian Parliament", European Parliament (2023): Background information for the BUDG exchange of views with the parliamentary committee on budgets of the Ukrainian Parliament (europa.eu)

⁴ Patrick Quirck and Prakhar Sharma, "Advancing a framework for the stabilisation and reconstruction of Ukraine", Atlantic Council (2023): <https://www.atlanticcouncil.org/in-depth-research-reports/issue-brief/the-stabilisation-and-reconstruction-of-ukraine/>

A Strategic Tool amidst a Geopolitical Momentum

The 2022 Russian full-scale invasion of Ukraine marks a pivotal moment for Europe and the West, as Russia's imperialistic actions turned into a factor of severe destabilization for the whole international system. And the outcomes of this are still unknown. Specifically, a Ukrainian defeat would jeopardize European security escalating the threat of military conflict between Russian and Euro-Atlantic allies, potentially signaling the demise of the multilateral international system. Conversely, a Ukrainian victory could dynamize a significant geopolitical momentum favoring Europe and the broader Western world. On the condition of a successful reconstruction of Ukraine that would make Europe more secure, more prosperous and more democratic. A Ukrainian victory would also catalyze further democratization in Eastern Europe, including Ukraine, Moldova, potentially Belarus and the Caucasus region, as well as expedite Euro-Atlantic institutions enlargement encompassing Ukraine, Moldova, and the Western Balkans.

Echoing Ukrainian authorities' vision, the guiding principle of "Build back better" Ukraine⁵ signifies that reconstruction will address not only challenges posed by war but also trigger opportunities of the XXI century. While Ukrainians will be the primary beneficiaries (and overseers) of these developments, Ukraine's allies will also reap significant advantages – as they should.⁶ To achieve so, Ukraine's reconstruction should therefore be understood as more than an economic prospect by the Allies but also as a strategic and geopolitical opportunity. Key focus areas include environmental and digital transitions, pan-European energetic and transport connectivity, food and raw material resources, innovation-driven economic environment, professional and tech-skilled army, and relocalization of global supply chains. Therefore, rebuilding Ukraine is also about building European strategic capacities in the long-term.

⁵ "Ukrainian Ministry of Environmental Protection and Natural Resources, Build Back Better, Build Back Greener – key principles of Ukraine's reconstruction", Government Portal (18 November 2023): Ministry of Environmental Protection and Natural Resources: Build Back Better, Build Back Greener – key principles of Ukraine's reconstruction | Cabinet of Ministers of Ukraine (kmu.gov.ua)

⁶ Maria Perrotta Berlin, "The reconstruction of Ukraine: Historical parallels and the role of the EU, Stockholm Centre for Eastern European Studies", SCEEUS Guest Report No 4 (11 April 2023): [the-reconstruction-of-ukraine-historical-parallels.pdf](https://www.sceeus.org/the-reconstruction-of-ukraine-historical-parallels.pdf) (ui.se)

However, numerous uncertainties cloud this vision of reconstruction. The ongoing war's consequences, including the illegal occupation of a significant portion of Ukrainian territory (around 18% as of late 2023), persistent infrastructure bombings all over the country, mine presence (as of April 2023, around 174,000 square kilometers of the territory are affected), and the displacement of millions, both internally and externally are primary concerns. The monumental cost of reconstruction also poses a significant challenge. A critical question is the allocation of expenses.⁷ If Russian assets amount to more than 300 billion dollars – which would be used to repair damages caused by Russians, making an important precedent for contemporary international law – there is no political consensus among Allies nor legal certainty on how to use these assets.⁸ Moreover, the broader financial burden, particularly the costs linked to the 'Build Back Better' part of the reconstruction, is expected to be shared among the EU and international institutions, allied countries' loans, grants and investments from the private sector, but the specifics remain undetermined. Lastly, the human capital required for reconstruction is a crucial factor, considering the casualties, injuries, displacements, and the destruction of educational and health facilities. These prevailing uncertainties inevitably influence the framework of reconstruction planning. Addressing them requires a comprehensive and strategic approach to the reconstruction of Ukraine, ensuring that each challenge is met with a clear and coordinated response and an ultimate strategic objective: the integration of Ukraine into Euro-Atlantic structures.⁹

Central and Eastern Europe – The Strategic Quest of a Mutually Beneficial Reconstruction of Ukraine

The ongoing conflict in Ukraine has significantly affected CEE countries, as exemplified by the massive displaced persons crisis witnessed in 2022.

⁷ Julian Bergmann and Iulian Romanyshyn, "Rebuilding Ukraine: How the EU should support Ukraine's Reconstruction and Recovery", German Institute of Development and Sustainability (June 2022): [Rebuilding Ukraine: how the EU should support Ukraine's reconstruction and recovery \(idos-research.de\)](https://www.gi.de/en/research/research-areas/development-and-sustainability/rebuilding-ukraine-how-the-eu-should-support-ukraine-s-reconstruction-and-recovery)

⁸ Julien Bouissou, Frozen Russian assets must be used to rebuild Ukraine, *Le Monde* (16 November 2023): 'Frozen Russian assets must be used to rebuild Ukraine' ([lemonde.fr](https://www.lemonde.fr))

⁹ Barbara Lippert, Ukraine's Membership bid puts pressure on the European Union, SWP Comment, German Institute for International and Security Affairs (24 March 2022): [Ukraine's Membership Bid Puts Pressure on the European Union – Stiftung Wissenschaft und Politik \(swp-berlin.org\)](https://www.wissenschaftundpolitik.org/en/ukraines-membership-bid-puts-pressure-on-the-european-union/)

Acknowledging accurately the threat posed by Russia's large-scale invasion, CEE countries have provided substantial support to Ukraine, ranging from financial aid and humanitarian assistance to critical military supplies.¹⁰ Despite having sometimes strained (Poland) or limited (Romania) past relations with Ukraine, most CEE countries continue to be among Ukraine's staunchest supporters, nearly two years into the conflict. Support from CEE countries is expected to continue despite limited resources to allocate – especially at the military level. Political shifts affecting support dynamics can't be ignored though, as recently seen in Slovakia following general elections in September 2023.¹¹ All in all, the impending reconstruction of Ukraine presents both challenges and opportunities for CEE countries, the balance of which hinges on their ability to engage strategically and collaboratively in this process.

CEE countries rightly perceive Ukraine's reconstruction as a catalyst for its mid to long-term integration into the European Union. For most CEE countries, this represents a geostrategic imperative and a historical opportunity to secure their country against Russian threatening imperialism. However, this path is not without obstacles. Repeated tensions in 2023 over grain transit and cross-border transportation, leading to political impasses with countries like Poland, Slovakia, Hungary, Romania, and Bulgaria, highlighted the EU's struggles to mediate and even more to uphold its economic commitments to Ukraine under the pressure of some CEE countries. These issues have sparked broader economic concerns, with leaders such as Orban Viktor and Robert Fico publicly leveraging fears of seeing their countries transitioning from net receivers to net contributors within the EU budget – an argument already challenged by various studies.¹² Such a challenge can be addressed partly by a successful Ukraine reconstruction process bringing mutual benefits at the regional level.¹³ Therefore, CEE countries have an

¹⁰ Numbers can be consulted via the Kiel Institute for the World Economy's "Ukraine Support Tracker", Ukraine Support Tracker | Kiel Institute (ifw-kiel.de).

¹¹ Matej Kandrik, "Slovakia's No Bullets for Ukraine Pledge* (Conditions Apply)", Center for European Policy Analysis (5 December 2023): <https://cepa.org/article/slovakias-no-bullets-for-ukraine-pledge-conditions-apply/>.

¹² Michael Emerson, "The potential impact of Ukrainian accession on the EU's budget and the importance of control valves", International Centre for Defence and Security (September 2023): ICDS-Policy-Paper-Impact-of-Ukrainian-Accession-on-the-EU-Budget.pdf (ceps.eu)

¹³ Natalia Gavrilita, Laying the right foundations: Why Ukraine's reconstruction plan should include investments in Moldova, European Council on Foreign Relations (28 November 2023): Laying the right foundations: Why Ukraine's reconstruction plan should include investments in Moldova | ECFR

interest in developing collectively a regional strategy for the reconstruction, in which they are active, rather than a solely Ukraine-centric one.¹⁴

Presently, CEE countries have not adopted a unified, strategic approach to Ukraine's reconstruction. For example, Poland has been pursuing a national strategy leveraging its robust business sector since early 2023, while Romania is starting to deploy a comprehensive plan encompassing both Ukraine and Moldova. On his side, the new Slovak Prime Minister has expressed intentions to involve Eastern Slovakia to bring benefits from reconstruction developments in neighboring Ukraine. While national interests understandably drive these strategies, a broader dialogue is necessary. CEE countries should then start to identify opportunities both in Ukraine and in their countries to make sure the whole region benefits strategically from this collective effort. This argument is particularly pertinent when it comes to infrastructure, both cross-border and more regional ones, such as energy connectivity and logistics hubs. Initially, the hubs could operate in CEE countries to help Ukraine during the war and later in Ukraine in line with a global effort of global supply chain securitization in Europe. This collective effort of business opportunities identification should therefore lead CEE countries to set up a plan for division of labor.¹⁵ Especially when it comes to investment in Ukraine's rebuilt economy from their respective business sector actors. The overarching goal for CEE countries is to enhance their connectivity with Ukraine, leveraging opportunities presented by its simultaneous reconstruction and EU integration processes including boosting regional connectivity and regional business environment. More specifically, this cooperative engagement could lead to specific outcomes including a regional funding mechanism, regional platforms for business dialogue or the enactment of aligned legislative frameworks designed to facilitate and streamline investments in Ukraine.

Last but not least, CEE countries should also have a role to play in the political and governance aspects of Ukraine's reconstruction. Their

¹⁴ Horia Ciurtin, "Throughout the winters of our discontent: A synchronous approach to the Reconstruction of Ukraine", New Strategy Center (2023): NSC – Horia Ciurtin – Reconstruction of Ukraine (v4)_prev (newstrategycenter.ro)

¹⁵ "Central and Southeast European companies eye lucrative Ukraine reconstruction opportunities", BNEIntelliNews, 11 April 2022): bne IntelliNews – Central and Southeast European companies eye lucrative Ukraine reconstruction opportunities

experience from Euro-Atlantic integration in the early 2000s, which bolstered security, prosperity, and democracy, has endowed them with valuable expertise in governance modernization and gathered lessons learned stemming both from great successes as well as failures. This knowledge will be crucial for Ukrainian authorities to manage the reconstruction and EU integration processes effectively. In this regard, CEE countries could therefore set up a regional program of civil servants' exchanges to help Ukrainian authorities develop expertise and governance reforms (transparency, administration, EU funds absorption, etc.). This effort should not involve only national authorities but also regional and municipal authorities as they could bring an outstanding and specific experience and help their Ukrainian counterparts. This initiative would be particularly pertinent given the 'Build Back Better' approach in Ukraine, which emphasizes a key role for municipalities in managing reconstruction and building on the decentralization efforts since 2014.¹⁶

In all aspects, cooperation between CEE countries appears positive. However, there are several factors that may limit the prospect of maintaining the momentum of collaborative efforts and should be considered in the analysis of a strategic outlook. First, populist leaders from the region might decide to develop a negative narrative regarding Ukraine in the coming months and years and therefore affect the possibility of a truly regional strategy. Second, there is an evident lack of a regional leader. While Poland and Romania seem to be the most equipped to assume such a role, both countries will likely focus on domestic affairs over the next few months. In Poland, the new government is busy dealing with the restructuring of justice and media institutions. In Romania, the country is heading towards a super-election year with four different elections in a context where populist and Eurosceptic forces are rising sharply. In addition, there is no regional organization or format able to drive a regional strategy. Due to political divergences, the Visegrad group is currently dysfunctional while the Bucharest 9 format is specifically devoted to defense and security matters. Third, CEE countries might not be able to convince Western European powers such as Germany, France or the United Kingdom as well as the United States to target CEE countries as focal points of their Ukraine's reconstruction strategies.

¹⁶ Romina Bandura, "Eight recommendations to reconstruct and modernise Ukraine," *Econ-Pol Forum* 24(2) (2023): Eight Recommendations to Reconstruct and Modernise Ukraine | Publications | CESifo

Transatlantic Alliance – Strategizing Ukraine's reconstruction

The victory of Ukraine over Russia and its subsequent successful reconstruction are critical strategic objectives for the Transatlantic Allies. The overwhelming support provided to Ukraine by these allies, primarily driven by the United States alongside the European Union's 27 member states, and supplemented by like-minded nations such as Japan, South Korea, and Taiwan will be complemented by efforts on Ukraine's reconstruction later on. Yet, a specific, unified Transatlantic strategy for Ukraine's reconstruction remains elusive, posing potential challenges to the cooperation and overall success of this endeavor. A key objective should be strategic coordination between EU member states and other Transatlantic allies, notably the United States. While some coordination is taking shape within the G7's Multi-agency Donor Coordination Platform for Ukraine¹⁷, a mutual and long-term geostrategic vision for utilizing Ukraine's reconstruction as a geopolitical tool is still lacking. Three critical aspects require attention: establishing a common goal, developing strategic instruments for Ukraine's reconstruction, and devising ways to attract funding with geopolitical considerations in mind.

The ultimate aim of Ukraine's reconstruction should be seen as a historic opportunity to firmly anchor Ukraine within the Euro-Atlantic community.¹⁸ Ideally, this means facilitating Ukraine's accession to both the European Union and the North Atlantic Treaty Organization (NATO). The intertwined nature of these accession processes, historically observed in Central and Eastern Europe and currently in the Western Balkans, underscores their combined political, economic, and security benefits. Both processes demand adherence to democratic principles, fundamental values, and alignment with organizational standards and policies. Therefore, concerted efforts by the EU and NATO are essential in bolstering Ukraine's institutional capacities and advancing necessary reforms, such as anti-corruption measures and rule-of-law enhancements. Such cooperation should lead to partnerships between EU and US institutions working in the field of democracy building, through joint programs benefiting actors such as local municipalities and administrations and non-governmental organizations.

¹⁷ For more information, visit the official webpage: Main page – Ukraine Donor Coordination Platform (coordinationplatformukraine.com)

¹⁸ Norman L. Eisen, Alina Inayeh, Jacob Kirkegaard, Thomas Kleine-Brockhoff, Josh Rudolph and Bruce Stokes, "Toward a Marshall Plan for Ukraine", German Marshall Fund (June 2023): [Ukraine-New ideas and recommendations_digital_july20_0.pdf](https://www.gmfus.org/publications/ukraine-new-ideas-and-recommendations_digital_july20_0.pdf) (gmfus.org)

Furthermore, Transatlantic cooperation should extend beyond EU-NATO relations to include strengthened collaboration between Transatlantic allies, who, as the principal supporters of Ukraine need to develop specific tools to facilitate reconstruction. A cooperative approach to the division of labor is critical, particularly in implementing financial and strategic vehicles for reconstruction. Financially, EU and US institutions are working on the setting of instruments. The European Bank for Reconstruction and Development (EBRD), the European Investment Bank (EIB) and US Development Finance Institutions (DFIs) – with the coordination of the World Bank – have established the Support for Ukraine’s Reconstruction and Economy Trust Fund (SURE) within the framework under the Multilateral Investment Guarantee Agency (MIGA). Strategically, the Three Seas Initiative (3SI), originating from a US-led effort in Central and Eastern Europe, presents an ideal framework for EU-US cooperation in Ukraine. The 3SI is a framework spanning from the Baltic Sea to the Black Sea and until the Adriatic Sea, gathering shared interest in developing transport, energy and digital infrastructure connections on the EU’s North-South axis. As of September 2023, Ukraine joined 3SI as an associated member, opening the perspective to include Ukraine’s reconstruction into the larger development of transport infrastructure within the CEE region and in the development of digital and energy transitions. Hence, 3SI is the perfect strategic instrument to align Ukraine’s “Build Back Better” strategy with regional needs under transatlantic coordination.

Finally, the Transatlantic Allies must strategize the financing of Ukraine’s reconstruction. Beyond utilizing established financial frameworks, identifying funding sources is paramount. One key area of focus is the frozen Russian assets in Western banks (more than 300 billion \$), which could be legally utilized to rebuild infrastructure damaged by Russia. This approach serves a dual purpose: financing a significant portion of Ukraine’s reconstruction costs – about a third – and setting a legal precedent in international law. However, additional funding sources are necessary. Transatlantic Allies will not be numerous and rich enough to ensure the entire financial burden of the reconstruction. Therefore, engaging like-minded countries and their private sectors will be crucial.¹⁹ Japan, South Korea and

¹⁹ Sascha E. Ostanina, “Winning the peace in Ukraine – Stimulating private investment for Ukraine’s reconstruction”, Hertie School Policy brief (2023): *Winning the Peace in Ukraine: Stimulating private investm | Jacques Delors Centre*

Taiwan have already been mentioned and they are active in discussions on the reconstruction. It will not be enough and reconstruction will require other countries as well, particularly those who have a well-developed or rising economy. There are several candidates for this status in Asia such as Vietnam, Singapore or India but also in the Middle East with Gulf states (Kuwait has already expressed interest) and Africa (South Africa, Kenya or Nigeria). Such global cooperation is not only a strategy to secure funds but also a geostrategic move, particularly for the US, as it prepares for heightened global tensions with China. By diversifying involvement in Ukraine's reconstruction, the Transatlantic Allies can strengthen global partnerships, limiting China's potential to capitalize on any void left by their resources.

Conclusion

In conclusion, the reconstruction of Ukraine stands as a pivotal moment in geopolitical history, representing a complex patchwork of strategic challenges and opportunities for the West. Central and Eastern European countries, deeply impacted by the war, face a dual role in supporting Ukraine's integration into the European Union while navigating their own geopolitical and economic interests. Their success hinges on a collaborative, regional approach that transcends national strategies, focusing on mutual benefits in infrastructure, energy, and economic development. Similarly, the Transatlantic Alliance must solidify a cohesive strategy that goes beyond immediate support to a long-term vision for Ukraine's integration into the Euro-Atlantic community. This requires not only a unified approach to institutional reforms and democratic principles but also innovative financial and strategic tools to facilitate reconstruction.

Ukraine's reconstruction is more than a response to a crisis; it is a unique opportunity to reshape the geopolitical landscape, fostering a more secure, prosperous, and democratic Europe. The collective efforts and strategic vision of the Transatlantic Allies will determine the success of this monumental task.

Peacemaking Diplomacy in Ukraine – Public Contribution to Peacemaking Process

Bohdanna Duma,

NGPO Women's Union of Lviv region

Abstract

This article analyses the peacemaking processes implemented by the Ukrainian public. The principles of peacekeeping, which are so necessary for Ukraine, were first formed at the beginning of the twentieth century as a new vector for the development of international cooperation and ensuring lasting peace globally. However, it remains an extremely debatable question whether the principles of peacekeeping and the peace process are effective or act as a delaying mechanism to prepare a new stage of escalation. Undoubtedly, the main processes of negotiation and local peacemaking are the responsibility of the delegated officials elected by the public of the country, but in terms of regulating the peacemaking process by democracies, the public remains an important intermediary for achieving these goals throughout the conflict.

This article builds on the author's previous research on peacemaking tactics, their theoretical basis, and their manifestation in the international arena. It includes examples of local peacemaking in Ukraine implemented by the public, such as peacemaking diplomacy through local action by women's civil society organizations in the country. The article emphasizes the central mediating role of civil society in the peacemaking process, which independently develops new mechanisms for implementing local peacemaking to support communities at times of war. The consideration of the fundamental principles of Ukraine's contribution to the development of global security and the peacemaking process could become a part of the progressive case study for shaping the new system of international peace practice.

Keywords: peacemaking diplomacy, lasting peace, local peacemaking, conflict resolution, civil society.

Introduction

Dating back to the end of World War II, the United Nations (UN) was established as the founding ideological peacemaking organization to preserve peace and security in the world.¹ However, the first attempts at peacekeeping actions were ineffective due to the lack of clear rules and procedures and a lack of understanding of the very meaning of peacemaking and peacekeeping operations. Only through practical approaches, the basic peacemaking principles were implemented: first peacekeeping forces were deployed in 1948 in Palestine to stop the Arab-Israeli war. Since then, the UN has been involved in more than 70 peacekeeping missions around the world with peacekeepers ensuring security, helping to restore order and peaceful settlement of conflicts.²

Simultaneously, principles and approaches to peacemaking diplomacy were being developed. These developments helped to improve the effectiveness of peacekeeping missions and formulate universal principles of peacemaking diplomacy based on the principles of humanism, human rights and international law, including protecting the life and safety of civilians, ensuring access to humanitarian assistance, and reducing tensions between conflicting parties. In addition, peacemaking diplomacy is based on the principle of minimal interference in the internal affairs of countries stemming from the recognition of their territorial sovereignty.

A significant increase in threats to the national security of countries encourages sovereign states to adhere to the neoclassical approach to international relations based on the principles of economic competitiveness between the states, a realization of national and international security in compliance with a foreign policy based on national interests while recognising the sovereignty of other countries.³ In this aspect, each country is focused on the fulfilment of its benefits without resorting to an international

¹ Agenda for peace: preventive diplomacy, peacemaking and peacekeeping. *Cambridge university press*. 2009. Vol. 3, no. 2. P. 32. URL: <https://www.cambridge.org/core/journals/foreign-policy-bulletin/article/abs/an-agenda-for-peace-preventive-diplomacy-peacemaking-and-peacekeeping/FC83564DB00D579573221F191CD1784B>

² Global peacekeeping data. *United Nations Peacekeeping*. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/data>

³ Więclawski J. Neoclassical realism and the crisis of the realist paradigm in contemporary international relations. P. 202. URL: https://www.lazarski.pl/fileadmin/user_upload/oficyna/Mysl_Ekonomiczna_i_Polityczna/Mysl_EiP_2-17_11Wieclawski.pdf

conflict.⁴ Following this principle even nowadays, there is a presence of the stereotypical manipulation of the meaning of “peacemaking” and “peacekeeping”, namely their representation as synonyms to “pacification.” However, the existence of numerous definitions of peacemaking and the interconnectedness between them also encourages a comprehensive perception of peacemaking as a holistic structured activity.⁵ Given the global, regional and local security threats, peacemaking diplomacy is characterized as an important element of a country’s foreign policy.

Following the described neoclassical approach to combine different peace approaches such as peacekeeping, conflict prevention, peace enforcement, peacebuilding, and peacemaking process, the author suggests using the unifying definition to describe all peace approaches as “*peacemaking diplomacy*” for use in diplomatic practice. The author defines peacemaking diplomacy as the process of using diplomatic means and measures, with the direct involvement of civil society, to prevent or stop violence and to achieve peace, and stability in regions affected by conflict. This approach involves active work with all parties of the conflict, using elements of mediation, negotiation, communication and cooperation to reach a compromise and ensure lasting peace.

Civil society involvement in the processes of peacemaking diplomacy takes place at local and international levels. Measures of civil society involvement at the local level of peacemaking focus on supporting peace between people in the community and include, for example, mediation of sensitive issues for the community, providing psychological and physical rehabilitation for affected individuals, developing and engaging people in unifying rebuilding projects, and humanitarian and entrepreneurial support. All these activities are aimed at finding a “glue” and bringing the fundamental space of stability and development that will stimulate people to unite and effectively solve the problems and disputes in their communities.

Instruments of civil society involvement at the international level of peacemaking are the activities aimed at promoting and disseminating information about the issues facing conflict-affected society outside of the

⁴ Shibel V. Peacekeeping process: methodological aspects of the study. International Security. 2009. Т. 6. С. 150. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/shibel_myrotvorchyi.pdf

⁵ Shelest H. Peacekeeping in time of war. Prospects for peacekeeping activities of Ukraine. Prism UA. URL: <http://prismua.org/миротворість-під-час-війни-перспекти/>

country to facilitate peace processes. These include, for example, conducting cultural and educational diplomacy activities to highlight problematic issues, maintaining relations with the diaspora and facilitating their engagement in peacemaking at their places of residence, participation and exchange of experience between civil society organizations or activists abroad, attracting support from international partners for the reconstruction for the benefit of the affected communities, and arranging visits by the international partners to conflict-affected areas.

The suggested definition by the author aims to unify under the umbrella of peacemaking diplomacy several definitions including conflict prevention, peacemaking, peace enforcement, peacebuilding, peacekeeping, appeasement, and pacification.⁶ Each of these definitions is unique and has its tools and approaches. Peacemaking diplomacy can coordinate each of these areas while appreciating their unique position. Further theoretical and applied research will be beneficial in this complex and highly important area for global peace and security.

Based on the theoretical concepts of peacemaking with local and international implementation suggested by the author, it is necessary to consider their application in practice. To do this, the article will examine the activities of the Civil Society Organizations working in the field of peacemaking at both levels in Ukraine since 2014.⁷

Peacemaking Public Diplomacy in Ukraine

Public involvement in peacemaking processes, through civil society organizations, works as an instrument of recovery of the public in Ukraine. The experience of peacemaking diplomacy in a public context is valuable for us on “third-level diplomacy”, according to John Paul Ledark, where leaders of communities or public organizations create “bridge communication” (mediation) between citizens and the government.⁸ This is because in most cases civil society organizations have the trust of people who are

⁶ Terminology. *United Nations Peacekeeping*. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/print/terminology>

⁷ Plath N. *Peacemaking in Ukraine: the role of women*. URL: <https://union-women.org/article/?id=18>

⁸ Ledark J.P. *Building peace. Sustainable reconciliation in divided societies*. 2019. P. 256

affected by conflict as representatives of such organizations experience the same suffering being located within the respective communities. That is why such mediation between the authorities and the local population establishes a link for effective communication.⁹

In independent Ukraine, the system of peacemaking diplomacy with civil society engagement played a prominent role in 2014 during the times of the Revolution of Dignity. Revolution started from a peaceful student protest which demonstrated disagreement with then-President Viktor Yanukovich's refusal to sign the "Association and Free Trade Agreement" with the European Union at the Eastern Partnership Summit in Vilnius. The Revolution of Dignity united Ukrainians in accepting the European values and democratic vector. The illegal occupation of the Crimean peninsula happened the same year as the start of the ongoing Russo-Ukrainian war. Such rapid violations, which threaten Ukraine's statehood, have forced Ukrainians to fight for the preservation of the sovereignty of the Ukrainian state seeking ways to bring lasting peace. According to the data announced by the Minister of Foreign Affairs of Ukraine, Dmytro Kuleba, about 200 rounds of negotiations between Ukraine and Russia were held between 2014 and 2022.¹⁰ Looking at the continuation of the war despite years of negotiations, it is important to consider other instruments to help reach peace. When politicians cannot find a pathway towards an agreement, the influence of civil society from both sides of the conflict is the key. On its part, Ukrainian civil society continues to direct all its resources to survival and peacemaking.

The practical experience of implementing the principles of local peacemaking by the civil society organization "Women's Union of Ukraine" – "Women's Union of Lviv region" under the programme of "Peacemaking in Ukraine – the role of Women" is impressive and sets a strong example. This programme brought together teachers and psychologists, economists and politicians, businessmen and journalists, volunteers, internally displaced women and representatives of public organizations. This project is carried

⁹ Gender and peacemaking strategy. Belgium. URL: https://www.eip.org/wp-content/uploads/2020/10/Gender-and-Peacemaking-Strategy-Updataed-RG_PN_2-1.pdf

¹⁰ Kuleba D. Ukraine-Russia round talks between 2014-2022. X. URL: <https://twitter.com/DmytroKuleba/status/1722513404600950931>

out in all regions of Ukraine, and the direction of support for women combatants is currently being updated.¹¹

In general, the structure of the programme is an eloquent example of a successful practice of local civil society peacemaking. Namely, under this programme, women of various ages and professions, who share an active life and social position, make an individual decision to accomplish a mission and answer: “*What each of them can do to contribute to peace in Ukraine?*” This programme includes a set of studies to prepare internally displaced women (IDPs) for local peacemaking measures on topics such as “Common values as the basis of peace in Ukraine”, “Dialogue as a basis for building trust and peace”, “Supporting the reduction of hostility”, “Engaging in cooperation for the sake of peace and saving lives”, “People with different views on the causes of the conflict”. There are also training seminars on conflict, as a part of the programme, including “Conflict and reconciliation through the prism of the family”, “Rebuilding peace and trust at the family level”, “Families and overcoming post-traumatic syndrome”, as well as professional training sessions on psychological and physical rehabilitation or other activities as requested.

Another practical step was the unification of each region’s teams that practically and professionally contribute to local peacemaking within the “Coordinating and Consulting Centre Strength of Unity – Recovery”.¹² This Centre brings together women and provides professional assistance in areas such as correctional services for children with disabilities and psychological assistance to adolescents, women and children, conducting a set of educational activities to implement peacemaking measures for young people who are internally displaced due to war (IDPs), and creation of “dialogue circles” of support for talking and working through problems. The Centre remains responsive to people’s requests, for example helping with changing professions or professional training, implementation of socially responsible projects for the development and support of people who suffered from the war.

¹¹ Plath N. Peacemaking in Ukraine: the role of women. URL: <https://union-women.org/article/?id=18>

¹² Women’s Union of Lviv Region. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/power-women-ukrainian-youth-during-war-womens-union-of-lviv%3FtrackingId=6mDVlphWQXQs6bMjfTnmHA%253D%253D/?trackingId=6mDVlphWQXQs6bMjfTnmHA%3D%3D>

Such work of civil society organisations and groups at a time when the government focuses its resources on fighting brings additional support to the country and brings strength to a civil population to withstand the hardships of war. The activities of these organisations and groups highlight the importance to civil society as an invaluable participant in peacemaking through their resources and skills; they provide extensive and accessible services to people who have lost everything, help unite people and talk about conflict-related issues that arise in society (this also contributing to preventing internal divisions in the society).

For a comprehensive overview of peacemaking efforts, it is important to highlight the case of how civil society implements its mission effectively in the international arena (peacemaking diplomacy). For example, participation in various events addressing different audiences allows for speaking about values or issues, and an opportunity to be heard and converse with international colleagues and partners to confirm or refute the information they have on the situation on the ground. Application of the instrument of public diplomacy with its mission to represent the country and to build the needed associations is extremely important.

Participation of women in such peacemaking processes is valuable since the image of women and children is primarily associated with the victims of war. At the same time, women who assist victims of various types of violence or circumstances of war evoke greater trust and a sense of security in those who request help or assistance.¹³

Peacemaking Youth Diplomacy in Ukraine

Youth is not just our future, it is our present. In Ukraine, this is especially noticeable, since a large proportion of young people join volunteering, fundraising, paramedical or military part to preserve the sovereignty of Ukraine. To understand the scale of wartime impact on youth the Ministry of Youth and Sports of Ukraine surveyed young people between the age of 14 to 34 in the government-controlled territory. The survey included

¹³ Desirée N., Svensson I. Research brief: Women, peace and security: Women's organizations in peace-making. UNWomen. 202. P. 4. URL: <https://www.unwomen.org/sites/default/files/Headquarters/Attachments/Sections/Library/Publications/2020/New-insights-on-WPS-Womens-organizations-in-peace-making-en.pdf>

2064 respondents addressing their experiences, from personal to socio-economic, as well as the level of their civic engagement.¹⁴

In the context of the full-scale invasion from the Russian Federation, the number of young people who started volunteering has increased. In particular, one-third joined after the full-scale invasion began, and another 13% had volunteered before and continued to do so in 2022.¹⁵ After the start of the full-scale invasion, most young people were involved in fundraising for the Armed Forces or believed that they would join the Forces in the future. In responding to the question about plans to join the Armed Forces, there is a difference in the distribution by gender. Among women, 83% do not consider this possibility, while it is 41% for men. At the same time, 37% of young men are either considering joining the Armed Forces (10%), have made such attempts (18%), or are currently serving (9.3%). The number of young women is 4%.¹⁶ Assisting the military and internally displaced people (IDPs), fundraising, organizing or collecting humanitarian aid are the most common volunteer activities young people are engaged in or would like to join.¹⁷

It is very important to note that young people are experiencing a high level of stress that impacts their mental health. They need to balance between studies, development of skills and competencies, volunteering, and having time for themselves and their families and friends. These pressures are not unusual for your people, but these happen during wartime when youth cannot confidently plan for tomorrow. Therefore, working out and thinking about the mental and physical condition in these circumstances is the priority.¹⁸

Despite the hardship that war brings, young people are actively studying and trying to be years ahead of themselves today. The desire to get involved and help is tremendous. The author works in small groups of psychological support with young people within the Coordination-Consultation Centre “Strength of Unity – Recovery” in the format of a “Speaking club” helping address issues related to mental condition and motivation. After a few

¹⁴ The impact of war on the youth of Ukraine 2023 / I. Volosevich et al. by the NGO “Analytical Center Cedos, research agency Info Sapiens, the UN Development Program in Ukraine and the Ministry of Youth and Sports, 2023. P. 4. URL: https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Molodizhna_polityka/2023/Socdoslidjenja/Vpliv%20viiyny%20na%20molody%20v%20Ukraine.2023.pdf

¹⁵ *Ibid*, p. 55.

¹⁶ *Ibid*, p. 62.

¹⁷ *Ibid*, p. 55-56.

¹⁸ *Ibid*, p. 17.

sessions of training in small groups where young people received help, they expressed a desire and tremendous motivation to join the work of the Centre and undergo the necessary training to be in a position to help others.

All these achievements implemented by young people are very close to the National Action Plan for the implementation of UN Security Council Resolution 1325 “Women, Peace, Security” for the period until 2025 in Ukraine and correspond to the principles of local peacemaking for those target groups that are prescribed in the National Action Plan such as military personnel, volunteers, IDPs, people in need of physical and mental rehabilitation, and children.¹⁹

Conclusion

The theoretical approach to peace measures within the context of particular security challenges provides some useful insights and pathways to transformation. Defining the processes of peacemaking will help guide the solutions and bring more effective results. Building on her work in developing a theoretical framework and previous practical experience, the author proposes using the following definition of peacemaking in diplomatic practice as the process of using diplomatic means and measures, with the direct involvement of civil society, to prevent or stop violence and to achieve peace, stability in regions affected by conflict. This approach involves active work with all parties of the conflict, using elements of mediation, negotiation, communication and cooperation to reach a compromise and ensure lasting peace.

As a part of this suggestion, the author explained the civil society involvement with the processes of peacemaking diplomacy implemented at local and international levels highlighting a remarkable case of Ukraine. Furthermore, the role of women and youth during the implementation of peacemaking diplomacy is particularly pertinent and supports the National Action Plan for the implementation of UN Security Council Resolution 1325 “Women, Peace, Security” for the period until 2025 in Ukraine.

¹⁹ Approval of the National Action Plan for the implementation of UN Security Council Resolution 1325 “Women, Peace and Security” for the period up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of 28.10.2020 no. 1544-p: as of December 16, 2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-p#Text>

It is worth noting that the declaration of the peacemaking platform was widely supported by women's organizations in Ukraine and the measures organized by the public include the development and improvement of existing national strategies and policies regarding health, safety and participation of women in military operations, local implementation of measures related to the National Action Plan of UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace, Security"; conducting cultural, training and educational events to support peace efforts locally; implementation of relevant projects in communities for mediation and communication between the authorities and the public.

Ukraine's approach provides a solid platform for formulating a new peacemaking concept based on practice. It is supported by further analytical development of peacemaking diplomacy based on the "bridge communication" (mediation) concept between civil society and government. At the same time, there is a scope for strengthening research underpinned understanding of peacemaking measures in crises using "bridge communication".

EU's Diplomacy Raising New Stabilitocracies in the Western Balkans

Donada Rata,

Secretary at UNILU Diplomacy Lab, University of Luxembourg

Abstract

In recent years, since the dissolution of Yugoslavia, the region has undergone a transition toward semi-autocracy rather than the democracy envisioned by the European Union. Throughout the 2000s, the Western Balkan economies struggled to establish democratic systems. This paper aims to analyze the establishment of 'stabilitocracy' in the Western Balkans through the presence of the European Union and its attempts to integrate them into the European family. Various crises experienced in the last three decades have pushed Albania, Montenegro, Bosnia and Herzegovina, Serbia, and North Macedonia toward state capture with support from the European Union, all in the name of preserving internal and regional stability and peace. The shortcomings of the EU enlargement policy have eroded the credibility of the integration process, fueling nationalist rhetoric in the region and bolstering the presence of 'stabilitocrats.'

Keywords: stabilitocracy, Western Balkans, European Union, democracy.

Introduction

After years of the EU enlargement process in the Western Balkans, it ended up being seriously damaged in terms of credibility and in maintaining its founding values of democracy. EU diplomacy failure resulted in building the strongest 'stabilitocracies' in the Balkans since the dissolution of Yugoslavia. In the first decade after the wars in the region, the former Yugoslavia countries' attempts towards Euro-Atlantic integration from leaders driven by strong nationalist ideologies, and meanwhile promoting EU values, were the first signs of semi-autocracies, which later would be shaped as

'stabilitocracies'. The enlargement process became more and more technical for the Western Balkans, and their democratization was not a priority. Instead, the EU tried to save the region from another war. During this period, the EU went through a cascade of follow-up crises such as the Greek financial crisis, later in Slovenia and Brexit distracted their attention from the Western Balkans region. Meanwhile, lacking the tools to support the democratization process of these countries continued sustaining autocratic leaders.

Montenegro, Serbia, and North Macedonia are the purest examples in the early 2000s that show how 'new' political elites were trying to establish functional democratic institutions with a Euro-Atlantic vision to ensure the EU's support for their regime and rely on informal, clientelist structures, capture of institutions and media, and regular production of crises to undermine the rule of law.¹ This paper is going to discuss how the EU's failure in the enlargement policy has been and is raising stabilitocracies and preventing the democratization of the Western Balkan countries for the sake of securing a peaceful and stable region. To understand this process of stabilitocracy raise, we are going to analyze the Western Balkan governments from 2000, specifically in Montenegro, Serbia, North Macedonia, and Albania. As well, the case of Bosnia and Herzegovina is a unique one due to the political system and how the High Representative, Christian Schmidt, imposes amendments to the Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Election Law of Bosnia and Herzegovina, which leads to the idea that the international community is establishing an 'ethnic stabilitocracy' rather than a democratic country.²

Main 'Stabilitocrats' of the Region

The term 'stabilitocracy' was used by Antoinette Primatarova and Johanna Deimel back in 2012 to analyze Albania's government,³ which "provides stability externally but domestically oscillates between democracy

¹ Florian Bieber, 'The Rise (And Fall) Of Balkan Stabilitocracies', *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, No.10, pp. 176-185.

² Benjamin Nurkic and Faris Hasanovic, "Christian Schmidt's Stabilitocracy", *Verfassungsblog* (21 October 2022),

³ Florian Bieber, *op.cit.*, p 176.

and autocratic tendencies”.⁴ Thus, a ‘stabilitocracy’ as many scholars have been referring to it ‘*is a regime with obvious democratic shortcomings that nevertheless claims to work towards democratic reform and offers stability*’.⁵ As described by different scholars, the Western Balkans’ stabilitocracies claim to be reforming democracies and receiving external support, particularly from EU member states, for the sake of the (false) promise of stability.⁶ In this way, Western Balkan governments intentionally cause instability with their neighbours or internally, as with the opposition or minorities, and the only stability they provide is in the promise made towards international actors.

The emergence of stabilitocracies in the region began in the 1990s when Croatia and Serbia received temporary support from the international community to preserve stability as Yugoslavia was undergoing dissolution. In North Macedonia, the shift towards a stabilitocracy occurred during confrontations with Greece related to the name disputes and NATO accession, bringing the country into a deep crisis after the former Prime Minister Gruevski’s corruption case. In Montenegro, the ruling party Democratic Party of Socialists ruled the country for a long period, with former President Milo Djukanovic building one of the most dedicated kleptocracies and organized crime havens in the region. On the other side, Serbia, as one of the most powerful stabilitocracies in the region, with its President Aleksandar Vucic being in power since 2012. In Albania, with the new Prime Minister Edi Rama and his Socialist Party leading the country since 2013, which possess full control of institutions and media. Bosnia and Herzegovina face a different model of an unfunctional democratic system, due to institutional issues and constant tensions among entities giving the dominant parties the opportunity to benefit from clientelist and informal control. Some of these leaders manage to maintain support from the international community and secure approval as a means of establishing internal and external legitimacy. The international community backs these leaders and their governance with the aim of preventing crises and conflicts in these countries. Furthermore, the international community views it as more crucial to

⁴ Marko Kmezcic and Florian Bieber, ‘The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the limits of EU Democracy Promotion,’ The Balkans in Europe Policy Advisory Group BiEPAG (1 March 2017).

⁵ *Ibid.*

⁶ Florian Bieber, *op.cit.*, p. 179.

uphold stability through these leaders and their governments, rather than endorsing or supporting potential candidates for leading or changing the governments in these countries. As Western Balkan (WB) countries lack experience in maintaining a democratic system, it becomes more challenging for the EU to facilitate progress.

The Montenegro's most influential politician, Milo Djukanovic who led the country for years, started his political career as one of the close allies of Serbian war-criminal leader, Slobodan Milosevic. He was right by his side when Milosevic embarked on bloody wars of aggression against Croatia and BiH. As he was known for getting involved in corruption and undermining the rule of law, stability in Montenegro and his loyalty towards the Western community, ensured support from the EU, rather than encouraging systemic changes and democratic development.⁷ In April 2023, he lost elections after being repeatedly accused of corruption and faced criticism for his alleged links to organized crime. Although, the EU reforms tried to address different issues in various sectors of the country, corruption and organized crime, weren't being prevailed.⁸

In Serbia, a country which has been ranked as a hybrid regime in Freedom House in its "Nations in Transit 2022" report⁹ meantime having the support of Western and non-western powers such as Russia and China, the EU in particular ignored shortcomings in the rule of law or freedom of the media.¹⁰ The government of Serbia has not shown real efforts in getting closer to the EU and aligning with Western ideas, values, and beliefs.¹¹ Despite these factors, Vucic has been one of the longest 'stabilitocrats' that we have seen so far in the region. The EU has been willing to provide support to the government in Belgrade even at the cost of principles such as fair political competition, and the institutional division of power among the branches of government.¹²

⁷ Florian Bieber, op.cit, p. 179.

⁸ Wouter Zweers, et al. 'The EU as a promoter of democracy or 'stabilitocarcy' in the Western Balkans', Clingendael Institute (1 February 2022): pp.30-55.

⁹ "Nations in Transit 2022, From Democratic Decline to Authoritarian Aggression", *Freedom House* (2022).

¹⁰ Florian Bieber, op.cit., pp. 184-185.

¹¹ Aleksandra Kozovic, 'The Role of the European Union in the Promotion of Western Balkan "Stabilitocracies": Case Study of Serbia', OpenSIUC (Spring 2022): pp. 17-43.

¹² Wouter Zweers, et al., op.cit., pp. 45-55.

Another 'stabilitocrat' from the region was Nikola Gruevski, former Prime Minister of North Macedonia, who got support from the international community even after the growing pressure over opposition accusations that his government organized widespread wiretapping and rejected early elections. Following these events, the country entered a deep crisis when 'armed and masked thugs beat up opposition MPs and journalists while shouting nationalist slogans and wrapping themselves up in the Macedonian flag'.¹³ However, Gruevski lost control over his government and failed to form a new one after the elections. Even though the EU initiated negotiations with North Macedonia, the delay in the enlargement process has intensified nationalistic rhetoric in the region.

However, in Albania, corruption, which has been highlighted in both domestic and international reports and implicated high-ranking public officials, has not received sufficient focus.¹⁴ The European Union has been unable to address these issues and the use of citizens' personal data during the elections and not only, which goes against their policies.¹⁵ Bosnia and Herzegovina face a different situation than the other countries in the region, given the recent amendments imposed by the High Representative, Christian Schmidt, to the Constitution of the Federation of Bosnia and Herzegovina and the Election Law of Bosnia and Herzegovina.¹⁶ These amendments increased the number of delegates in the House of People of the FBiH and altered the process of nominating a president and vice president of the FBiH.¹⁷ Instead of promoting the enforcement of democratic institutions, these changes have led to increased tensions between entities. Rather than fostering a democracy and a functional state, the international community's interventions seem to be contributing to a state of 'ethnic stabilitocracy.' This means that state-level institutions in BiH are not able to work independently, as foreseen in the Dayton Agreement. The institutions at the ethnic level are capable of blocking the main institutions in order to allocate their interests, thus capturing their own authorities and actors that can ensure a decent

¹³ Srda Pavlovic, 'Montenegro's 'stabilitocracy': The West's support of Dukanovic is damaging democratic change', *LSE blog* (23 December 2016).

¹⁴ Gjergji Vurmo, et al. 'Deconstructing State Capture in Albania', *Transparency International and IDM*, pp. 4-44.

¹⁵ Wouter Zweers, et al. *op.cit.*, pp. 18-55.

¹⁶ Benjamin Nurkic and Faris Hasanovic, *op.cit.*

¹⁷ *Ibid.*

representation of citizens. As soon as the entities are able to control such power, BiH's institutions cannot function democratically but rather based on the entities' interests.

NATIONS IN TRANSIT 2023: OVERVIEW OF SCORE CHANGES

▼ Decline ▲ Improvement □ Unchanged

Country	Democracy Score	Democracy %	NDG	EP	CS	IM	LDG	JFI	CO
Albania	3.75 TO 3.79	46%							▲
Bosnia and Herzegovina	3.29 TO 3.21	37%						▼	▼
Croatia	4.25	54%							
Kosovo	3.25 TO 3.29	38%			▲				
Montenegro	3.82 TO 3.79	46%	▼						
North Macedonia	3.82 TO 3.86	48%					▲		
Serbia	3.79	46%							

Figure 1. Nation in Transit 2023

Source: Freedom House, Nations in Transit 2023

As shown in Figure.1, Freedom House Index which assesses democracy levels and human rights worldwide, has also recently documented negative trends in the Western Balkan economies. Specifically, Montenegro and Bosnia and Herzegovina have experienced unfavourable trends in the past year. In contrast, Albania, Kosovo, and North Macedonia have demonstrated improvement compared to the previous year, though they still exhibit a low performance in democratic governance, freedom of media, civil society, and other variables. Meanwhile, Croatia and Serbia have maintained the same level of democratic state as the previous year. The key takeaway from this assessment is the significant lack of progress in their democratic levels, as indicated by the metrics used by Freedom House to score their democracies.

EU Enlargement Policy Failure

As the EU enlargement policy has shown low credibility over time in transforming the Western Balkan economies into democracies, it has instead contributed to consolidating autocratic regimes and corruptive leaders such as Djukanovic, Gruevski, Vucic, Rama, and others. As many attempts have been made from the 2003 Thessaloniki summit, the Deputy Director of the

European Council of Foreign Relations in Sofia expressed that “this summit concluded that all Western Balkan economies ‘will become an integral part of the EU’ once they meet the established Copenhagen criteria, the EU’s commitment to enlargement has suffered numerous setbacks”.¹⁸ Meantime, the process of EU enlargement was followed by a series of crises, including bilateral clashes between countries such as Greece and North Macedonia, Slovenia and Croatia, Bulgaria and North Macedonia, and Kosovo-Serbia, the enlargement process has been damaged.¹⁹ However, despite the internal tensions caused by the ‘stabilitocrats’ of these countries, a report published by the Netherlands Institute of International Relations listed four main flaws in the EU’s democracy promotion in the WB6. These include the technical approach, leader-oriented approach, failure to act upon backlash, the lack of timelines and more.²⁰ Starting with the first one, it’s the fact that the EU approach towards the WB has been more focused on providing financial and technical assistance rather than tackling the undemocratic means used by these leaders to keep the power and govern the countries. Following the latter, the EU was mainly interested in maintaining the relations between the leaders and the leaders of the EU members, such as Donald Tusk or Angela Merkel, who were praising leaders such as Aleksandar Vucic. Thus, affecting the local level of society and ensuring the public the effectiveness of such governments. Moreover, it enforces their power in the country as soon as they promote themselves closer to the EU.

Additionally, in cases where the WB’s leaders were accused publicly of being involved in corruptive cases or capturing governmental institutions, the EU failed to expose, name, or shame such cases. Thus, they have been reluctant to implement reforms and progress the accession process, as well as the EU has been unable to act upon standstill or backlash. The last, as it has been mentioned several times by various scholars, the EU has lacked a timeline or a momentum to ‘carry out reforms and align the Western Balkans with the EU acquis.’²¹

¹⁸ Vessela Tcherneva, ‘Before it’s too late: How the EU should support the Western Balkans’ EU accession’, European Council on Foreign Relations, September 2023.

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ Wouter Zweers, et al., pp. 43-55

²¹ *Ibid.*

Conclusions

The EU's actions in the region, while attempting to address issues, have led to unintended problems, such as the rise of 'stabilitocracies' – systems favouring stability over true democracy. This approach has, in the long run, weakened the development of strong democratic institutions in the Western Balkans. Balancing the need for stability with the essential principles of democracy poses a challenge as these countries aim for EU integration. Professor Florian Bieber has pointed out, "the failure to establish stable and consolidated democracies after the end of communism and after the second democratic breakthrough in the early 2000s, popular trust in democracy and its institutions is low."²² Thus, the EU's presence in the region starting from the beginning of the '90s led the WB countries to follow this path as the only option to deliver recognition and focus on reconstructing their economies after wars and communism.

Due to a lack of experience in establishing a democratic system, WB leaders often abused their power, capturing institutions to maintain control. On the other hand, the international community failed to initiate or support new changes or political parties that could serve as a better governance model. Consequently, the EU found itself compelled to cooperate with these leaders to maintain stability and avoid triggering new movements in these countries, given the delicate nature of ethnic issues that could potentially lead to conflicts. However, weak enlargement policy that prolonged the process of accession which was followed by several crises and bilateral disputes such as Greece and North Macedonia, Slovenia and Croatia, Bulgaria and North Macedonia, and Kosovo-Serbia, the enlargement process has been damaged. As highlighted in the last section of this paper, the lack of credibility in the EU's enlargement policy exacerbates domestic issues in these countries. Four main flaws in the policy, coupled with a failure to reform or update it, have resulted in a lack of responsibility on both sides. Even though there is hope that during the process of EU integration over time, the countries will become democratized, the features of 'stabilitocracies' will persist in the region's political systems.

²² Florian Bieber, *op.cit.*, pp. 184-185.

Bibliography

- Bieber, F. (n.d.). The Rise (And Fall) Of Balkan Stabilitocracies. *Horizons: Journal of International Relations and Sustainable Development*, 10, 176–185.
- Freedom House. (n.d.). From democratic decline to authoritarian aggression. In *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/report/nations-transit/2022/from-democratic-decline-to-authoritarian-aggression>
- Freedom House. (n.d.-a). Albania. In *Freedom House*. <https://freedomhouse.org/country/albania/freedom-world/2020>
- Kmezcic, M., & Bieber, F. (2017). *The Crisis of Democracy in the Western Balkans. An Anatomy of Stabilitocracy and the limits of EU Democracy Promotion*, *The Balkans in Europe Policy Advisory Group*.
- Pavlovic, S. (2016). Montenegro's 'stabilitocracy': The West's support of Dukanovic is damaging the prospects of democratic change. *European Politics and Policy (EUROPP)*.
- Tcherneva, V. (2023). Before it's too late: How the EU should support the Western Balkans' EU accession. *European Council on Foreign Relations*.
- The EU as a promoter of democracy or 'stabilitarcy' in the Western Balkans. (n.d.). In *Clingendael Institute and the Think for Europe Network (TEN)* (pp. 30–55).
- Transparency International. (2019, November 25). *Albania*. [Transparency.org. https://www.transparency.org/en/countries/albania](https://www.transparency.org/en/countries/albania)
- Nurki, B. *Christian Schmidt's Stabilitocracy*. [vifa-recht.de](https://intr2dok.vifarecht.de/servlets/MCRFileNodeServlet/mir_derivate_00014145/Christian_Schmidts_Stabilitocracy.pdf). Retrieved December 15, 2023, from https://intr2dok.vifarecht.de/servlets/MCRFileNodeServlet/mir_derivate_00014145/Christian_Schmidts_Stabilitocracy.pdf

Strategic Moves in the EU Chessboard: A Game Theory Overview of Serbia and Kosovo's European Integration

Antonia-Laura Pup,

Master Studeten, PSIA – Sciences PO

Abstract

In the context of an increasingly complex European agenda for Western Balkan enlargement, this essay addresses the intricate tensions between Serbia and Kosovo. Focused on avoiding biased foreign policy analyses, the research explores the motivations of the involved actors, categorizing them into divergent and converging interests. The study's primary objective is to leverage game theory to analyze the cooperation dynamics between Serbia and Kosovo in their pursuit of EU accession.

The essay aims to bridge a literature gap by portraying the contemporary relationship not just as a conflict but also as a potential avenue for cooperation. Following a contextual overview, a literature review, and a comprehensive case study, the research contributes to a more nuanced debate on how interactions between the two entities may impact their EU accession prospects.

Keywords: Serbia, Kosovo, EU, Western Balkans, game theory, enlargement.

Introduction

The complexity of the tensions between Serbia and Kosovo, even more so in the context of a more articulated than ever European agenda for enlargement in the Western Balkans, imposes a pressing need for a more comprehensive method to analyze the motivations of the actors involved and how these motivations can be grouped into divergent and converging ones. Such a framework is needed because a deeper understanding of the strategies that actors are considering could help us avoid mirror imagining, whereby we

project our own biases into foreign policy analyses. The dynamics between the two actors become even more interesting to analyze today when Europe is facing the biggest security crisis since World War II and civil society in the former Yugoslav space is looking for a more grounded perspective on the materialization of its European ambitions.

Against this mosaic of opportunity, the research objective of this essay is to identify how game theory can help us to draw up an analysis of the cooperation between Serbia and Kosovo towards their accession to the European Union. Generally, game theory represents a mathematical and economic branch that studies the strategic interaction between rational decision-makers. In the international relations context, game theory can represent a useful methodology for understanding the motivations and conflicts of the states. While it is irrational to believe that through a game theory analysis, we can achieve more accurate conclusions regarding the decision-making process than through other theoretical frameworks, game theory can be a useful conceptual framework through which we highlight the tensions and conflicting interests of the states. In this essay, we will tackle the relationship between Serbia and Kosovo, two states that have a complicated recent history and several border issues since Kosovo gained independence, both have the same ambitions – to be part of the EU community – but cannot pursue this endeavour without cooperation.

Moreover, this essay aims to bridge an identified gap in the literature and portray the contemporary relationship as not only a game of conflict but also as a game of cooperation. The argument will unfold starting from a brief overview of factors leading to the current context, followed by a case study, from which conclusions will be derived, aimed at contributing to a more consistent debate on how interactions between Serbia and Kosovo can accelerate or, conversely, hinder the accession of both states to the European Union in the next decade.

Context - The conflict

The conflictual dimension of the interaction between the two states, Serbia, and Kosovo, is marked by a tense heritage of geopolitical considerations. The Yugoslav architecture of the Serbian Republic and the political unrest following Tito's disappearance created a complicated equation to be navigated by both sides of the aisle. In the aftermath of the 1999 war, a

decade of complex political and administrative turmoil followed, leading to a complicated landscape of developments which culminated with Kosovo's independence movement of 2008. Despite the relative progress made by actors to accelerate integration into the European area, the diplomatic avenues were unable to provide a solid perspective of conflict resolution. The widespread social uprising in Kosovo in 2008 was the moment that led to the adoption of the Declaration of Independence on 17 February 2008, an opportunity that was used by the Belgrade authorities to amplify their anti-Albanian discourse. Moreover, Kosovar Serbs at the time opposed that scenario and boycotted the action by refusing to recognize the central government in Pristina, subsequently seeking to control critical infrastructure to block the movement. Thus, the conflictual pattern was amplified by the competitive nationalism¹ mainstreamed on both sides of the conflict.

Following these tense years, a sense of reconciliation was motivated by the process of normalizing relations which began in March 2011 in the form of a dialogue overseen by the European Union. In fact, the EU institutions used Serbia and Kosovo's ambitions for membership to resolve these regional issues, offering the prospect of advancing the integration dossier in return.² In 2013, following the signing of the Brussels Agreement and 33 subsequent agreements, Belgrade and Pristina agreed not to jeopardize their progress towards EU membership,³ evidenced by the fact that for the first time since the declaration of independence, Serbs in northern Kosovo were able to hold elections. The adoption of the agreements showed the premises for cooperation between the two actors, which can also be attributed to their willingness to subordinate themselves to the higher project, the European Union, and the historic nature of the dialogue.⁴

Even though in the immediate aftermath, actions indicating a normalization of relations were also implemented under EU coordination, such as the

¹ Nebosja Vladislavljević, "Nationalism, Social Movement Theory and the Grass Roots Movement of Kosovo Serbs, 1985-1988." *Europe Asia Studies*, Vol 54 (July 2002).

² Marta Spazla, "Serbia-Kosovo negotiations – playing for time under pressure from the West", OSW Commentary, No 281 (21 August 2018).

³ Maria Guilia Amadio Viceré, "The Future is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute, *IAI Istituto Affari Internazionali*, IAI Papers 19/19 (October 2019).

⁴ Vjosa Musliu, Krenar Gashi and Jan Orbie, "Mediation Through Recontextualization: The European Union and The Dialogue Between Kosovo and Serbia", *European Foreign Affairs Review*, 22 (Issue 4) (December 2017): pp. 533–550.

signing of Kosovo's Stabilization and Association Agreement (SAA) and the opening of accession negotiations with Serbia, the state of relations between the two actors continued to be dominated by conflictual interactions. This state of conflict has translated into continued denial of central authority, with Kosovar Serbs continuing to look to Belgrade rather than Pristina for protection and the non-recognition by Kosovar authorities of Serbian-language educational institutions. The conflict that erupted in 2022 over Serbian car plates unrecognized by the Kosovo authorities and suspicions of local election fraud have led to this tense situation.

The prospect of cooperation and the role of the EU

In the current horizon, the accession of Serbia and Kosovo to the European Union is the only tangible incentive for these states to enter a process of normalization of relations.⁵ This incentive is also applicable to the European Union, intending to stabilize its borders and politically achieve the unification of the European continent, which is one of the organization's objectives. In this conflict game between Serbia and Kosovo during the period after the fall of Yugoslavia, we can speak of the existence of a consensus that shows the European Union's vocation as a mediator to de-escalate the conflict, since such international institutions can generate repeated disincentives for aggression.⁶ Other, more pessimistic, views argue the failure of multilateralism in the Serbian-Kosovar issue and indicate that this game of cooperation is not sustainable if institutional actors continue to practice constructivist realism, the language of force and a projection of their own national and selfish interests.⁷ However, the rhetoric of the actors in the game shows that if EU membership continues to be a desire of Serbian and Kosovar societies, this incentive to reduce aggression will exist, which could create the premises for a game of cooperation.

The academic literature seems, consequently, to delve into the descriptive nature of the relations between Serbia and Kosovo rather than in the horizon of theoretical frameworks allowing for a more systematic,

⁵ Michael Brecher and Jonathan Wikenfeld, "International Crisis Behavior Project, 1918-2004", ICPSR 9286 (14 December 2007).

⁶ Uri Weiss and Joseph Agassi, "The Game Theory of the European Union versus the Pax Romana" in Weiss, U. and Agassi, J., *Games to Play and Games not to Play*, Studies in Systems, Decision and Control, SSDC Vol 469 (2023).

⁷ Frederic Labarre, "The Kosovo War in a Constructivist Perspective", *Connections: The Quarterly Journal*, Vol 06 No 3 (Fall 2007): pp.33-61.

structural understanding of these two actors' interaction. To cover this existing literature gap, my research project proposes an understanding of the conflict under the tutelage of game theory, a solid framework allowing for a comprehensive navigation of the existing dynamics between Serbia and Kosovo. The cooperation scenario is the most beneficial for the future of Serbian and Kosovar societies, although it is also the most difficult to achieve, as it requires, among other things, a more extensive peace-building process, and a clarification of the independence of Kosovo⁸, especially the disputed territories and the status of the minorities.

Case study. Modelling the Serbia-Kosovo dynamics as a Stag Hunt game

		<i>Kosovo</i>	
		Stag	Hare
<i>Serbia</i>	Stag	5,5	0,3
	Hare	3,0	1,1

The Stag Hunt Game. Stag = cooperation (both countries decide to cooperate to join the European Union and resolve their differences), Hare = defection (each country chooses an individual strategy of their own, which will ultimately lead to the failure of both in terms of EU accession ambitions)

While in a prisoner's dilemma⁹ game defection is the dominant strategy, in a stag-hunt game the dominant strategy depends on the interdependent evaluation of each player¹⁰. Thus, the stage hunt becomes a game based on trust

⁸ Ivana Milojević, "Making Peace: Kosovo/a and Serbia", *Journal of Future Studies*, 13(2) (November 2008): pp.1-12.

⁹ The prisoner's dilemma is a concept in game theory. The dilemma involves two individuals who are arrested and accused of a crime, but the authorities lack sufficient evidence to convict them on the main charge. The dilemma arises when each prisoner must decide whether to cooperate by remaining silent or betray the other by confessing. The possible outcomes, measured in terms of prison sentences, create a situation where each prisoner faces a conflict between personal interest and cooperation.

¹⁰ Weiss, U. and Agassi, J, op.cit.

and fear, in which cooperation constitutes the Nash equilibrium,¹¹ suggesting that the players have a strong incentive to cooperate and not such a strong incentive to betray, which applies in this case, since cooperation between the two countries and mutual recognition of authority is a precondition without which accession to the European Union is impossible. The participation of Serbia and Kosovo in the dialogue formats already established under EU or US mediation in 2011, 2013 and, more recently, in 2020 and 2022, has demonstrated that the prerequisites for cooperation exist, and when there is a belief that the other will cooperate, the player will be led to choose cooperation even at the cost of exposing considerable risk,¹² such as political capital. However, we must bear in mind that these conclusions derived from the application of the game theory model to the conflict and/or cooperation between Serbia and Kosovo in the perspective of EU membership, in the chaotic environment of international relations, have certain limitations. This is because such a system is especially sensitive to initial conditions, while in this conflict several dynamics and repetitive natures of systemic chaos intervene that can alter the best possible strategies. For instance, changing the rules of the EU accession in the middle of the game or the change of the power balance in the European Union in favour of the nationalist populists (considering that in the next year Hungary, an ally of Serbia, is about the chair the EU presidency and exert influence over its agenda) are relevant elements that could alter the current matrix.

To model a cooperative game between Serbia and Kosovo, the stake being their accession to the European Union as an immediate priority of the next European Commission, I chose the matrix of the Stag Hunt game, as it is an optimal game to illustrate the dynamics between the two states and the competition between national and collective interests. In such a game, both states can choose to cooperate to join the European Union, or they can try to follow independent paths towards the realization of European aspirations and continue with the ongoing territorial disputes. Belgrade would have a considerable incentive to try to follow an independent path to the EU, banking on the fact that Kosovo is not recognized by most EU member states.¹³

¹¹ Stephen J. Majeski, "Asymmetric Power Among Agents and the Generation and Maintenance of Cooperation in International Relations", *International Studies Quarterly*, Vol 48 No 2 (June 2004): pp.455–470.

¹² Wayne Geerling, Gary Bryan Magee and Robert Darren Brooks, "Cooperation, defection and resistance in Nazi Germany", *Exploration in Economic History*, Vol 58 (2015): pp.125–139.

¹³ Giulio Fedele, "A Country, but not a State? The Apparent Paradox of International Statehood in Case C-632/20 P, Spain v Commission (Kosovo)", *European Papers - A Journal on Law and Integration*, Vol 8 No 2 (2023): pp.537–546.

Game theory and conflict: an experimental approach

If both players choose it, cooperation is the most advantageous path, as it would mean putting the Brussels Agreements into practice and accelerating the way to EU accession. Working towards a peaceful solution under the European umbrella would also prove that the pressing concerns of the major European institutions, such as the European Parliament, are heard.¹⁴ In such a scenario, the fragmentation of the European Union into blocs supporting Serbia versus blocs supporting Kosovo would also be avoided. Mutually beneficial cooperation is enhanced by EU intervention, also described as “the ability to use contractual relations with the countries in conflict as a channel to incentivize them to achieve progress in mediation processes”.¹⁵ Belgrade’s recent behavior remains ambivalent, but with a preference for rational decision-making and cooperation, as demonstrated by the fact that in the most recent negotiations under the umbrella of the European Union: the Serbian government did not oppose the involvement of Pristina in the Berlin Process and finally abandoned the use of the names of the capitals¹⁶ of the cities in the written agreements, instead of the names of the countries to describe the parties to the conflict.

While membership in the European Union is a powerful stake for both countries, non-economic factors such as identity and national interest remain powerful forces in the game¹⁷ that can lead to betrayal of the common cause. If one player chooses to defect and another to cooperate, the defector is likely to gain some short-term benefits. For example, if Belgrade refuses to recognize Kosovo’s independence, this could bring some immediate benefits to the ruling party, such as winning elections by banking on an extreme nationalist narrative and Yugonostalgia. Yugo-nostalgia continues to be an effective political tool in Serbia today, defined as a dramatic yearning for identity, a demonstration of Yugoslav exceptionalism and a shelter for voters

¹⁴ “Serbia and Kosovo must work to de-escalate the situation in northern Kosovo”, *Actualitate, Parlamentul European* (19 October 2023): Serbia and Kosovo must work to de-escalate the situation in northern Kosovo | Actualitate | Parlamentul European (europa.eu)

¹⁵ Julian Bergmann, ‘Same Table, Different Menus? A Comparison of UN and EU Mediation Practice in the Kosovo-Serbia Conflict’, *International Negotiation*, Vol 23 No 2 (2018): pp.238–257.

¹⁶ Engjellushe Morina, “The politics of dialogue: how the EU can change the conversation in Kosovo and Serbia”, *Policy Brief, European Council of Foreign Relation* (March 2023).

¹⁷ Shpetim Sashi and Igor Novakovic, “Brussels agreements between Kosovo and Serbia”, Friedrich Ebert Stiftung (December 2020).

who want to escape the unsatisfying present¹⁸, which makes it a relevant element in the evaluation of possible strategies for the Belgrade government. Furthermore, given the political importance that the European Commission has given to the enlargement process, a scenario in which Belgrade prioritizes national interest over cooperation could provide a bargaining chip in its relationship with Brussels. The independent path could also potentially allow the Serbian government to pursue an agenda in which the populist Yugo-nostalgic narrative co-exists with the pro-European discourse.

The cooperating side would thus lose prospects of EU membership, but this would not dramatically change the status quo. Thus, according to the matrix, defection on the part of one or both players leads to sub-optimal outcomes for both actors, translated into reality such as delayed or non-accession to the European Union, internal social conflicts, and lack of opportunities to access EU pre-accession funds.

How does game theory help us gain a deeper understanding of the current Serbia-Kosovo dynamics?

This representation of the Serbia-Kosovo dynamic in the broader conversation of the EU accession using a Stag Hunt game highlighted two core arguments that support the initial assumption that game theory helps us to have a more coherent approach and understanding regarding current events in the international debate. First, this matrix represents a useful antidote that can prevent policymakers from having the myth of “rational-at-all costs” cloud their judgement when assessing the behaviour of the states. While it is true that cooperation from both of the players leads to the best possible outcome, and in this particular case, it is a conditionality of Serbia and Kosovo joining the European Union, one cannot afford not to take into account the temptation of deferral, especially since when it comes to the problem of recognition of Kosovo by Serbia, the nature of the national and common interest seems rather divergent.

Second, the representation highlights the utmost importance of trust in maximizing the payoff of the players in a cooperative game. The success of the scenario in which both Serbia and Kosovo decide not to follow distinct and competitive paths (although, especially in the case of Serbia, it can be a tempting

¹⁸ Maja Maksimovic, “Unattainable past, unsatisfying present – Yugo-nostalgia: an omen of a better future?”, *The Journal of Nationalism and Ethnicity*, Vol 45 No 6 (9 June 2017): pp.1066–1081.

one) ultimately depends on trust, which can be enforced by a more articulated presentation of the benefits (incentivization) and the credibility of the mediator instance. More frequent dialogue and having information about the other state is another constant that needs to be considered for cooperation to work. In this equation, the transparency of the players about their preferences is even more important, since, in the case of a stag hunt game, trust can only become an issue when one player is uncertain about the other's preferences.¹⁹

Conclusion

The game theory analysis of the Serbia and Kosovo complex dynamics in the context of enlargement in the Western Balkans portrayed through a Stag Hunt game, shows that the optimal strategy of the state actors is to cooperate under the EU umbrella and abandon partially their national narratives for the greater good, which is the European integration. However, this is the best strategy only when both governments decide to cooperate, as when only one actor is willing to cooperate can lead to massive electoral costs for the other one and a fertile ground for the extremists, national but anti-European narratives.

Unlike other theories, promising a pragmatic methodology rather than a universal solution for problems, game theory provides an effective framework for outlining the main strategies that actors with both competing and converging interests may undergo in each setting. In the general conversation about what advancement of the EU enlargement dossier in the Western Balkans might look like, game theory can also be used as a normative tool for assessing the effectiveness of various prospective public policies,²⁰ although it has important limitations when it comes to the analysis of possibilities and foresight endeavours.

Due to the complex nature of international relations, there are few events in which we do not find instances of both divergent and convergent interests. In this respect, using game theory as a lens to visualize the behaviour of Serbia and Kosovo in the European Union's enlargement dossier in the Western Balkans has a strategic and political value, because it allows us to analyze the optimal strategy for each actor involved, but also an academic one, because it moves us away from the superficiality of believing that cooperation, even if mutually beneficial, is a given.

¹⁹ Andrew H. Kydd, *Trust and mistrust in international relations*, Princeton University Press (2005).

²⁰ Stephen L. Quackenbush and Frank C. Zagare, "Game Theory: Modeling Interstate Conflict" (1 March 2010): Kosovo.pdf (buffalo.edu)

Energy Security in Latvia – Lessons and Opportunities

Rebeka Zvirbule,

International Relations – European Studies Bachelor student
at Riga Stradins University

Abstract

The article focuses on the impacts Russia's 2022 invasion of Ukraine has had on the EU's energy security, mainly examining the case of Latvia, from the perspective of "four As of energy security" – availability, accessibility, affordability, and acceptability. It explores the impact of EU sanctions on Russia's energy export destinations and concludes that after multiple rounds of sanctions, Russia has been burdened by decreasing sales of its oil and gas. This article argues that Latvia is successfully overcoming the energy crises prompted by Russia's aggression through diversifying energy import, partners, and turning to Liquefied Natural Gas alternatives. It addresses threats to Latvia's energy security, including preventing potential sabotage acts and the need to desynchronise from the BRELL power grid. Furthermore, Latvia's commitment to renewable energy and sustainable mobility initiatives, such as hydrogen-fuelled trolleybuses and the Rail Baltica project, are paramount for strengthening energy independence.

Keywords: energy security in Latvia, energy security in the EU, Russia's invasion of Ukraine, energy transition.

Introduction

If Russia's invasion of Ukraine in 2014 was not a clear wake-up call for NATO, the European Union (further the EU), and its member states, then Russia's full-scale invasion on 24 February 2022 was certainly a turning point. Russia's aggression prompted the EU to implement rounds of sanctions, including in the energy sector. By 2023 key energy imports such as

natural gas, crude oil, and coal were banned.¹ The Russian-energy-import-dependant EU and its member states, including Latvia, experienced unprecedented shocks to energy security. As a result, concerns regarding energy affordability and availability became a reality and caused a worldwide energy crisis. Latvia, which by the end of 2022 was recovering from the COVID-19 crisis, for example, saw an increase in average electricity price by about 156 per cent, compared to 2021.² Although experts suggest that energy prices have stabilized, markets adapted, and energy inventories are sufficient, uncertainty remains for future energy security and the EU's resilience.³ This article will take a brief look at the impact the current packages of sanctions have had on Russia's energy exports. Lessons the EU, specifically Latvia, has learned during the energy crisis will be examined. Subsequently, current and future opportunities will be proposed.

Impact of EU sanctions on Russia's energy exports

From the start of Russia's war in Ukraine, questions about energy security became pertinent with the attacks on Ukraine's energy infrastructure, threatening civilians and Ukraine's military capabilities. These targeted attacks threatened energy security in the EU too, particularly in the context of the "four As of energy security" – availability, accessibility, affordability, and acceptability.⁴ In 2020, almost one-fourth of all EU's energy needs were covered by Russian imports.⁵ For Latvia, for example, it was mainly natural gas, covering nearly all natural gas imports, which account for 37 per cent of Latvia's energy portfolio.⁶ Therefore, a reduction of imports by EU sanctions for Russia meant losing a significant part of its export opportunities, and

¹ "EU Sanctions against Russia Explained," (12 October 2023): <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/sanctions/restrictive-measures-against-russia-over-ukraine/sanctions-against-russia-explained/>.

² "Elektroenerģijas Tirgus Apskats | AST," (2022): <https://www.ast.lv/en/electricity-market-review?year=2022&month=13>

³ "EU Sanctions against Russia Explained," op.cit.

⁴ Aleh Cherp and Jessica Jewell, "The Concept of Energy Security: Beyond the Four As," Energy Policy 75 (1 December, 2014): pp 415–21.

⁵ "Archive:EU Energy Mix and Import Dependency" (4 March 2022) https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Archive:EU_energy_mix_and_import_dependency.

⁶ "LATVIA Energy Snapshot", European Commission, Eurostat, (2021), https://energy.ec.europa.eu/system/files/2022-10/LV_2022_Energy_Snapshot.pdf.

for the EU member states it meant a need to accelerate the diversification of energy resources, especially the “green energy transition”, and partners.

While taking a clear position supporting Ukraine, the main goal of EU sanctions on Russia’s energy sector was to impose economic burdens on Russia in its attempts to occupy Ukraine. Has this strategy worked? According to the Centre for Research on Energy and Clean Air, in October 2023 the largest importers of Russian fossil fuels were China, India, Turkey, the EU, and Singapore. By the end of 2023, no sanctions have been implemented on LNG (liquefied natural gas), LPG (liquefied petroleum gas), and natural gas via pipeline. Crude oil via pipelines is only partially sanctioned.⁷ The latest proposed EU sanctions are aimed at ensuring that EU buyers are not purchasing Russian oil above the \$60-per-barrel price cap as well as imposing sanctions on LNG.⁸ Moreover, the EU is planning to hand the authority to limit natural gas and oil imports to member states.⁹ In this context, Kyiv has been urging to lower Russia’s oil price cap as it would have a greater impact on Putin being able to finance the war in Ukraine from lower export revenues. However, taking into consideration Hungary’s Prime Minister Viktor Orban’s long-standing opposition to stricter sanctions on Russia stemming to a large extent from Hungary’s dependence on Russian fossil fuels, this could prove challenging. Bulgaria, Slovakia, the Czech Republic, and Spain are also heavily dependent on Russia and will face a challenge of their own.¹⁰ In the meantime, Russia is close to completing its immense export project Arctic LNG 2, which has only been put on the United States sanction list. The 12th package of sanctions would be crucial in restricting Russia’s access to European LNG markets, especially with the Arctic LNG 2 project launching shortly. It would extend the success of the

⁷ Isaac Levi, “October 2023 — Monthly Analysis on Russian Fossil Fuel Exports and Sanctions,” Centre for Research on Energy and Clean Air (23 November 2023): <https://energyandcleanair.org/october-2023-monthly-analysis-on-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>

⁸ Gabriel Gavin and Victor Jack, “EU Hits End of the Line on Russian Energy Sanctions,” POLITICO (24 November 2023), <https://www.politico.eu/article/eu-hits-end-of-the-line-on-russian-energy-sanctions/>.

⁹ “EU to Give Member States Authority to Halt Russian Gas Imports - FT,” Reuters (8 December 2023): <https://www.reuters.com/business/energy/eu-give-member-states-authority-halt-russian-gas-imports-ft-2023-12-08/>,

¹⁰ Isaac Levi, “July 2023 — Monthly Analysis on Russian Fossil Fuel Exports and Sanctions,” Centre for Research on Energy and Clean Air (22 August 2023): <https://energyandcleanair.org/july-2023-monthly-snapshot-on-russian-fossil-fuel-exports-and-sanctions/>

EU sanctions on restricting sales of Russian oil and gas, which were down by 41 per cent in the first nine months of 2023.¹¹

Lessons learned

In the case of Latvia, there are three main lessons learnt from the 2022 energy crisis, which caused a significant impact on Latvia's energy security, the inflation rate, and future sources of energy. Firstly, diversification of import partners is the key to strengthening the energy sector's resilience from future threats. Secondly, heavy dependence on energy resource imports poses a risk to energy security. Finally, the transition to green energy needs to be accelerated.

Diversification and Energy Independence

After Russia annexed Crimea in 2014, a more cautious approach to Russia's energy imports could be observed in Latvia's public discourse. The National Energy and Climate Plan of Latvia 2021-2030 points out the necessity to minimize the dependency on the imports of Russian natural gas.¹² Currently, Latvia has banned all Russian natural gas imports, although with episodically small quantities in 2022, mainly providing transit.¹³ As mentioned above, before Russia invaded Ukraine, Latvia was heavily dependent on Russia's natural gas. Therefore, after the ban Latvia sought to diversify its natural gas imports partnering with Lithuanian and Finnish LNG terminals. Since 2023 the Klaipeda terminal became the main source of LNG, accounting for the most imports, which was followed by the Inkoo terminal in Finland. The owner of the Klaipeda terminal *Klaipēdos nafta* assures that no Russian natural gas is bought from Russia or other countries. The main sources of import to the Klaipeda terminal are the United States and

¹¹ Elena Fabrichnaya and Vladimir Soldatkin, "Revenues of Russia's Top Oil and Gas Producers Fall 41% in First 9 Months of 2023," Reuters (30 November 2023): <https://www.reuters.com/markets/commodities/revenues-russias-top-oil-gas-producers-fall-41-first-9-months-2023-2023-11-30/>.

¹² LR Ministru kabinets, "Latvijas Nacionālais Enerģētikas un klimata plans 2021.–2030.gadam," Rīga, (2020, 14): https://energy.ec.europa.eu/system/files/2020-02/lv_final_necp_main_lv_0.pdf.

¹³ Rihards Plūme, Edgars Kupčs, and LSM.lv Ziņu redakcija, "«Gazprom» paziņo par gāzes piegādes pārtraukšanu Latvijai," (30 July 2022): <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/gaz-prom-pazino-par-gazes-piegades-partrauksanu-latvijai.a467393/>.

Norway.¹⁴ Nonetheless, the transition of import partners and the turn to LNG came at a cost in 2022. The average retail price of natural gas in the third quarter of 2022 in Latvia increased by about four times, compared to the same period in 2021.¹⁵ Drastic price changes led to a rise in inflation, which since then slowed down reaching the lowest in the past two years in September 2023.¹⁶

Nevertheless, there are identifiable threats to Latvia's energy security. The more expensive alternative LNG has already posed some challenges in terms of energy affordability. Yet, Latvia's transformation to LNG has left Latvia without any gas shortages. The forecast for the 2023 winter is promising as the only gas storage facility in Inčukalns was filled at 80 per cent.¹⁷ It is important to note that the *Balticconnector* natural gas pipeline, which links Estonia and Finland, was damaged in the Baltic Sea in October 2023. Estonia and Finland are investigating the incident indicating that it could potentially be a sabotage act by China.¹⁸ Although officials claim that the incident does not pose any risk to Latvia and that Latvia could help Estonia in case of natural gas shortages, more attention needs to be drawn to potential sabotage acts towards Latvia's critical infrastructure. Additionally, Latvia's plans to build its LNG terminal in Skulte were cut short as the Latvian Parliament decided to cancel the Skulte LNG terminal law in December 2023. Another key aspect of threats to Latvia's energy security is the synchronization with the BRELL power grid, which connects the Baltic countries with Russia and Belarus. Even though Latvia does not import electricity from Russia, the frequency

¹⁴ Ronalds Siliņš, "Vai Latvija Pastarpināti Importē Krievijas Gāzi? | Re:Baltica," (1 November 2023): <https://rebaltica.lv/2023/11/vai-latvija-no-starpniekiem-perk-krievijas-gazi/>.

¹⁵ "SPRK skaidro dabasgāzes cenas izmaiņas un to ietekmi uz Latvijas dabasgāzes lietotājiem | SPRK," (30 December 2022): <https://www.sprk.gov.lv/events/sprk-skaidro-dabasgazes-cenas-izmainas-un-ietekmi-uz-latvijas-dabasgazes-lietotajiem>,

¹⁶ "FM: Lidz ar degvielas un energoresursu cenu kritumu inflācija Latvijā turpina strauji mazināties | Finanšu ministrija," (8 September 2023): <https://www.fm.gov.lv/lv/jaunums/fm-lidz-ar-degvielas-un-energoresursu-cenu-kritumu-inflacija-latvija-turpina-strauji-mazinaties>.

¹⁷ Eng.LSM.lv (Latvian Public Broadcasting) and "Rīta Panorāma" (Latvian Television), "Latvia Has Enough Natural Gas for Winter, Says Minister," (20 September 2023): <https://eng.lsm.lv/article/economy/economy/20.09.2023-latvia-has-enough-natural-gas-for-winter-says-minister.a524621/>,

¹⁸ Claudia Chiappa and Emmanuel Ngendakumana, "Everything Indicates' Chinese Ship Damaged Baltic Pipeline on Purpose, Finland Says," POLITICO (1 December 2023): <https://www.politico.eu/article/balticconnector-damage-likely-to-be-intentional-finnish-minister-says-china-estonia/>.

of the grid is managed by Moscow. To eradicate this dependency, the Baltic countries have decided to speed up the desynchronization process to connect to the EU's electricity system by 2050. In the meantime, the Baltic countries import electricity through lines from Poland, Sweden, and Finland.¹⁹

The decision to block the Skulte LNG terminal project has a positive implication from the point of strengthening Latvia's energy security. Throughout the energy crisis, Latvia learned that dependency on foreign energy imports creates a more significant shock to the economy. Therefore, investing in the Skulte LNG terminal would be unreasonable. Instead, the fulcrum of Latvia's energy independence is renewable energy. From 2018 to 2022 the consumption of renewable energy in Latvia has increased by 2.4 percent.²⁰ In 2022 renewable energy, in particular fuel wood and hydro resources, accounted for about 43 percent of the total energy consumption.²¹ Furthermore, REPowerEU financing has played an important role in granting Latvia more than 123 million euros to invest in the green energy transition and diversification of energy resources.²² Overall Latvia's strengths of utilizing seasonal electricity generation from hydroelectric power plants domestically and biomass needs to be accompanied by future investments in other types of renewable energy.

Acceleration of Energy Transition

Acceleration of energy independence, mainly focusing on renewable energy sources, has many prospects in the context of Latvia. In terms of solar and wind power Latvia has seen improvements with the establishment of the project, Latvia Wind Parks, and increasingly more Latvian businesses and households are using solar power to produce electricity. An increase of approximately 35 per cent of produced energy from wind power was

¹⁹ Alice Tidey, "Baltic Countries Reach Deal to Cut off from Russian Power Grid Quicker," Euronews (4 August 2023): <https://www.euronews.com/my-europe/2023/08/03/baltic-countries-strike-deal-to-disconnect-from-russian-power-grid-earlier-than-expected>.

²⁰ LSM.lv Ziņu redakcija, "Atjaunīgo energoresursu patēriņš Latvijā piecu gadu laikā pieaudzis par 2,4%," (6 September 2023): <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/06.09.2023-atjaunigo-energoresursu-paterins-latvija-piecu-gadu-laika-pieaudzis-par-24.a522925/>.

²¹ "2022. gadā par 2,8 % mazāks energoresursu patēriņš," (28 June 2023): <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/energetika/preses-relizes/12336-energoresursu-paterins-latvija-2022-gada>.

²² "The Council Approves Position on REPowerEU Financing | Finanšu Ministrija," (5 October 2022): <https://www.fm.gov.lv/en/article/council-approves-position-repowerEU-financing>,

observed in 2022, compared to 2021.²³ The 14 July 2022 Amendments in Electricity Market Law also make a significant contribution to accelerating the use of wind and solar power making it more affordable and distributive.²⁴ However, Latvia still lags behind the other Baltic countries in terms of using the potential to produce electricity from solar and wind power. Insufficiency and lack of storage facilities are two turning points that have to be considered in policy-making.

The prospects of producing nuclear energy may become more relevant in Latvia, particularly in the context of Russia's full-scale invasion of Ukraine. Although experts say that Latvia lacks the scientific and technical capability to manage this form of energy,²⁵ Latvian company *Latvenergo* has started collaborating with Estonian nuclear energy company *Fermi Energia* which is already working on the development of small reactors to be functional by 2031. It is worth mentioning that almost half of Latvia's population supports the idea of nuclear energy production in Latvia.²⁶ While recognising that nuclear energy is becoming safer, its widespread use is unlikely in the near future. Policy-makers need to use this time to engage the population in Latvia in a debate on the prospect of the use of nuclear energy as one of the viable solutions.

Green hydrogen energy is becoming a more widespread solution for biofuels in the green energy transition in Europe. For example, Spain, Denmark, and the Netherlands are expected to become the EU's hydrogen hot spots in the foreseeable future. Latvia has made the first steps too, for example with the establishment of the Latvian Hydrogen Alliance and the implementation of the first hydrogen-use projects in the transportation by Vidzeme Planning

²³ "AER patēriņš piecu gadu laikā palielinājies par 2,4" (6 September 2023): <https://stat.gov.lv/lv/statistikas-temas/noz/energetika/preses-relizes/14283-atjaunigo-energoresursu-paterins-2022-gada>.

²⁴ "Saeimā apstiprinātie grozījumi Enerģētikas un Elektroenerģijas tirgus likumos paredz ievērojamus uzlabojumus AER veicināšanā", Ekonomikas ministrija (15 July 2022): <https://www.em.gov.lv/lv/jaunums/saeima-apstiprinatie-grozijumi-energetikas-un-elektroenerģijas-tirgus-likumos-paredz-ieverojamus-uzlabojumus-aer-veicinasana>.

²⁵ Friedrich-Ebert-Stiftung, Krista Pētersone, "Energy Without Russia The Consequences of the Ukraine war and the EU Sanctions on the Energy Sector in Europe," (2023, 10): <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/20519.pdf>,

²⁶ Rihards Plūme, "Baltijā arvien plašāk runā par kodolenerģiju un tās izmantošanu elektroenerģijas ražošanā," (28 June 2022): <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/ekonomika/baltija-arvien-plasak-run-a-par-kodolenerģiju-un-tas-izmantosanu-elektroenerģijas-razosana.a463174/>.

Region. Renewable Energy Directive indicates that hydrogen energy should cover one per cent of transport fuels by 2030.²⁷ In Riga, trolleybuses fuelled by hydrogen have been operating for about three years. However, concerns remain about the necessity to adopt the current infrastructure to integrate hydrogen in the transportation sector and the costs associated with such adaptation.

Overall sustainable mobility is an aspect Latvian policymakers have to work on considering the heavily car-dependent Riga and its surrounding regions. The Rail Baltica project is one of the solutions to decarbonize transportation in Latvia, albeit the completion of the project is expected to be delayed. In addition, experts are striving to influence the choices and behaviours of Riga's inhabitants to enable the transition from a car-dominated city to a low-emission zone, where people choose environmentally friendly means of transportation.²⁸

Finally, the inefficiency of the built environment is another issue Latvian policymakers need to look into. Soviet-era buildings are not being renovated enough despite the Altum program providing financial support for insulation. Subsequently, it contributes to increased energy consumption that is neither environmentally nor economically viable.

Conclusion

Russia's aggression in Ukraine prompted an energy crisis jeopardising the EU and Latvia's energy security raising concerns about energy sustainable availability and a significant increase in energy costs. However, following a relatively short-term strain, the situation in Latvia has relatively stabilized within a year. In the process, lessons were learned on how to reorient energy import partners and how to diversify or plan to diversify renewable energy resources. Although the EU is not completely free from imports of Russian energy, further sanctions would play a part in reducing the EU's member

²⁷ Friedrich-Ebert-Stiftung, Krista Pētersona, "Energy Without Russia The Consequences of the Ukraine war and the EU Sanctions on the Energy Sector in Europe," (2023, 10): <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/budapest/20519.pdf>

²⁸ Viktors Demidovs, "Zemo emisiju zona Rīgā varētu parādīties ne agrāk kā pēc 2 gadiem," (18 September 2023): <https://www.lsm.lv/raksts/zinas/latvija/18.09.2023-zemo-emisiju-zona-riga-varetu-paradities-ne-agrak-ka-pec-2-gadiem.a524408/>.

states' dependency on Russian LNG and crude oil. Particularly in Latvia, the success of diversifying the sources of natural gas imports can be observed in partnering with Lithuanian and Finnish LNG terminals making a decisive step towards banning Russian natural gas completely. Additionally, a focus on the use of a wide variety of renewable energy production domestically could ensure resilience to future shocks in the energy sector.

The Microchip Geopolitics: The Tension Between China-Taiwan and the United States Through Global Supply Chains

Arta Haxhixhemajli,

Non-Resident Research Fellow at the German Marshall Fund of the United States

Abstract

The tension between China and Taiwan has shaped the global chip crisis following a shortage of semiconductors that has impacted all industries. Consequently, any disruption to Taiwan's semiconductor industry has major consequences for the production of microchips. China's persistent pursuit of technological supremacy has fueled geopolitical tension. In addition, the United States with its longstanding relationship with Taiwan plays an undoubtful role in this crisis. The United States continues to support Taiwan and strengthen its cyber defense against Chinese threats.

The article analyzes the security implications stemming from semiconductor production, exploring the implications that arise in the context of global supply chains, cyber warfare, and geopolitical dynamics. The article will address: a) tension between China and Taiwan regarding chips; b) the United States' role in the global microchip crisis; c) challenges in geopolitics and international security; d) how can Taiwan and the United States become more resilient against China's supply chain. What remains important is the analysis of the geopolitics and international security challenges that might be posed by the crisis in the realm of microchip production.

In the end, the article argues that the competition between China, Taiwan, and the United States has impacted the global supply chains and increased the importance of cybersecurity by providing recommendations for avoiding geopolitical implications in globalchain production.

Keywords: China, Taiwan, USA, microchips, geopolitics, security, global chain production.

Introduction

In the contemporary geopolitical landscape, the tension surrounding microchip production has become a crucial point for defining a new global order. Despite political discourse and ideological differences between Taiwan and China, the competition persists. Microchips, integral to the modern world's infrastructure, play a role in everything from communications to artificial intelligence (AI). Within this landscape, the microchip industry stands as one of the most vital sectors of the global economy, with Taiwan holding a prominent position, accounting for over 60% of the global market share.¹

The Taiwan Semiconductor Manufacturing Company (TSMC), known for its advanced technology made the country the world's largest global market for chip production.² Taiwan maintains its leadership in advanced chip manufacturing, with the government actively supporting the semiconductor industry to safeguard its economic significance. TSMC, a key player in chip production for major companies like Nvidia, Qualcomm, and Apple,³ boasts a market cap of 500 billion dollars,⁴ making it one of Asia and the world's most valuable companies for super-advanced chips.

Regardless of Taiwan's success in the microchip industry, China has become stronger and more assertive, employing military exercises against Taiwan. The "peaceful coexistence between China and Taiwan endures, notwithstanding Taiwan's democratic and economic transformation. Further, China perceives an opportunity to reclaim what it considers its "lost" territory while Taiwanese people assert their identity and sovereignty, and the threat persists.

¹ "Taiwan's Dominance of the Chip Industry Makes It More Important," *The Economist* (6 March 2023): <https://www.economist.com/special-report/2023/03/06/taiwans-dominance-of-the-chip-industry-makes-it-more-important>.

² Susan Gordon, Michael Mullen, and David Sacks, "Independent Task Force Report No. 81 U.S.-Taiwan Relations in a New Era," Council on Foreign Affairs (June 2023): https://live-tfr-cdn.cfr.org/sites/default/files/2023-06/TFR81_U.S.-TaiwanRelationsNewEra_SinglePages_2023-06-05_Online.pdf.

³ Jed Graham, "Taiwan Presidential Race Set; U.S.-China Chip War Nears Moment of Truth for Nvidia, Apple and The World" (24 November 2023): <https://www.msn.com/en-us/news/world/taiwan-presidential-race-set-us-china-chip-war-nears-moment-of-truth-for-nvidia-apple-and-the-world/ar-AA1hoVDu>.

⁴ Shubhangi Goel, "TSMC Hits \$500 Billion Value as Investors Clamor for AI, Chips," *Bloomberg* (13 June 2023): <https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-06-13/tsmc-nears-500-billion-value-as-investors-into-chips>.

The greater risk lies in China leveraging and imposing its footprint in Taiwan. It could result in China overtaking Taiwan's critical role in the global supply chain, leading to disruptions in microchip production and shortages in the global supply chain. Given the importance of semiconductors in shaping the modern world and the complexities and expenses involved in their production, any disturbances in the process pose significant challenges and potentially detrimental effects on technological advancements.

Addressing these challenges requires understanding of Taiwan's role and competition with China. Moreover, the economic interdependence of the United States' allies with China further complicates efforts to resist its geopolitical implications.⁵ China's central role in advanced technologies adds to the complexity, posing a greater danger of gaining control over the region and facilitating a decoupling from its zone of influence.

Each section of the article will address the challenges of the crisis in global chips, ultimately concluding that the United States and its allies must collaborate to minimize Chinese aggression against Taiwan. Failing to do so may open a new front of war, underscoring the urgency of strategic cooperation in navigating complex geopolitical dynamics.

The Tension Between China and Taiwan

The microchip power struggle continues as China invests in its semiconductor industry to achieve independence and self-sufficiency in advanced chip production, paralleling Taiwan. In this pursuit, the Chinese government actively backs the project, seeking to surpass Taiwan and gain the upper hand in their long-standing tension and competition. China's commitment to this objective involves acquiring experts, advanced technologies, and key companies and engaging in acquisitions.

Nonetheless, attempts to boost domestic chip production and imports of integrated circuits have risen. One of the top ten Chinese semiconductor companies claims a global market share of 16 percent,⁶ ranking after the United States and Taiwan. China strives for maturity in technology chips

⁵ Keough, Jessica, and Alison Szalwinski. "Introduction." *Asia Policy* Vol 13 No 3 (2018): pp. 1–4. <https://www.jstor.org/stable/26497782>.

⁶ Richard Cronin, "Semiconductors and Taiwan's 'Silicon Shield,'" *Stimson Center* (3 March 2023): <https://www.stimson.org/2022/semiconductors-and-taiwans-silicon-shield/>.

but acknowledges the need for improvement. However, due to the United States' actions with the Dutch Government and Advanced Semiconductor Materials Lithography (ASM), Semiconductor Manufacturing International Corporation (SMIC) faces challenges acquiring the necessary machines for 5G-capable chip production.⁷

Moreover, China has outlined its 14th five-year plan, emphasizing semiconductor production to achieve self-reliance instead of depending on Taiwan. The commitment includes a 150\$ billion investments from 2014 to 2030, with the primary aim of supporting domestic semiconductor companies.⁸

Equally significant is the Made in China 2025 initiative,⁹ a concept by Xi Jinping to scrutinize the foreign content of Chinese electronic devices, particularly those from U.S. companies. Introduced in 2015, the initiative enjoys public support, but achieving the 2025 goal remains uncertain due to semiconductor challenges and new United States policies. With the 2025 initiative, China aspires for independence and a dominant role in global high-tech markets. China's efforts to control microchips stem from struggles to meet demand and alleviate chip shortages.

Undeterred by escalating microchip tensions between Taiwan and China, the latter resorts to launching cyberattacks, leading to 20 to 40 million attacks, as claimed by Taiwanese authorities.¹⁰ China denies involvement, yet military activities unfold in a seven-day exercise around Taiwan. Continuous naval and aircraft movements in the Taiwan Strait aim to escalate tensions, particularly with U.S. support for Taiwan.

Underestimating China's technological and scientific aspirations would be a mistake, given its evolving and aggressive approach. Frequent military drills near the Taiwan Strait signal a shift in China's stance, with tensions persisting and China asserting Taiwan as its own. The United States must remain

⁷ Toby Sterling, "Dutch Lawmakers Question New US Export Restrictions on ASML Chip," Reuters (25 October 2023): <https://www.reuters.com/technology/dutch-lawmakers-question-new-us-export-restrictions-asml-chip-machine-2023-10-24/>.

⁸ Congressional Research Service, "China's New Semiconductor Policies: Issues for Congress," CRS Report (20 April 2021): <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46767>.

⁹ "Made in China 2025," Institute for Security and Development Policy (2018): <https://isdpeu/content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf>.

¹⁰ Eric Cheung, Will Ripley, and Gladys Tsai, "How Taiwan Is Trying to Defend against a Cyber 'World War III' CNN Business," CNN (24 July 2021): <https://edition.cnn.com/2021/07/23/tech/taiwan-china-cybersecurity-intl-hnk/index.html>.

vigilant, ensuring stability between China and Taiwan, especially for stability in global chain production.

The United States Role in the Global Microchip Crisis

Taiwan has been a primary focus of the United States concerning military, technological, economic, and geopolitical matters. Its strategic position is vital, maintaining a critical role in the global semiconductor supply chain production. The United States remains apprehensive about China's objectives and growing military presence on the island.¹¹

Notwithstanding the historical context, the United States has a connection with Taiwan since its normalization relations in 1979. Currently, the two countries enjoy close cooperation in scientific, educational, and technological aspects. For Taiwan, safeguarding its territory and sovereignty are under the United States' umbrella.

The takeover of Hong Kong and China's increased military exercises have signaled the United States to view the situation more deeply.¹² In the face of its semiconductor chip dependency, the United States aligns with protective and assertive measures, if necessary, against China in the event of another attempted military invasion scenario.

The United States persists in supporting Taiwan even with Chinese efforts to counterbalance the island. Ensuring Taiwan's dominance in semiconductor production and keeping China at bay from this sector remains crucial for the United States. The rivalry with China traces back to the Trump administration.¹³ However, the situation is in another direction with the Biden administration imposing export controls against China's access to the United States semiconductors. The new stance necessitates companies

¹¹ Gregory Arcuri and Samantha Lu, "Taiwan's Semiconductor Dominance: Implications for Cross-Strait Relations and the Prospect of Forceful Unification: Perspectives on Innovation," CSIS (22 March 2022): <https://www.csis.org/blogs/perspectives-innovation/taiwans-semiconductor-dominance-implications-cross-strait-relations>.

¹² Emma Graham Harrison and Helen Davidson, "After Hong Kong: China Sets Sights on Solving 'the Taiwan Problem,'" *The Guardian* (2 October 2020): <https://www.theguardian.com/world/2020/oct/02/after-hong-kong-china-taiwan-invasion-armed-forces>.

¹³ Aaron L. Friedberg, "The Growing Rivalry between America and China and the Future of Globalization," *Texas National Security Review* (8 February 2022): <https://tnsr.org/2022/01/the-growing-rivalry-between-america-and-china-and-the-future-of-globalization/>.

and individuals to obtain a specific government license to purchase advanced chips.

Moreover, the United States has fortified its technological chip advancements through initiatives like The CHIPS and SCIENCE, known as the CHIPS Act, signed in 2022 by the Biden Administration.¹⁴ The CHIPS Act aims to boost innovation, competitiveness, and national security for the domestic semiconductor industry, allocating a presumed amount of 280\$ billion for chip production in the coming years. It signals the United States' commitment to progress and reducing dependency on foreign production.

The global political and economic risks could potentially lead to the immediate shutdown of Taiwan's semiconductor production. The risk is connected to Taiwan's security future, with any conflict over the island having repercussions beyond the region. A blockade of the semiconductor company in Taiwan could plunge the global economy into chaos.

Challenges in Geopolitics and International Security

The current scenario mirrors the Cold War of the 20th century, albeit with a different major player – China. The competition between these two global players is causing a transformative shift in global market trade, presenting challenges to international security and geopolitics. Key challenges encompass supply chain vulnerability, tension in Taiwan, technological competition, national and international security implications, and cybersecurity challenges.

Addressing supply chain vulnerability, the world relies heavily on a Taiwanese company as the major producer, making any disruption reverberate across global industries. Taiwan's tension adds complexity, as any potential conflict or invasion could become a flashpoint in the region and beyond. The invasion of Taiwan could halt the production of semiconductors and cause shortages by removing 1\$ trillion in the first year of the disruption.¹⁵

¹⁴ The White House, "Fact Sheet: Chips and Science Act Will Lower Costs, Create Jobs, Strengthen Supply Chains, and Counter China," The White House, February 3, 2023, <https://www.whitehouse.gov/briefing-room/statements-releases/2022/08/09/fact-sheet-chips-and-science-act-will-lower-costs-create-jobs-strengthen-supply-chains-and-counter-china/>.

¹⁵ Jonathan Landay, "Top Us Spy Says Chinese Invasion Halting Taiwan Chip," Reuters, May 4, 2023, <https://www.reuters.com/technology/top-us-spy-says-chinese-invasion-halting-taiwan-chip-production-would-be-2023-05-04/>.

Additionally, global trade dynamics are poised for change, highlighting the interconnectedness of the global economy. Challenges persist as a single supply chain disruption can cascade into a global crisis. Both major players must carefully assess the consequences of achieving microchip supremacy, especially amidst evolving geopolitical contexts in other parts of the world.

Furthermore, the race for technological supremacy extends to military dominance and economic prowess. China and the United States are engaged in intense competition, investing heavily in research and development to attain independence and self-reliance, thereby reshaping the global landscape. National and international geopolitical implications are profound, given the critical role semiconductors play in defense systems. The United States is wary of China leveraging its military defenses to surpass it, while Taiwan finds itself strategically positioned in the Chinese radar, seeking to secure its supply chains and reduce vulnerabilities.

Cybersecurity concerns loom large over Taiwan, evident in a Fortinet study reporting 15,000 cyberattacks targeting the country. Recognizing that Taiwan is a hub for the production of the most advanced microchips raises fears of large-scale cyberattacks and global shortages.¹⁶ The heightened competition in the semiconductor sector not only has the potential to fragment global cybersecurity efforts but also fosters the adoption of varied technologies and standards across regions.

Sanctions targeting companies and technologies further impact microchip production and the global trade market. Additionally, a persistent cybersecurity challenge emerges as companies require security reviews to curtail and secure against China's attempts to obtain sensitive information.

Another point is that China's ambitious plan to modernize its military by 2027 involves a strategic focus on boosting semiconductor capabilities at its core. Any potential invasion of Taiwan would disrupt the semiconductor industry, resulting in damages on an enormous scale for the entire global economy. Regardless of the economic consequences, the repercussions extend to national and international security considerations, underscoring the challenges posed by the intersection of geopolitics, military strategy, and the semiconductor industry.

¹⁶ Jeffrey Wu and Evelyn Kao, "15,000 Cyber Attacks Detected per Second in Taiwan: Software Provider," Focus Taiwan, August 16, 2023, <https://focustaiwan.tw/sci-tech/202308160017>.

Resilience Against China's Supply Chain of Chips

Despite facing sanctions, China persists in its push for domestic chip production of a 7nm chip. Achieving self-reliance for China remains a distant goal, requiring substantial effort to compete with dominant players without all its productivity.

Given the circumstances, Taiwan and the United States must comprehend the potential supply chain issues in the face of any military scenario from China.¹⁷ Participation in the supply chain, spreading production, and mitigating supremacy are crucial for both countries. Allying in supply chain production can fortify resilience against China and avert any catastrophic outcomes. Integrating Taiwan and the United States into a collaborative supply chain strategy can enhance resilience.

Furthermore, the United States continues expressing its support for Taiwan, aiming to bolster the semiconductor industry and prevent it from falling into the wrong hands. Over three decades, Taiwan has demonstrated its commitment to building human resources for electronics cultivation. To strengthen this alliance, the United States should engage with Taiwan in joint programs, sharing ideas, research, training, and development. Encouraging collaboration with Taiwan can help address challenges in the supply of TSMC operations in Arizona, allowing Taiwan to develop and pursue its production with the United States' support.

Moreover, Taiwan and the United States should make rules for data privacy and cybersecurity. With the collaboration of the initiatives on technological advancements for cybersecurity, Taiwan can protect itself from any harmful cyberattack from China. Both countries, Taiwan and the United States should integrate into a comprehensive understanding and arrangements for securing supply chains from any cyberattacks and China's potential scenario of attacking.¹⁸

If China successfully invades Taiwan, the rivalry between China and the United States will be determined by technological supremacy. The

¹⁷ Ryan Hass, "An American Perspective on the Role of Taiwan in US-China," Brookings, July 2022, https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2022/07/FP_20220720_role_of_taiwan_hass.pdf.

¹⁸ Robert Blackwill and Philip Zelikow, "The United States, China, and Taiwan: A Strategy to Prevent War," Council on Foreign Affairs, February 2021, https://cdn.cfr.org/sites/default/files/report_pdf/the-united-states-china-and-taiwan-a-strategy-to-prevent-war.pdf.

technology rivalry from automated vehicles to armed drones can give the leverage to one or the other to control the microchip production.

Given the geopolitical situation in Ukraine and the energy crisis, the potential for a shortage of microchips adds another layer of complexity, causing a shock and shift in the global order. This geopolitical scenario further underscores the intricate interplay of factors shaping the semiconductor industry and global dynamics.

Conclusion

The situation between Taiwan and China presents a complicated landscape marked by historical and strategic interests. The United States assumes a crucial role in acting and stabilizing the situation, given its historical commitments to Taiwan's security. Ongoing military exercises by China and the cybersecurity risks further compound the challenges faced by Taiwan as a key producer of advanced microchips.

Any conflict that affects semiconductor production holds far-reaching consequences, surpassing individual industries and causing implications on a global scale. Achieving a resolution requires collaborative efforts between Taiwan and the United States to avert a microchip crisis. Enhancing cooperation between countries produces a new path to a new era of global technological interdependence and new geopolitical boundaries. In addition, any potential cyberattack on the semiconductor company can cause a major downside for the entire global chain of production.

It remains important for the United States to support and expand efforts to ensure Taiwan's secure position in the region. Regional interests align in having Taiwan secure and integrated into broader initiatives by building frameworks for geopolitical and economic cooperation. Strengthening cooperation and regional ties can reduce dependence on Taiwan and secure a rightful place for the region in the evolving global landscape. International cooperation is imperative for silicon shielding and protecting the new oil of the century: chips.

A Gendered Approach towards International Security and Resilience

Patricia Nguyen,

Staff Officer to the Office of the Gender Advisor, NATO

Abstract

Resilience planning and measure need to adapt to global trends and emerging challenges in the international security environment in order for National preparedness and deterrence. This requires holistic and innovative responses that account for a full range of threats and vulnerabilities. The gender perspective¹ build an understanding of the characteristics of individuals and communities in order to support practitioners and policy makers with identifying different capabilities as well as points of vulnerability and can be integrated to strengthen resilience measures. Strengthening resilience building requires support from the civil space and a whole of society approach that necessarily includes accounting for gendered differences.

This article will consider how gender-specific security threats to men, women, boys and girls, as well as incorporating their diverse views and perspectives into conflict resolution and peacebuilding, resilience efforts will be more effective. It will further consider these gender dimensions beyond traditional security threats, in the context of an increasingly complex security environment that must account for issues such as climate change and urban warfare.

Keywords: conflict, equality, emerging threats, gender, gender perspective, international security, leadership, national security, resilience, Women, Peace and Security, UNSCR 1325.

¹ The ability to detect if and when men, women, boys and girls are being affected differently by a situation due to their gender derived from: “Bi-Strategic Command Directive 040-001 (Public Version),” NATO, 2017.

Introduction

Extensive developments in the international security environment require holistic and innovative responses that account for a full range of threats and vulnerabilities. Emerging security threats such as climate change, urban warfare, information warfare and hybrid warfare have changed the scope of resilience and pose differentiated impacts to men, women, boys and girls. Accounting for these differentiated impacts through integrating the gender perspective can strengthen resilience against modern threats. The gender perspective considers the different roles, responsibilities and experiences for men, women, boys and girls as an integral dimension for designing and implementing policies and can enable practitioners to understand the characteristics of individuals and communities in order to identify points of vulnerability.

The landmark United Nations Security Council Resolution (UNSCR) 1325 on Women, Peace and Security recognised the role of women in conflict and peacebuilding and the importance of their full and equal participation in peacebuilding processes. Integrating the gender perspective supports Nations and organizations in understanding the full roles and opportunities for women alongside men into building more sustainable resilience. There is currently a significant gender gap in opportunities for leadership for women in this field. Additionally, women are often viewed only through a lens of vulnerability in resilience building policy and programmes. Viewing women as victims only can lead to their disempowerment in the political process. As reflected by UNSCR 1325, there is a vital role for the participation of women in the process of resilience against emerging security challenges.

Developing resilience is a National as well as collective effort, particularly in regards to collective action problems such as climate. Organizations such as NATO have an emphasis on developing resilience to prepare and respond to conflict, as well as to support peacebuilding and post-conflict resolution processes. The principle of resilience is anchored in Article 3 of the North Atlantic Treaty and supports the Alliance in fulfilling its core tasks². The NATO 2022 Strategic Concept also highlights the need to integrate the

² "Resilience, civil preparedness and Article 3," NATO, last modified 02 August 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm.

Women, Peace and Security (WPS) Agenda across all core tasks³. Engaging on the multilateral level through organizations such as NATO may provide additional solutions to emerging security concerns.

The gender perspective can strengthen resilience as a cross cutting theme for Nations and organizations such as NATO to address emerging security challenges in both the civil space and military. Additionally, strengthening resilience building requires support from the civil space and a whole of society approach. This cannot be done without involving the other half of society. Thus, women's participation and the need for a gender perspective in leadership is crucial to improving the resilience process. By accounting for the different vulnerabilities and gender-specific security threats to men, women, boys and girls, as well as incorporating their diverse views and perspectives into conflict resolution and peacebuilding, resilience efforts will be more effective.

Resilience

The term resilience is applied to a number of constructs and systems—from infrastructure, to the economy, to climate and to individual people. The United Nations Office for Disaster Risk Reduction defines resilience as “the ability of a system, community or society exposed to hazards to resist, absorb, accommodate to and recover from the effects of a hazard in a timely and efficient manner, including through the preservation and restoration of its essential basic structures and functions.”⁴ Although the UN definition is primarily applied to natural disasters, it can similarly be applied to security scenarios if hazards is extended to account for attacks, crises, shocks and disruptions. Resilience in civil society provides critical support in both times of peace and crisis.

The function of resilience further requires preparation and planning and the ability to be resilient is critical for defence and deterrence measures. Planning and preparation for national security, however, goes beyond the military and requires a whole of society effort that should account for gender. Accounting for gender in the appropriate socio-cultural context

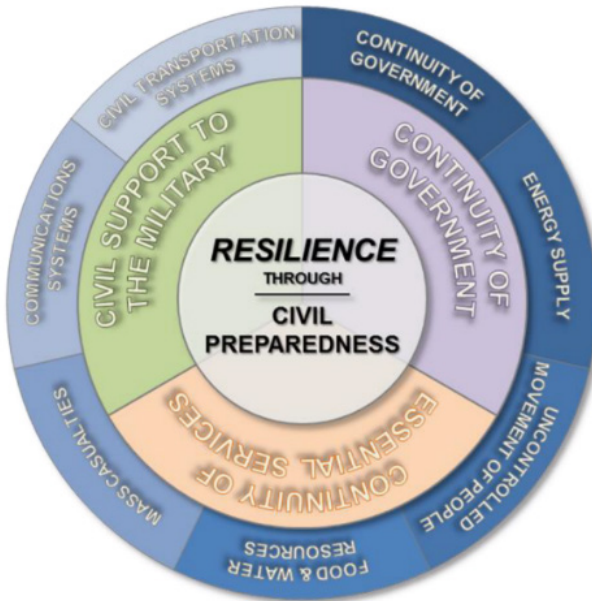
³ NATO, *2022 Strategic Concept*, NATO, (Brussels June 2022).

⁴ United Nations Office for Disaster Risk Reduction, *UNISDR Terminology and Disaster Risk Reduction*, United Nations Office for Disaster Risk Reduction, (Geneva, 2009).

enhances resilience across security domains because it accounts for the different roles and vulnerabilities of people in a crisis scenario.

The gender perspective in building resilience

An essential element of resilience that requires a gender perspective is civil preparedness. NATO describes civil preparedness as having three core functions: continuity of government, continuity of essential services to the population and civil support to military operations⁵. NATO has translated their three core functions for resilience into seven baseline requirements for national resilience for Allies to measure their level of preparedness⁶.

NATO's 7 Baseline Requirements⁷

⁵ "Resilience, civil preparedness and Article 3," NATO, last modified 02 August 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm.

⁶ *Ibid.*

⁷ *Ibid.*

The gender perspective helps understand the characteristics of individuals and communities, which can help inform resilience planners what resources are available and required and how to designate them as it takes into consideration the different needs, vulnerabilities and experiences of men, women, boys and girls. It further informs planners how to better utilize human capacity as a resource as well as gendered trends as an indicator and warning.

Gender analysis can be used in indicators and warnings to detect events leading up to an attack or crisis. Indicators and warnings developed without integrating the gender perspective may fail to capture differentiated types of violence that impact men, women, boys and girls. As an example, this may include dynamic indicators such as an increase in human trafficking where men, women, boys or girls may be at substantially different risks due to their gender. For example, women and girls are at increased risk for trafficking for sexual violence, whereas men may be targeted for labour and boys for recruitment of child soldiers⁸. Noticeable changes across other gender-sensitive indicators, such as a sudden decrease of the presence of women or children in common places or the sudden rapid increase of their presence in the unregulated informal economy, could be indicative of growing insecurity, impending violence or conflict. To capture these indicators effectively, practitioners require appropriate baselines and the use of sex and age disaggregated data.

Civil-military cooperation and coordination are also important for security resilience, in regards to providing support to the military. Disruptions to the civil environment can severely affect military forces that are dependent on the civilian and commercial sector for resources such as transportation, communication infrastructure and energy. The inability to access these resources can impede the military's ability to fulfil missions and a resilient society can prevent such disruptions or at least mitigate their harm.

The gender perspective can be a key consideration for maintaining commercial sector business continuity in times of crisis, particularly in industries that are still highly gendered. In historical times of crisis, women have often had to fill roles in male-dominated industries to support production

⁸ "The Gender Dimensions of Human Trafficking", The Inter-Agency Coordination Group Against Trafficking in Persons, Issue 04 (2017); UNODC, Global Report on Trafficking in Persons 2022, United Nations publication, Sales no.: E.23.IV.1 (2023).

and economy. In Ukraine, where the war has increased the draft of men and women and children have become internally displaced or refugees, there has been a need for Ukrainian women to quickly learn new professions to fill gaps or enable them to work remotely or find new work in the country they settle in. During the COVID-19 pandemic, frontline healthcare professionals were severely strained and women in particular were impacted, as 78% of healthcare professionals across EU member states are women⁹. This can also increase strain to families and thus the community as women are typically responsible for unpaid care work, including household and family care as well as exacerbate long term inequalities as women have had to give up career opportunities to take on additional unpaid care work at home¹⁰. Accounting for different gendered responsibilities, such as childcare requirements, and determining what gender may be overrepresented in essential services can improve responses for civil preparedness, ensuring business continuity and enabling flexibility when it comes to sustaining economic livelihoods and the commercial sector.

Building Resilience against Emerging Security Threats

The gender perspective accounts for the different and often disproportionate impacts of conflict and crisis between genders. It also demonstrates how conflict and crisis can exacerbate existing inequalities. These factors need to be accounted for in the context of the changing security landscape in order for men, women, boys and girls to be resilient against emerging security threats.

Climate Security

Climate impacts, conflict, and gender inequality are crosscutting issues and there is an increasing recognition to the climate-gender-security nexus as well as a need to increase climate resiliency to respond to climate change.

⁹ “Majority of health jobs held by women,” EUROSTAT, Last modified 8 March 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20210308-1>

¹⁰ ILO, “Unpaid care work and motherhood employment penalty widen gender gaps,” ILO, February 2020.; ILO, “Women health workers: Working relentlessly in hospitals and at home,” ILO, last modified April 2020: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang--en/index.htm.

Environmental crisis and climate change can act as a threat multiplier that exacerbates instability and drives conflict. Climate change also disproportionately affects women and girls and may increase their vulnerabilities in conflict scenarios, indirectly amplifying the risks of conflict-related sexual violence.

At the same time, the gender-differentiated knowledge is critical to building climate resilient institutions and infrastructure. For example, women and men may have different knowledge of natural resource management to contribute and globally women represent 43 percent of the agricultural workforce, which makes them a substantial stakeholder in the agricultural sector and source of knowledge. A review of 17 studies on the participation of women in conservation and natural resource management found that their participation resulted in more sustainable extraction rules, greater compliance, more transparency and accountability, and better conflict resolution.¹¹ A study from the Georgetown Institute for Women, Peace and Security also found a relationship between women's status and countries' preparedness to mitigate and respond to the impacts of climate change. Their results suggests that countries where women are doing well are also those best prepared to respond to climate change¹² and a study of 130 countries found a correlation between the participation of women in government and the likelihood that the country would ratify international environmental treaties¹³. It is clear that participation of women in climate resiliency discussions and decision-making is crucial to filling gaps in knowledge for better resiliency as well as to advancing the WPS Agenda.

Resiliency against changing warfare

As the nature of warfare in the modern security environment has become increasingly complex and moved into the urban environment, there is a need to develop policy and plan in this new context where civilians are more involved either as an indirect result of attacks or as deliberate targets by the adversary as a tactic of war.

¹¹ Elena Ortiz and Marisa O. Ensor, "The WPS Index and the Gender-Climate-Security Nexus," Georgetown Institute for Women Peace and Security, November 2023.

¹² *Ibid.*

¹³ Kari Norgaard and Richard York, "Gender Equality and State Environmentalism," *Gender & Society* 19, no. -506(2005): 4522.

The increase of urban warfare has resulted in a significant increase of risk to civilians as the operating environment has shifted to a civilian-dense arena. As well, the use of hybrid tactics such as misinformation and disinformation by an adversary has weaponised civilian public perception and feeling. These changing aspects of warfare have become apparent in the Russian war of aggression against Ukraine and the importance of civil preparedness and whole of society resiliency has been highlighted as civilians have had to adapt to maintain essential services and support war efforts. In addition to the rise in enlistment, nearly 80% of Ukrainians have engaged in some form of civil resistance to support the army directly or foster civilian resistance through civil society organisations and volunteering¹⁴. These continued efforts will need to be sustained throughout the war as well as afterwards, in order to rebuild and recover. The war effort in Ukraine has clearly been a whole of society effort. Women have been an essential part of the resistance and resilience efforts as part of the military and civil society. Since the onset of the war, there has been a significant increase in women serving in Ukraine's military, including in combat roles, and the number of women in the Ukrainian Military has increased by about 40% since February 2022¹⁵. Women have also led efforts on the civil side and several women-led organisations have been on the frontlines to provide services to the military and their communities¹⁶. However, many of these women-led initiatives are severely underfunded and excluded from formal decision-making, limiting their ability to enhance community resilience.

Leveraging Leadership and the WPS Agenda

The UNSCR 1325 reaffirms the importance of the full and equal participation of women in the prevention and resolution of conflicts, peace negotiations, peace-building, peacekeeping, humanitarian response and

¹⁴ Kateryna Zaremba, "The Resilience and Trauma of Ukraine's Civil Society," *Ukrainian Voices*, Carnegie Europe, June 2023, <https://carnegieeurope.eu/2023/06/01/resilience-and-trauma-of-ukraine-s-civil-society-pub-89852>.

¹⁵ Steve Brown, "Ukraine Deploys Female Soldiers in Combat, Russia Doesn't – Is That About to Change?," *Kyiv Post*, last modified November 2023, <https://www.kyivpost.com/analysis/23928>.

¹⁶ UN Women, "Ukraine crisis is gendered, so is our response," UN Women, last modified February 2023, <https://eca.unwomen.org/en/stories/in-focus/2023/02/in-focus-war-in-ukraine-is-a-crisis-for-women-and-girls>

in post-conflict reconstruction, this necessarily includes the participation of women in resilience building efforts. Including women in dialogue and peace-building processes at both the community and institutional levels is necessary from both an equality standpoint, but also a strategic standpoint. In many crisis and conflict scenarios, women and girls may be considered to be the most vulnerable and therefore empowering them can increase the wider resilience of the community¹⁷. While it is important to recognise gender-specific vulnerabilities, relegating the role of women and girls as victims only may detract from their agency. Marginalizing the input of women and girls in decision-making forums by failing to account for them as active change-makers can severely limit the potential of their contributions towards developing resilience. Such gendered assumptions also fail to recognise men and boys and victims. A misunderstanding regarding the different needs and capacities of individuals can limit the greater societal response to shock and stressors and reduce resiliency.

Conclusion

Developing a comprehensive and responsive resilience agenda requires considerations for the military, the population and the relationship between the two. Gender is an inherent component of developing, maintaining and sustaining a resiliency from a whole of society approach. Integrating the gender perspective will improve military and civil resilience planning, allow civil society to better withstand and respond to the impact of shocks – ultimately aligning military and non-military capabilities to support security, peace and stability.

¹⁷ Rothe Delf “Gendering Resilience: Myths and Stereotypes in the Discourse on Climate-Induced Migration,” *Global Policy*, 8(S1) ((2017): pp. 40–47.

Bibliography

- Brown Steve, "Ukraine Deploys Female Soldiers in Combat, Russia Doesn't – Is That About to Change?," *Kyiv Post*, last modified November 2023, <https://www.kyivpost.com/analysis/23928>.
- Delf Rothe "Gendering Resilience: Myths and Stereotypes in the Discourse on Climate-Induced Migration," *Global Policy*, 8(S1) ((2017): 40–47
- EUROSTAT "Majority of health jobs held by women," EUROSTAT, Last modified 8 March 2021, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/EDN-20210308-1>.
- ILO, "Unpaid care work and motherhood employment penalty widen gender gaps," ILO, February 2020.
- ILO, "Women health workers: Working relentlessly in hospitals and at home,," ILO, last modified April 2020: https://www.ilo.org/global/about-the-ilo/newsroom/news/WCMS_741060/lang-en/index.htm.
- The Inter-Agency Coordination Group Against Trafficking in Persons, "The Gender Dimensions of Human Trafficking", The Inter-Agency Coordination Group Against Trafficking in Persons, Issue 04 (2017); UNODC, *Global Report on Trafficking in Persons 2022*, United Nations publication, Sales no.: E.23.IV.1 (2023).
- NATO, 2022 Strategic Concept, NATO, Brussels June 2022.
- NATO, "Bi-Strategic Command Directive 040-001 (Public Version)," NATO, 2017.
- NATO, "Resilience, civil preparedness and Article 3," NATO, last modified 02 August 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_132722.htm.
- Norgaard Kari and Richard York, "Gender Equality and State Environmentalism," *Gender & Society* 19, no. -506(2005): 4522.
- Ortiz Elena and Ensor Marisa O., "The WPS Index and the Gender-Climate-Security Nexus," Georgetown Institute for Women Peace and Security, November 2023.
- United Nations Office for Disaster Risk Reduction, *UNISDR Terminology and Disaster Risk Reduction*, United Nations Office for Disaster Risk Reduction, (Geneva, 2009).
- UN Women, "Ukraine crisis is gendered, so is our response," UN Women, last modified February 2023, <https://eca.unwomen.org/en/stories/in-focus/2023/02/in-focus-war-in-ukraine-is-a-crisis-for-women-and-girls>.
- Zarembo Kateryna, "The Resilience and Trauma of Ukraine's Civil Society," *Ukrainian Voices*, Carnegie Europe, June 2023, <https://carnegieeurope.eu/2023/06/01/resilience-and-trauma-of-ukraine-s-civil-society-pub-89852>.

Cultivating Resilience through Writing: Writing as a Strategy to Curb the Spread of Disinformation

Megan Gisclon,

Managing Editor and Researcher at Istanbul Policy Center

Abstract

As the current threat landscape continues to widen, NATO, member state governments, societies, and individuals must develop creative, evergreen strategies to build resilience to tomorrow's threats. The threats posed by disinformation are of particular concern as the spread of disinformation has become more rapid, widespread, and sophisticated as societies have cemented our constant connection to information spaces, and NATO's adversaries have caught on to the effectiveness of deploying disinformation operations. In face of this threat, this article proposes developing individuals' writing practices – a practice that has shown to help build the critical thinking skills needed to help process and assess messages – as an active strategy to help combat disinformation. This article briefly defines disinformation and the threats arising from it, examines current strategies to help curb disinformation, reviews the research on the benefits of writing, and presents recommendations for NATO on how to implement more writing-based exercises within the Alliance and in partner countries.

Keywords: disinformation, resilience, writing, NATO.

Introduction

In 2016, NATO adopted what it has dubbed as a “360-degree” approach to security. This holistic approach – implying that NATO ought to be prepared to combat threats from every direction and in every domain – has become emblematic of the present security environment: an environment

in which nearly all aspects of daily life can be securitized. This broader view of security not only necessitates that member state governments and the security sector reevaluate the current threat environment but also requires the whole of society, including individual citizens, to be prepared to tackle the emerging security threats that come our way. Given our near-constant connection to information spaces, this approach foremost includes the securitization of the messages that we hear and the content that we consume.

Faced with such rampant adversarial messaging, individuals, societies, member state governments, and NATO must work together to meet the challenges and threats posed by disinformation. As such messaging is highly fluid and can seemingly appear anywhere at any time, the strategies used to combat this threat must be proactive rather than reactive. Individuals must develop the skills to thoroughly process the information that they encounter.

To this end, this article proposes developing individuals' writing practices – a practice that has shown to help build the critical thinking skills needed to help process whether messages are true or false – as an active strategy to help combat disinformation.

The Current Disinformation Landscape and Strategies for Building Resilience to It

According to NATO, disinformation is the “deliberate creation and dissemination of false or manipulated information with the intent to deceive or mislead.”¹ A key component of this definition is the element of intent, which differentiates disinformation from the often unintentional spread of false news or misinformation. While the threat of disinformation itself existed long before the so-called information age, the proliferation of the digital world and social media have made the dissemination of disinformation more rapid, widespread, and sophisticated. Furthermore, NATO's adversaries have caught on to the effectiveness of deploying such strategies, including its low cost in both dollars and human lives. NATO has seen an uptick in disinformation operations across the Alliance since Russia's illegal

¹ NATO, “Topic: NATO's approach to countering disinformation,” last updated November 8, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_219728.htm.

invasion of Crimea in 2014, forcing the Alliance to develop new responses to this (re-)emerging threat.²

How can we combat this threat? Traditional methods take “debunking” or dispelling disinformation as the starting point for countering disinformation. Social media platforms such as Facebook and Twitter have channeled significant human and financial resources into reviewing and in some cases removing posts that violate their terms of services regarding the dissemination of fake news. However, over time, traditional or defensive strategies of dispelling fake news have proven ineffective. Even after disproving fake news, research has shown that people are more likely to remember the original, factually incorrect story rather than the corrected story.³ Thus, reactionary rather than preventative strategies do not solve the problem inherent to the spread of disinformation itself. Recent scholarship, therefore, suggests that policy makers must first tackle the reason behind the spread of disinformation: the fact that societies lack the ability to identify disinformation in the first place. This necessitates that member states and NATO develop novel and effective preventative approaches to countering disinformation rather than react to the strategies of its adversaries.

From a theoretical lens, two novel preventative methods to countering disinformation stand out in the policy discourse: the behavioral approach and “pre-bunking.” The more reactive of the two, the behavioral approach, relies on deploying strategies to leverage human psychology and behavior to stop the spread of disinformation. This approach is both preventative and reactionary: it can be seen as an “asymmetric” response to disinformation that considers and responds to individuals’ cognitive bias and irrationality and can be leveraged to obtain information that can then be used to push or “nudge” people away from believing in the disinformation they have consumed.⁴ One related suggestion focusing on behavior is the use of AI to slow

² NATO, “Topic: NATO’s approach to countering disinformation,” last updated November 8, 2023, https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_219728.htm.

³ S Lewandowsky et al. “Misinformation and its correction: continued influence and successful debiasing,” *Psychol Sci Public Interest* 13, no. 3 (2012): 106–131, cited in Jon Roozenbeek and Sander van der Linden, “Fake news game confers psychological resistance against online misinformation,” *Palgrave Communications* 5, no. 65 (2019).

⁴ Zdenek Rod, “Explaining disinformation? There’s a far better way to do that!” *Atlantica magazine*, Atlantic Forum, April 28, 2022, <https://www.atlantic-forum.com/atlantica/explaining-disinformation-theres-a-far-better-way-to-do-that>.

rather than censor or delete posts that spread disinformation. To this end, a team at Johns Hopkins University, in cooperation with Imperial College London and Georgia Institute of Technology, have been working on a natural language processing algorithm designed to pick up emotionally charged language used on social media – which, according to their research, is indicative of possible disinformation – and impose an arbitrary “cool-down period” on such posts to slow reposting, commenting, and sharing in order to ultimately slow the spread of disinformation.⁵ Such an approach not only considers human behavior but also arguably would promote a process of self-reflection by “slowing” thinking, as well.⁶ Ideally, this would lead users to create fewer posts containing disinformation and, therefore, fewer posts that need to be removed by social media companies, the latter which in turn could be negatively translated as censorship by tech giants.

As a more preventative strategy, the idea of “pre-bunking” has gained significant ground among security experts as a winning strategy to combat disinformation. In contrast to debunking, pre-bunking aims to get ahead of the spread of disinformation by educating individuals on how to spot disinformation and prevent its spread. This strategy has even gained ground within NATO, which claims that pre-bunking is part of its strategy to “engage” with disinformation.⁷ Perhaps the most pervasive of the studies that has put pre-bunking in the spotlight recently is the research from Cambridge University on the effects of inoculation theory on countering disinformation.⁸ These studies posit that the effects of “injecting” bits of disinformation, much like a medical vaccine, into individuals’ cognitive space can prevent

⁵ Johns Hopkins University, Imperial College London, and Georgia Institute of Technology, “Countering disinformation: improving the Alliance’s digital resilience,” *NATO Review*, August 12, 2022, <https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/08/12/countering-disinformation-improving-the-alliances-digital-resilience/index.html>.

⁶ This idea, according to the researchers in the aforementioned study, is in line with Nobel prize winner Daniel Kahneman’s work on *Thinking Fast and Slow*. See Daniel Kahneman, *Thinking, Fast and Slow* (New York: Farrar, Straus, and Giroux, 2011).

⁷ NATO, “Topic: NATO’s approach to countering disinformation.”

⁸ Rakoen Maertens, Jon Roozenbeek, Melisa Basol, and Sander van der Linden, “Long-Term Effectiveness of Inoculation Against Misinformation: Three Longitudinal Experiments,” *Journal of Experimental Psychology: Applied* 27, no. 1 (2021): 1–16; M. Basol et al., “Good News about Bad News: Gamified Inoculation Boosts Confidence and Cognitive Immunity Against Fake News,” *Journal of Cognition* 3, no. 1 (2020): pp. 1–9; Roozenbeek and van der Linden, “Fake news game confers.”

the spread of the disinformation “virus.”⁹ Initial research on the long-term effectiveness of this strategy posits that one “dose” – in other words, an active exercise in which one is exposed to and forced to identify disinformation – can increase individuals’ skills in combatting disinformation for up to three months.¹⁰ The study utilizes an online interactive game called the *Bad News* game in which participants are exposed to six strategies that are used to disseminate disinformation and then are asked to engage in deploying such strategies as a means to gain insights into how disinformation is spread.¹¹

While engaging individuals in a highly specific game environment may be one method to helping member societies counter disinformation, the short-term nature of the effects of “inoculation” requires us to seek additional practices or exercises that can help individuals cultivate a resistance to the effects of disinformation. In a follow-up study to the original conceptualization of the game, researchers found that this active nature of the game is a key component in participants’ learning. Looking toward alternative active approaches to sharpening our skills against disinformation, this article hypothesizes that the act of writing may be one simple method of developing the skills needed to combat disinformation.

Writing as a Strategy to Counter Disinformation

Similar to active participation in the *Bad News* game, writing as an active, cognitive exercise ought to be explored as a practice that can help stop the spread of disinformation.

The benefits of writing are well-established. Writing is one of the best ways to help individuals organize, retain, and cultivate information and new ideas. Countless studies have documented that writing improves cognitive

⁹ Research on applying the inoculation theory to the cognitive space was originally carried out by McGuire in the 1960s. See W.J. McGuire, “Resistance to persuasion conferred by active and passive prior refutation of the same and alternative counterarguments,” *Journal of Abnormal and Social Psychology* 63 (1961): pp. 326–332, cited in Maertens, Roozenbeek, Basol, and van der Linden, “Long-Term Effectiveness of Inoculation.”

¹⁰ Maertens, Roozenbeek, Basol, and van der Linden, “Long-Term Effectiveness of Inoculation.”

¹¹ The game can be played here: <https://www.getbadnews.com/books/english/>. Participants at the Riga Conference Future Leaders Forum played this game as part of a workshop organized by the Atlantic Forum.

functions, such as better memory, planning, and organization.¹² In newer studies, it is argued that writing helps to improve mental health and, in turn, immune function.¹³ Studies in the field of psychology have found that establishing a daily writing practice of expressive writing helps individuals process difficult life experiences.¹⁴ Writing helps improve communications skills, which in an era of constant communication, are vital for leaders' survival and success.¹⁵ With all these benefits and skills taken together, writing is an active, multi-faceted practice that helps develop skills that are important to cultivating more resilient individuals who in turn help build more resilient societies.

In the context of NATO, writing about transatlantic security can help individuals organize, retain, and cultivate information and new ideas relevant to the issues most pressing to international security, leading to more innovation, deeper thinking, and better leadership in this area. In the case of academic or policy writing, throughout the writing process individuals must undergo an extensive research process, fact-checking, and often a peer-review and editing process before reaching publication. Such an extensive process of reading, thinking, and discussion helps individuals acquire a better knowledge base and cultivate critical thinking skills, leading them to engage more critically with all sources of information, including mis- and disinformation. Similar to the Cambridge study of the *Bad News* game, such a process first builds exposure and then – following thorough, scientific research – resilience to such sources.

While certainly more research as well as observational studies need to be carried out to test this hypothesis, this paper proposes this idea, i.e.,

¹² MacArthur and Graham outline the develop of research on writing and the cognitive domain in their book chapter. See Charles A. MacArthur and Steve Graham, "Writing Research from a Cognitive Perspective," in *Handbook of Writing Research* Second Edition, ed. Charles A. MacArthur, Steve Graham, and Jill Frit (New York: Guilford Publications, 2016), pp. 24–40.

¹³ David Robson, "The big idea: can writing make you healthier?" *The Guardian*, April 24, 2023, <https://www.theguardian.com/books/2023/apr/24/the-big-idea-can-writing-make-you-healthier>.

¹⁴ CM Stapleton, H Zhang, and JS Berman, "The Event-Specific Benefits of Writing About a Difficult Life Experience," *Eur J Psychol* 17, no. 1 (2021): pp. 53–69; Chad Burton and Laura King, "Effects of (very) brief writing on health: The two-minute miracle," *Health Psychology* 13, no. 1 (2008): pp. 9–14; Karen Baikie and Kay Wilhelm, "Emotional and physical health benefits of expressive writing," *Advances in Psychiatric Treatment* 11, no. 5 (2005): pp. 338–346.

¹⁵ Gregory Ciotti, "How Writing Makes You Happier, Smarter, and More Persuasive," *Psychology Today*, August 4, 2014, <https://www.psychologytoday.com/us/blog/habits-not-hacks/201408/how-writing-makes-you-happier-smarter-and-more-persuasive>.

cultivating resilience through establishing a writing practice, as a starting point for further research. Seeing that there are seemingly no adverse effects to furthering writing opportunities, this paper recommends that NATO develops additional avenues and activities that prompt more individuals to engage in writing exercises, such as developing additional NATO-run writing outlets, writing competitions, and support for external writing outlets related to transatlantic issues. All of these should be open to broad, inclusive audiences across the Alliance and in partner countries. A focus on youth participation could help develop such skills at a younger, more vulnerable age. Introducing a more extensive writing-based component into NATO-led competitions such as Model NATO, for example, could be one strategy toward this end. Furthermore, distinguishing young professionals as authorities on such issues through publishing their work in credible outlets would help to create a perspective new generation of informed, resilient leaders. By encouraging young professionals to engage in discussion and have their (written) voices heard, new leaders will emerge to inspire, influence, and mentor other young professionals, as well.

In the medium to long term, to reach even larger audiences who are not already engaged with NATO or those living in “alternative” information spaces, NATO can also work with member state and partner governments as well as NGOs working on related topics such as media literacy to help design curriculum for high school students that includes relevant writing components. While NATO can help develop such programs, these programs will effectively be run by national, state, or local educational offices who can alter the programs to meet local needs.

Conclusion

As the threats stemming from disinformation are only likely to increase in future, NATO and its member states need to be proactive in developing creative methods to build societal resilience to disinformation. Developing individuals’ writing practices throughout the Alliance and beyond may be one way forward in this endeavor. NATO, in cooperation with member state and partner country governments, should sponsor further research and broad-based programs on how writing contributes to resilience and can help curb the spread of disinformation in the long term.

II

INTERVIJA

Latvijas eiropēizācijas ceļš

Intervija ar Latvijas Bankas padomes padomnieku Edvardu Kušneru

Elizabete Klēra Bože,

Latvijas Politologu biedrības asociētā pētniece

Latvijas Bankas padomes padomnieks Edvards Kušners atskatās uz Latvijas sarežģīto Eiropas integrācijas ceļu. Šodien, kad atskatāmies uz Latvijas dalības Eiropas Savienībā divdesmit gadiem, svarīgi novērtēt panākumus, kļūdas un attīstības tendences nākotnē.

Jūs piedalījāties Latvijas integrācijas Eiropas Savienībā organizēšanā un vadīšanā. Vai varat nedaudz pastāstīt par to laiku un ieskicēt, kādi bija visgrūtāk risināmie jautājumi.

Latvijas ceļš uz Eiropas Savienību bija sarežģīts un prasīja būtiskas pārmaiņas gan politiskajā, gan administratīvajā līmenī. Brīdis, kad netikām aicināti pie sarunu galda par iestāšanos Savienībā, lika apšaubīt mūsu pieeju un rosināja procesa reorganizāciju. Kļuva skaidrs, ka tik svarīgu procesu nevar vadīt zemāk par Ministru prezidenta līmeni, tāpēc Guntars Krasts uzņēmās vadību, likvidējot Eiropas lietu ministra amatu, un tika radīts forums augstāko amatpersonu darba Eiropas jautājumos koordinācijai. Tas nodrošināja gan pārliecinošu politisko vadību, gan administratīvo koordināciju. Eiropas integrācijas biroja pienesums bija stratēģiskā plānošana, kas pievērsa uzmanību ne tikai konkrētiem uzdevumiem, bet arī to mērķiem, vērtībām un

saskaņotībai ar Eiropas politiku. Mums bija jāsaprot, kāpēc mēs darām to, ko darām, un kā mēs mērīsim panākumus vai fiksēsīm lietas, ko nepieciešams uzlabot. Tas prasīja fundamentālas izmaiņas arī valsts pārvaldē, kas tolaik nebija pieradusi pie šāda līmeņa plānošanas un pievēršanās Eiropas politikas pamatjautājumiem. Sarežģījumus radīja finanšu piesaistīšana, jo iestāšanās NATO arī prasīja lielu daļu resursu. Tomēr sadarbība ar Valsts pārvaldes reformu biroju atvēra durvis iekšējai reformai, atbrīvojot resursus un veicinot efektivitāti. Procesā arī skaidri izgaismojās izglītības un valodu zināšanu trūkums. Tā laika digitālo iespēju dēļ pat piekļuve 100 000 lappušu apjomīgajam Kopienas tiesību mantojumam bija iespaidīgs izaicinājums. Mums bija jābūt no nulles, bet pakāpeniski mēs attīstījāmies un risinājām šos problēmjaucējumus. Ja man būtu jāraksturo Latvijas ceļš uz Eiropas Savienību, teiktu, ka tas bija ultramaratons, kas no mums prasīja ne vien entuziasmu, bet arī pamatīgu izturību.

Jā un arī lielu motivāciju tiem cilvēkiem, kas pie tā strādāja, jo noteikti vieglāk būtu bijis nolaist rokas.

Es teiktu, ka tas bija laiks, kad mēs visi skatījāmies uz nākotni ar rozā brillēm un bijām pilni entuziasma. Mūsu komandā bija jauni un motivēti cilvēki, kam bija spēcīga sajūta, ka veidojam kaut ko svarīgu un nozīmīgu Latvijai. Tas bija laiks, kad mēs jutām, ka būvējam savu valsti, un bija liela cerība, ka Eiropa mūs ievilks labklājībā kā milzīgs puteklūsūcējs. Šis entuziasms bija ļoti svarīgs un zīmīgs aspekts, bet tajā pašā laikā arī izaicinājums, jo bija jāspēj izturēt ļoti liela apjoma darbs.

Tā mēs lieliski nonākam pie nākamā jautājuma. Raugoties no vēsturiskās perspektīvas, kādi ir lielākie panākumi un ko tomēr nav izdevies paveikt?

Pēc mūsu iestāšanās Eiropas Savienībā mēs saskārāmies ar skaudro realitāti – ja kaut kas netiek panākts sarunās, to vēlāk mainīt ir daudz grūtāk. Piemēram, mūsu pieņemtais zemais sākuma punkts lauksaimniecībā. Polijas cīņa par labāku finansējumu lauksaimniecībai ilga līdz pēdējām sarunu stundām, bet mēs pārāk ātri piekritām sniegtajiem nosacījumiem un sekas lauksaimniecības jomā izjutām vēl arvien. Mūsu naivā cerība, ka Eiropas Savienība ir vienots, draudzīgs tīkls, izrādījās maldīga. Realitātē dalībvalstīm ir dažādas intereses, un reizēm tās ir pretrunā ar Latvijas interesēm. Tomēr

Eiropas Savienība ir devusi Latvijai drošību gan ekonomiski, gan netieši arī militāri. Mēs esam ieguvēji no Eiropas Savienības vienotās valūtas un brīvās pārvietošanās iespējām. Šīs priekšrocības ir bijušas acīmredzamas, lai gan ne vienmēr viss bijis vienkārši, piemēram, esam piedzīvojuši vairākas finanšu krīzes. Tomēr šo krīžu pārdzīvošana būtu daudz smagāka, ja Latvija nebūtu daļa no Eiropas Savienības. Zaļās politikas ziņā tā ir virzījusi mūs uz priekšu – mūsu vides stāvoklis ir uzlabojies, ūdeņi ir tīrāki un mēs esam zaļāki, tieši pateicoties Eiropas politikai. Kopumā ir daudz aspektu, kuros mēs esam guvuši labumu no Eiropas Savienības, bet noteikti ir aspekti, kuros mums vajadzētu būt kritiskākiem un aktīvākiem pie sarunu galda, lai cīnītos par savām interesēm un labklājību.

Paldies! Nākamie jautājumi ir par tagadni. Jūsprāt, kādi būtu tie jautājumi, kam Latvijai kā Eiropas Savienības dalībvalstij būtu jāpievērš īpaša uzmanība tuvākajos gados?

Es teiktu, ka drošības un fiskālā politika. Tās ir divas savstarpēji saistītas jomas, jo drošībai ir nepieciešams finansiāls nodrošinājums, bet Eiropas Savienībā fiskālā disciplīna un vienotība ir bijusi grūti sasniedzama. Nav iespējams nodrošināt pilnvērtīgu monetāro savienību bez fiskālās integrācijas, un Eiropas Savienībā šī integrācija nav pilnībā notikusi. No pozitīvā viedokļa, saglabājot atbalstu zaļajam kursam, mēs novēršam nākotnes problēmas un nepieciešamību steidzīgi, pēdējā brīdī mainīt virzienu. Ņemot vērā izmaksu apjomu un Latvijas ekonomikas limeni, mums būtu nelabvēlīgi, ja Eiropas Savienība kavētos ar zaļās politikas īstenošanu, un tad, kā Eiropas Savienībā ierasts, novēloti sekotu lielas un ļoti dārgas reformas. Pat ja mēs esam relatīvi “zaļi”, izmaksas un sociālā cena Latvijā būtu jūtama, tāpēc ir svarīgi rīkoties pragmatiski un savlaicīgi. Runājot par Eiropas politiku kopumā, globāls izaicinājums ir arī migrācija, bet nedomāju, ka Latvijai tā ir prioritāra. Lai arī migrācija ir svarīga un aktuāla tēma, es to neraksturotu kā mūsu galveno izaicinājumu.

Pēc jūnijā notiekošajām Eiropas Parlamenta vēlēšanām sekos jaunas darba kārtības definēšana. Vai varētu būt tā, ka pēc vēlēšanām būtiski mainīties Eiropas Savienības darbības prioritātes?

Pēdējā laika politiskās diskusijas ir vērstas uz drošību, kas ir saprotams, ņemot vērā esošos draudus. Drošības jautājumi patērē daudz enerģijas un

resursu, un to ignorēšana būtu nopietna kļūda. Domāju, ka zaļās politikas jautājumu prioritāte būs nestabila un saistībā ar notikumu attīstību turpināsies politiskās svārstības. Ja negatīvie klimata notikumi atkārtosies, tas atkal aktivizēs interesi par zaļajiem jautājumiem. Politiskās izvēles šajā jautājumā ilgtermiņā var nebūt tik pragmatiskas un pārdomātas, jo gan cilvēku emocijas, gan citas aktuālas tēmas vienmēr ietekmē politisko darba kārtību. Ģeopolitiskās cīņas ar Ķīnu un vēlme Eiropai kļūt autonomākai arī ir faktori, ko nepieciešams minēt. Eiropas Savienības nostāja pret Ķīnu nav tik vienprātīga un skaidra kā, piemēram, ASV. Ģeopolitiskie un ekonomiskie apsvērumi var mainīt politisko ainu, bet ir svarīgi, lai Eiropas valstis spētu vienoties un rast risinājumus kopīgiem izaicinājumiem neatkarīgi no politiskās izvēles svārstībām vai sarežģītām ģeopolitiskajām attiecībām. Neskatoties un iekšējām ķildām, Eiropai jābūt vienotam cietoksnim attiecībā ar pārējo pasauli.

LATVIJAS
POLITOLOGU BIEDRĪBA

LATVIJAS INTERESES EIROPAS SAVIENĪBĀ

